Troll och människor. Andra samlingen

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1921.

MAGISTER FRYKSTEDT

Min gamla faster Nana Lagerlöf, som var gift med prosten i Karlskoga Tullius Hammargren, var ingen beundrare av Gösta Berlings saga. »Livet var inte alls sådant på den tiden,» sade hon till mig, kort efter att boken var utkommen. »Varken män eller kvinnor är rätt tecknade.» Hon tycktes snarast böjd att tro, att boken skulle bringa smälek över de gamla värmlänningarna och deras land.

Det var en hård dom, och jag måste bekänna, att jag inte hade väntat att få höra den från detta håll. Prostinnan i Karlskoga var själv en hängiven berättare av gamla Värmlandshistorier, och jag visste, att det inte endast var några av hennes bästa äventyr utan framför allt mycket av hennes säregna syn på forna tiders människor, som gick igen i min bok.

Eftersom hon inte hade något gott att säga om boken, undvek hon för det mesta att tala om den, medan jag vistades i prostgården på mitt vanliga sommarbesök. En gång föll det henne emellertid in att fråga vem jag hade tänkt mig som förebild till Gösta Berling.

Jag svarade henne, att min hjälte var en prostson från Sunne, som jag hade hört min far tala om. Han var sådan, att det blev glädje på gästabuden, så snart han visade sig, och det allra uslaste klaver klingade starkt och rikt, bara han rörde vid tangenterna.

Den gamla prostinnan förstod genast vem jag syftade på.

»Jaså, Kalle Frykstedt,» sade hon. »Jag har just undrat om du inte hade tänkt på honom.»

Jag tordes inte fråga om han var rätt skildrad. I stället bad jag min faster säga mig om hon hade varit mycket tillsammans med honom i sin ungdom. Hennes barndomshem på Mårbacka låg ju endast en mil från Sunne prostgård, och där hade min faster varit med om många stora tillställningar.

Nej, hon hade inte sett honom i hans hem. Han hade ju varit mycket äldre än hon. Men hon hade råkat honom ett par gånger i Karlstad, sedan hon hade blivit gift.

»Då var han kanske redan förfallen?» inföll jag.

»Kalle Frykstedt!» utropade prostinnan med ett skarpt tonfall. Och hon såg på mig undrande, som om hon inte alls förstod vad jag talade om.

Det förhöll sig så med min faster, att hon hade fått gå igenom världen med sin egen trollkrets omkring sig. Vacker och intagande och rikt begåvad, som hon hade varit, och alltjämt var, hade alla, som hon hade råkat, velat visa henne sina bästa sidor, och till tack var hon dem trogen och såg dem för sig ädla och goda och snillrika för beständigt. Hon var alls inte något oerfaret barn, hon visste hur tarvligt och dåraktigt människor vanligen betedde sig, men hon höll den kunskapen stolt åt sidan, och detsamma fordrade hon av alla, som kommo i hennes närhet.

Hon satt tyst en stund med stickningen vilande i sitt knä. Men snart såg hon upp med ett fint småleende.

»Vänta nu, så ska du få höra hurudan Kalle Frykstedt var,» sade hon, och jag förstod, att nu ville hon visa mig hur felaktigt jag hade skildrat mina värmlänningar.

»Det var på den tiden, då jag var nygift,» började hon, och nu visste jag, att jag skulle få höra något riktigt vackert. Min faster hade inga älskligare historier än dem, som rörde sig om den tiden, då hennes man som ung magister var anställd vid gosskolan i Åmål och de hade så förunderligt litet att leva av. Jag glömmer aldrig en historia om en packlår, som blev hennes första förmakssoffa. Hon kunde berätta så vackert och lustigt om den packlåren, att jag sedan aldrig såg en större trälåda, utan att jag kände mig både rörd och skrattlysten.

Nu talade hon om, att då hon hade varit gift ett år, hade hennes man beslutat sig för att avlägga prästexamen. Han hade redan tagit magistergraden i Uppsala, men det var brukligt då för tiden, att skolmagistrarna också skulle vara präster.

»Skulle han då resa tillbaka till Uppsala?» frågade jag.

»Nej, bara till Karlstad,» upplyste min faster. »Det gick an att avlägga prästexamen inför domkapitlet i Karlstad.»

Faster Nana och hennes man lämnade alltså sitt lilla hem i Åmål och flyttade till Karlstad, där de stannade, så länge som studierna för prästexamen varade. Och hela tiden måste de leva på lånta pengar. »Tänk, att ni vågade er på ett sådant äventyr!» sade jag. — »Det måste göras,» svarade min faster, och det hördes på rösten hur ängslig hon hade varit, då de satte i gång med detta djärva företag.

»Men nu var det inte om oss jag skulle tala,» fortfor hon, »utan om Kalle Frykstedt. Han var med bland dem, som skulle ta prästexamen, och låg i Karlstad och studerade, han som Hammargren. Han hade de sista åren farit omkring från ett ställe till ett annat som informator, men nu hade några vänner övertalat honom att ta denna examen, för att han en gång skulle få ett anständigt levebröd.»

»Och när faster råkade honom, så blev väl faster förtjust i honom som alla andra?» — »Till en början var jag mest rädd för honom, för han var nästan aldrig nykter.» — »Å!» sade jag och blev helt häpen. »Men jag trodde ...» — »Du frågade om han var förfallen,» sade min faster. »Men han hade så stora kunskaper och ett sådant snille, att herrarna i domkapitlet rent av kände sig ängsliga, då de skulle förhöra honom. Men drack gjorde han ju. Hammargren och de andra brukade ta skorna ifrån honom kvällen före en tentamen, för annars kunde de vara säkra på att han skulle sitta på krogen hela natten och inte kunna stå på sina ben nästa morgon.»

Då jag hörde detta, tyckte jag, att det passade bättre ihop med min beskrivning av Gösta-Berlings- figuren, än jag hade väntat, men jag aktade mig noga för att göra någon anmärkning i den vägen.

»Kom han någonsin att ta sin examen?» frågade jag.

»Jo, han tog den på samma gång som Hammargren och med bästa betyg. Fast jag må säja, att jag helst hade sett, att det inte hade gått för honom,» tillade hon.

Det föll mig in, att min faster hade märkt, att Kalle Frykstedt inte passade för prästämbetet, men det skulle hon nog aldrig ha velat erkänna. Det fick inte finnas något tadelvärt i gamla tiders bruk och inrättningar, och hon låtsade inte om annat, än att det var alldeles i sin ordning, att Kalle Frykstedt skulle prästvigas och få en församling att ta vård om.

Nej, det var av en helt annan orsak, som hon hade önskat, att han skulle bli kuggad. Hon och hennes man ansågo sig tvungna att ge middag på examensdagen för biskopen, domkapitlet och examenskamraterna. Min

faster hade inte velat ha Kalle Frykstedt med på festen, därför att hon var övertygad om att han skulle dricka sig full och förstöra all trevnad, men nu, då han hade tagit sin examen, blev det oundvikligt att bjuda honom.

Det var inte med några glada känslor, som min faster gjorde sina förberedelser till den middagen. Hon och hennes man hyrde en liten lägenhet med sängkammare och matsal en trappa upp, medan det lilla köket och mannens arbetsrum lågo på nedre botten. Man måste ge henne rätt i att detta inte var någon passande lokal för en biskopsmiddag. Mat var det inte svårt att skaffa, det mesta skickade hennes mor till henne från Mårbacka. Men av porslin och glas och silver ägde hon inte tillräckligt för så många gäster, utan hon måste låna ihop det felande från vänner och bekanta.

Det värsta bekymret var ändå, att hon inte kunde komma ifrån att bjuda Kalle Frykstedt.

Middag blev det i alla fall. Biskopen kom med hela domkapitlet, examenskamraterna infunno sig, och magister Frykstedt uteblev inte heller. Och underbart nog blev detta den allra största framgång i kalasväg, som min faster någonsin hade upplevat.

Jag tänkte på vilken intagande och underhållande värdinna min faster kunde vara ännu på gamla dagar. På den tiden, då hon ägde skönhet och ungdomlig glättighet, måtte hon ju ha varit oemotståndlig. Och jag frågade stillsamt om det hade varit hennes förtjänst, att bjudningen hade lyckats så förträffligt.

Men därtill nekade hon på det bestämdaste. Förtjänsten var inte hennes, utan magister Frykstedts.

Han hade varit så vacker för det första med de djupa, melankoliska ögonen och det rika, vågiga håret. Det hade varit något högstämt och strålande över honom. Den glädje han kände över att ha lyckats komma in på en ny levnadsbana hade fyllt honom med vacker, allvarlig entusiasm.

Min faster hade aldrig tänkt sig, att en människa kunde vara mäktig av så stark inspiration. Han höll det ena talet efter det andra, och det var inga vanliga bordstal, utan de voro fulla av de djupaste tankar. Allt, vad han yttrade vid den middagen, ägde ett sådant intresse, att alla ville lyssna till honom. Han blev medelpunkten för alla samtal, och han förde de närvarande bort till nya, okända världar. Men fastän man var djupt gripen av de ädla och djärva idéer, som han framkastade, funno alla, att han själv var det största undret. Man njöt det upplyftande skådespelet att se snillet brinna och blixtra i en människosjäl.

Det fanns många framstående personer bland de inbjudna. Biskop Agardh var själv ett snille, värden jämte flera av gästerna voro lärda och begåvade män. De rycktes med av Kalle Frykstedt, de höjde sig alla från sina gråa vardagstankar och fällde vältaliga och djupsinniga yttranden. Men ingen var ändå som han.

Så länge som magister Frykstedt satt vid middagsbordet, rörde han knappast vid vinet, och över huvud taget ägnades inte mycken uppmärksamhet åt mat och dryck vid det gästabudet. Men de inbjudna sutto ändå kvar vid bordet timme efter timme. Till sist reste sig biskopen och sade farväl, i det han tackade det unga värdfolket för det angenämaste kalas, som han hade varit med om i sin biskopsstad. På samma gång som biskopen avlägsnade sig flera av de äldre herrarna, och även värdinnan drog sig tillbaka.

Men en hel del av dem, som hade varit med om middagen, kunde inte förmå sig att gå till sängs. De buro ner flaskor och glas till arbetsrummet på nedre botten, och där fortsatte de festen till ljusan dag.

Magister Frykstedt höll härliga tal hela tiden, men nu började han också dricka. Mot morgonen stod han och talade, stödd mot bordet, där dryckessakerna voro uppställda. Helt plötsligt raglade han till, föll omkull och drog med sig bordduken och allt, som stod på den av flaskor och glas.

När min faster vaknade nästa morgon, hade hon knappt hunnit tänka tillbaka på gårdagen och glädja sig

över att allt hade gått så väl, förrän hon fick veta, att en massa glas och karaffiner voro sönderslagna. Man kan tänka sig hennes bestörtning och grämelse. Detta hade varit bedrövligt, även om det förstörda hade varit hennes egen tillhörighet, men nu var ju nästan alltsammans lånat. Det fanns dyrbart gammalt arvegods bland det sönderslagna, som det inte låg inom möjlighetens område att ersätta. Min faster grät, när hon tänkte på alla de utgifter, som de måste underkasta sig för att gottgöra skadan, alla de ursäkter, som hon måste frambära, och all den förargelse, som hennes vänner måste känna över att hon inte bättre hade tillvaratagit deras egendom.

Fram på förmiddagen kom magister Frykstedt på visit. Min faster torkade tårarna ur ögonen och tog emot honom alldeles som vanligt. Han var nu nykter och lugn, tackade för den angenäma middagen och satt sedan kvar en stund och språkade om alldagliga saker. Men det var en viss oro över honom. Han såg forskande på min faster. Han tycktes vänta på något utbrott av harm eller bitterhet. Slutligen gjorde han ett försök att urskulda sig.

»Jag minns inte rätt ...» sade han och strök sig med handen över pannan. »Det står för mig något dunkelt ... Jag måtte väl inte ha burit mig illa åt här i går?»

»Nej,» sade min faster, och jag kunde föreställa mig hur hon samtidigt såg på honom med sitt mest förtjusande leende, »magister Frykstedt bar sig visst inte illa åt. Magister Frykstedt var den, som roade, ja, det är för litet sagt, som hänförde oss alla.»

Han såg på henne undrande. Hennes svar hade inte alldeles lugnat honom. »Jag ville be om ursäkt, om det ändå var något ...»

»Magistern har ingenting att be om ursäkt för,» sade min faster med bestämd röst.

Jag förstod så väl varför hon hade svarat på detta sätt. Mannen, som stod inför henne, hade vållat henne förtret och stora kostnader, men hon hade lärt känna honom som ett högtstående geni, och hon kunde inte förmå sig att bekänna, att hon visste om hans förnedring.

»Å, vad jag är glad!» hade den arma stackaren utropat. »Å, vad jag är glad!» Han hade kysst min fasters hand liksom en tiggare, som hade fått en nådegåva. Sedan hade han rätat upp sig och blivit strålande och snillrik som dagen förut.

Också jag kysste min fasters hand och hade svårt att hålla tillbaka tårarna. Det fanns alltid något hos henne, som var på en gång tjusande och rörande. Det vilade poesi över hela hennes varelse. De gamla tidernas människors poesi.

Jag förstod gott vad hon hade velat lära mig, men på samma gång som jag kände läxan, uppstod ett stort jubel inom mig.

»Forna tiders kvinnor och forna tiders män,» tänkte jag, »ni må neka till det själva, men ni voro ändå sådana, som jag har sett er framför mig under en lång dröm.»

TOMTEN PÅ TÖREBY

Jag kommer ihåg, att jag en gång som barn reste förbi en gammal gård, där man visste att det fanns en tomte. Gården låg mycket ensligt och fult på en flack sjöstrand. Det fanns ingen trädgård omkring det höga, vita boningshuset, bara ett par förvuxna träd. Det var det tråkigaste ställe jag någonsin sett. Men det såg nog ut att vara en rik gård. Uthusbyggnaderna voro välbyggda och stort tilltagna, och på åkrarna stod säden så frodig, att jag kan minnas det än i dag.

Det märkvärdigaste var att se den ordning, som rådde överallt. Jag minns, att vi körde långsamt förbi gården för att se hur väl dikena voro grävda, hur rakt vägarna löpte och hur fast broarna voro byggda. Vi lade märke till de nätta, målade båtarna, som gungade vid stranden, och till en ofantligt lång tvättbrygga, som löpte rätt ut i sjön. »Det är väl tomten, som vill, att de ska skölja sina kläder ute på riktigt djupt vatten och inte i det grunda strandvattnet,» sade vi.

Det var ingen, som tvivlade på att allt var sådant det var där på gården för tomtens skull eller att folket, som bodde där, trodde på honom. Det var av skräck för tomten, som det inte fick ligga kvar ett halmstrå eller en sticka på gårdsplanen, som ladugården var putsad likt ett förmak och åkrarna voro som trädgårdssängar.

Den där tomten hade funnits på gården i alla tider, och från alla tider fanns det historier om honom. Här skall jag berätta en, som torde ha tilldragit sig för omkring två hundra år sedan.

Det var en mörk höstnatt med regn, som skvalade ner utför de grå timmerväggarna, ty på den tiden var herrgården varken brädfodrad eller målad, och med storm, som kom alla kvistarna på den höga vildapeln, som stod vid gaveln, att piska mot takåsen.

Mitt under det värsta ovädret kom en uggla flygande. Hon hade sitt bo uppe bland takstolarna på en av de stora vindarna och brukade flyga in dit genom en liten glugg tätt under takrännan. Men innan hon kunde hitta gluggen, tog vinden fatt i henne, pöste upp hennes täta fjäderskrud, så att hon såg ut som en rund boll, och kastade henne ett par gånger mot väggen. Då uppgav fågeln alla försök att komma in. I dess ställe satte den sig i vildapeln och skrek hela natten igenom.

Inne i byggnaden var det mycket tyst och stilla, men av ljusskenet, som silade ut genom springorna i fönsterluckorna, märktes det, att husfolket inte var gånget till sängs. En och annan gång hördes stoj och ett högt skratt, strax därpå blev det dödstyst på nytt.

Fram mot elvatiden på natten kom gårdens gamla hushållerska, som var fullt klädd och bar sina nycklar vid sidan, som kunde hon inte skiljas från dem varken natt eller dag, ut i förstugan. Den tunga dörren var stängd med fyra olika lås, och det dröjde länge, innan den gamla kvinnan kunde öppna den. Så snart hon hade fått den på glänt, passade vinden på, svängde upp den på vid gavel, kastade en hel regndusch i ansiktet på hushållerskan och snurrade omkring bland trasmattorna i förstugan, så att de slingrade som ormar.

Den gamla kvinnan stängde till dörren efter sig och vandrade ut i natten. Hon gick mycket fort, som jagad av en stor förskräckelse, och mumlade oupphörligt: »Herren bevare oss! Herren bevare oss!»

Hon lyste för sig med en hornlykta, men hon var så upptagen av att tänka på det, som skrämde och ängslade henne, att hon inte gjorde sig nytta av skenet, utan trampade ner i vattenpussar, som hon väl kunde ha undvikit. Gång på gång vek hon i förvirringen av från den tilltrampade stigen, kom upp i gräsvallen och trasslade in sig i en törnhäck, som slet en flik ur hennes klänning. Allt detta tycktes hon inte märka. Hon fortsatte sin vandring oförtrutet, allt under det att hon mumlade sitt: »Herren bevare oss! Herren bevare oss!»

Äntligen kom hon fram till stallbyggnaden. Hon steg uppför loftstrappan, som liten och smal smög fram utanpå huset, och stannade vid luckan till höloftet.

Det glimtade ljusskenet innanför luckan, och då hushållerskan böjde sig framåt, kunde hon se in i ett litet rum, vars väggar voro behängda med selar, tömmar, sadlar och remtyg. Egentligen var det inte något rum, endast en avbalkning av höloftet. Höet pöste in genom de glesa brädväggarna, och mitt på golvet fanns en stor lucka, genom vilken man kunde klättra ner till stallet. På en säng i ett hörn av kammaren satt den gamla gårdskusken. Han lyste för sig med en töresticka och läste i Guds ord. Han satt där, som hade han inte haft

ro att lägga sig i det svåra ovädret. I varje ögonblick lyfte han huvudet från boken och lyssnade till storm och regn och uggleskri.

Hushållerskan knackade på, och kusken kom och öppnade. Han började genast ursäkta sig för att han satt med bart ljus där på loftet. Han tycktes tro, att hon hade gått ut i natten endast för att bedja honom fara varsamt med elden. »Jag vet nog, att det är farligt,» sade han, »men jag tyckte det behövdes, att någon läste ett Guds ord i denna natt.»

Den gamla kvinnan svarade inte på detta. Hon satte sig ner på en lår, som var full av läderbitar och järnskrot. Det var alltjämt en sådan skräck över henne, att hon inte var vid sina sinnen, händerna sleto i förklädet, och läpparna rörde sig i ett ofattbart mummel.

Kusken satt och såg på henne, till dess att skräcken, som tyngde henne, också meddelade sig till honom. Det började darra i hans gamla matta händer och i hans tandlösa käkar.

»Har du kommit i möte med Gamlefar?» frågade han viskande.

Gamlefar, det var tomten. Han gick aldrig under något annat namn där på gården.

»Nej,» sade hushållerskan, »och för Gamlefar skulle jag väl inte heller vara rädd. Han vill oss inget annat än gott.»

»Du ska inte vara så säker på det,» sade kusken. »Han är allt en sträng herre, och på sista tiden har det nog hänt en hel mängd saker här på gården, som han inte har tyckt om.»

»Om han vore så sträng, som du tror, skulle han väl inte låta ryttmästarn fara fram, som han gör.»

Kusken sökte lugna henne: »Du får lov att tänka på att du talar om husbonden.»

»Jag kan väl inte fördenskull låta bli att se, att han förstör både sig själv och gården,» klagade hon.

»Det är ryttmästarn, som är herre på gården. Vi är bara hans fattiga tjänare,» upprepade kusken med viktig röst. Men plötsligen slog stämman över, och han frågade med den yttersta ångest: »Har han nu hittat på någon ny galenskap?»

»Jag har stått vid salskammardörrn hela kvällen och hört på hur han har spelat bort alla sina pengar,» sade hushållerskan, i det hon satt och vaggade fram och åter med kroppen. »Då det blev slut med pengarna, spelade han bort hästar och kor. Då det blev slut med djuren, började han spela bort gården. Han sätter ut torp efter torp, skogsmark efter skogsmark, hage efter hage, åker efter åker och förlorar det alltsammans.»

Kusken reste sig halvt upp från sin plats, då han hörde detta, som ville han skynda bort och förhindra all denna ofärd. Men så satte han sig ner igen i en känsla av vanmakt. »Det är ryttmästarn, som är herre,» sade han. »Han kan göra vad han vill med det, som är hans. Men jag kan inte förstå, att Gamlefar inte blandar sig i spelet.»

»Han håller alltid till här i stallet, han vet väl inte vad som händer inne hos oss,» sade hushållerskan.

Det blev tyst en lång stund på loftet. Äntligen frågade kusken: »Vem är det, som spelar med honom i natt?»

»Det är kapten Duwe, han, som vinner, bara han rör vid tärningarna.»

»Den karln är lika fattig på gods som på hjärtelag,» sade kusken eftersinnande. »Av honom kan ryttmästarn inte vänta någon barmhärtighet.»

»Rätt nu äger han hela Töreby,» sade hushållerskan.

Kusken tog upp bibeln, vände sig åt sidan för att komma i rätt dager och började läsa.

»Jag trodde, att jag skulle förlora förståndet, medan jag stod och hörde på dem,» sade hushållerskan, »så hemskt var det. I början var de muntra och vår husbonde skrattade åt allt, vad han spelade bort. Men nu är de tysta, utom då vår ryttmästare har förlorat en ny åker. Då svär han, och den andre skrattar.»

Den gamla kusken mumlade och läste, men han uttalade inga bibelord. Över hans darrande läppar kom ingenting annat än detta: »Torp efter torp, skogsmark efter skogsmark, hage efter hage, åker efter åker.»

»Vad hjälper det, att du läser?» sade hushållerskan. »Om du vore något till karl, skulle du gå dit in och med lock och pock få honom att sluta, innan han har spelat bort hela gården.»

»Jag har tjänat så länge på det här stället, att jag vet hur lätt det är att få en Silfverbrandt att sluta upp med något, som han har kommit i gång med. Lika gärna kunde jag försöka väcka upp de döda.»

»Ja, nog borde detta vara tillräckligt för att väcka hans far och mor upp ur mullen,» sade hushållerskan.

Kusken slog igen boken. »Det är det värsta med hela saken, att han inte förstår, att det inte går an att föra sådant liv på den här gården. Jag minns hur många gånger jag sa till hans salig far: 'Ge inte Töreby till herr Henrik,' sa jag, 'han kan aldrig bli en herre efter Gamlefars sinne. Ge det till hans bror, som är stadgad och allvarlig, och låt herr Henrik få en gård, som inte medför ett sådant ansvar.'»

»Ja, nu går inte Töreby varken till herr Henrik eller herr August. Nu går det till den där kapten Duwe, tills han spelar bort det till någon annan.»

Kusken reste sig beslutsamt. Han knäppte tröjan och tog törestickan ur klykan. Det syntes tydligt, att hans mening var att gå och försöka tala med husbonden.

Men då han lyfte upp törestickan, kom han att hålla den så, att det föll ljusskken över den fyrkantiga öppningen i golvet, genom vilken han plägade klättra ner till stallet. Och nu sågo både kusken och hushållerskan, att det stod en tomte på stegen, som stack upp genom hålet. Han stod på översta stegpinnen, liten och grå var han och klädd i knäbyxor och grå jacka med silverknappar. Han lyssnade med sådan bestörtning och häpnad, att han såg ut att ha blivit alldeles förstenad.

Kusken och hushållerskan vände genast bort blickarna. Ingen av dem gjorde en min, som visade, att de hade sett tomten.

»Ja, nu tror jag det är bäst, att vi gamla människor går och lägger oss,» sade kusken i en ton, som han sökte göra obesvärad. »Du vet, att på den här gården behöver man inte sitta uppe om nätterna, också om olycka vore att vänta. Här finns den, som vakar.»

»Ja, du har rätt. Här finns en, som vakar,» sade hushållerskan undergivet. Utan ett ord vidare lyfte hon upp lyktan från golvet, kröp ut genom luckan och försvann utför loftstrappan.

Då den gamla kvinnan kom tillbaka in i huset, var det hennes bestämda avsikt att genast gå till sängs, eftersom hon väl visste, att onödigt nattvak var det, som tomten minst av allt kunde förlåta. Hon trodde också, att han skulle ställa saken till rätta, då han nu hade hört vad som stod på. Men hon hade knappast hunnit lägga av sig något mer än den tunga nyckelknippan, förrän hon greps av så stark lust att få veta hur det nu stod mellan de spelande, att hon åter smög sig fram till salskammardörren.

Då hon böjde sig ner och satte ögat till nyckelhålet, såg hon, att ryttmästar Silfverbrandt och kapten Duwe

sutto kvar vid spelbordet. Ryttmästaren såg förfärligt trött och matt ut. Hushållerskan tyckte, att han hade blivit alldeles förändrad på den lilla stund hon hade varit borta. Han var varken vacker eller ung eller ståtlig numera, utan bleknad och förstörd med påsar under ögonen, rynkor i pannan och famlande händer. Duwe var röd i ansiktet, och ögonen stodo blodsprängda ut ur huvudet, men han dolde all upphetsningen under godlynt prat och ett oupphörligt skratt.

Hushållerskan hade inte lyssnat vid salskammardörren i två minuter, förrän Silfverbrandt sköt tillbaka stolen och utropade: »Nu är det slut, Duwe. Nu har jag inte mer kvar av hela gården än tallholmen här ute i sjön. Den får du låta mig ha kvar, så att det finns något på jorden, som jag kan kalla mitt.»

Duwe skrattade, men han såg inte nöjd ut. »Det är synd att bryta av spelet,» sade han. »Då du har vågat allt det andra, så kan du väl också låta oss raffla om det där stenröset.»

Silfverbrandt gick fram och tillbaka i rummet. Det syntes nog, att han ännu var besatt av spellusten. Han sörjde inte så mycket över att han hade förlorat allting som däröver, att han inte kunde fortsätta att spela.

»Vad sätter du upp emot holmen?» frågade han.

Duwe betänkte sig ett ögonblick. Hushållerskan förstod, att han sökte finna ut en insats, som med säkerhet skulle förmå Silfverbrandt att fortsätta.

»Jag sätter upp din ridhäst,» sade Duwe.

Silfverbrandt älskade sin ridhäst mer än något annat i världen. Han började svära alldeles förfärligt. Han frågade Duwe om han var den lede själv, eftersom han frestade honom på detta sätt.

Hushållerskan märkte, att var gång ryttmästaren under sin vandring kom till en mörk vrå av kammaren, så att Duwe inte såg honom, knöt han händerna i vrede.

»Det värsta är, att jag vet, att jag kommer att slå ihjäl dig, då jag får se dig rida på min häst och befalla på min gård,» sade han till Duwe.

»Kan du inte unna en fattig karl att få det en smula sorgfritt på gamla dar?» sade Duwe och skrattade. »Du är ju ung och stark, du får dig snart både häst och gård på annat håll.»

Hela tiden, som hushållerskan hade stått där, hade hon undrat vad det stod på med den dörren, som från salen ledde ut i förstugan. Gång på gång öppnades den på glänt och slöts igen. Men varje gång Silfverbrandt gick förbi den där dörren, föreföll det, som om en liten hand stacks in genom öppningen och vinkade åt honom.

Silfverbrandt gick förbi dörren flera gånger utan att märka något, men så blev han stående och stirrade på den.

»Nå, kommer du nu?» frågade Duwe.

»Jag är tillbaka om ett ögonblick,» sade Silfverbrandt och gick ut i förstugan.

Hushållerskan gled tyst som en skugga bort från salskammardörren. En sekund därefter stod hon inne i skafferiet med ansiktet tryckt mot ett litet fönster, som vette ut mot förstugan.

Där stod Silfverbrandt lutad över tomten. Gamlefar höll en liten lykta i handen, och från den spreds en smula ljus i det mörka rummet.

»Vad ger du mig, om jag lagar så, att du vinner igen gården?» frågade tomten.

»Jag ger dig vad du vill,» sade Silfverbrandt.

Tomten stoppade handen i fickan och tog fram ett par tärningar. »Om jag lånar dig de här tärningarna och du spelar med dem i natt, så tror jag nog, att du vinner igen gården,» sade han till Silfverbrandt.

Silfverbrandt sträckte ut handen. »Ge hit! Ge hit!» sade han.

»Du får dem bara på det villkoret, att du i morgon spelar med mig om en insats, som jag själv bestämmer,» sade tomten.

Just i detta ögonblick skrek den stackars ugglan högt och hemskt. Silfverbrandt såg upp och lyssnade.

Den gamla hushållerskan märkte hur tomtens ögon började gnistra elakt och hatfullt. Hon ville slå in rutan och ropa åt sin herre att akta sig för att ingå något förbund med honom. Men i detsamma såg tomten upp mot henne med en fruktansvärd blick. Hon förblev stilla utan att våga röra ett finger.

Men även Silfverbrandt tycktes ha sett något fasansfullt hos tomten. Han drog tillbaka handen och stod på väg att bege sig in i salen.

Så stannade han. »Jag vet inte varför jag ska tro ont om dig, Gamlefar, du har ju alltid haft stor omsorg om den här gården,» sade han. »Du vill mig nog inte något annat än gott. Ge mig då tärningarna! I morgon får det gå hur det vill, bara jag i natt kan göra Duwe lika fattig, som han var, då han i förrgår steg in i den här förstugan.»

Ögonblicket därefter var Silfverbrandt inne i salen.

»Nu sitter jag inte här längre och hör på ugglelåt och storm utan att få spela,» utbrast Duwe. »Nu går jag och lägger mig.»

»Ska du inte först vinna av mig den där tallholmen?» sade Silfverbrandt, i det han slog sig ner vid spelbordet.

Han tog upp den lilla bägaren, i vilken tärningarna lågo, och skakade om dem. Sedan spelade han och Duwe i flera timmar, men Silfverbrandt vann i varje omgång. Under tiden avstannade ovädret, ugglan fann vägen in till sitt bo, den gamla hushållerskan måste för trötthets skull gå till sängs, men Silfverbrandt gick inte till vila, förrän han hade vunnit tillbaka åker efter åker, hage efter hage, skogsmark efter skogsmark, torp efter torp, så att hela Töreby åter var hans.

Det blev en präktig morgon efter den där ovädersnatten: hög, blå himmel, frisk luft och en speglande, klar sjö.

Den gamla hushållerskan blev kallad in till husbonden, medan han ännu låg.

Då hon öppnade sängkammardörren, tyckte hon, att något, som var litet och grått, skymtade förbi henne. Hon såg det bara så mycket, att hon hann att rycka till. Så var det borta.

Ryttmästar Silfverbrandt låg mycket blek borta i sängen. »Såg hon honom?» frågade han.

»Nej,» sade hushållerskan av gammal vana. Det ansågs, att det inte var tomten angenämt, att man talade om, att man hade sett honom.

»Det var Gamlefar,» sade ryttmästaren. »Han gick, just som hon kom. Han har varit här inne och spelat tärning med mig.»

Hushållerskan stod och stirrade på husbonden.

»Gamlefar är inte riktigt nöjd med mig,» sade ryttmästaren. »Han vill hellre, att min bror ska få gården. Och det önskar kanske hon också.»

Ryttmästaren såg helt besynnerlig ut. Den gamla kvinnan visste inte vad hon skulle svara.

»Ja, gamle Duwe fick jag ändå bort från gården,» fortfor Silfverbrandt. »Jag hade tänkt löna Gamlefar för hjälpen med att låta det bli så här på gården, som han vill ha det, men han har ingen rätt tro på mig. Han sätter upp så besynnerliga saker att spela om, den där tomten. Hän är värre än Duwe.»

Hushållerskan började darra och mumla som under natten: »Herren bevare oss!»

»Nå, stå inte där, människa, och se bekymrad ut,» sade Silfverbrandt, »utan skynda sig att putsa upp min uniform! Blanka upp bantläret, skura knapparna och ta ur fläckarna! Ridhästen ska också sadlas med den bästa munderingen. Manen ska vara kammad, stigbyglarna ska blänka och läderremmarna ska skina.»

Hushållerskan såg förvånad på sin herre. Hon gick och kom genast åter med uniformen. På en sådan gård som Töreby fanns ingenting, som inte var putsat och fejat, blankat och välskött.

Så steg ryttmästar Silfverbrandt upp, iförde sig den blå uniformen, satte den trekantiga hatten till rätta på huvudet, band sabeln vid sidan och drog på sig de långa, styva handskarna. Han steg ut på förstubron och sprang upp på sin häst, som väntade sadlad utanför.

Han red två gånger runt om gården, sedan svängde han av neråt sjön, där den långa tvättbryggan, som skjuter rätt ut från stranden, fanns redan på den tiden. Han såg så präktig och grann ut, där han red, att allt husfolket kom ut för att se på honom. Och både kusken och hushållerskan sågo, att tomten lutade sig ut genom stalluckan och tittade efter gårdens ägare.

Då ryttmästaren kom ner till sjöstranden, red han ut på bryggan. Han satt stolt och hög i sadeln som en hjälte, och hästen gick med korta, dansande steg. Då de hade ridit bryggan till ända, uppstod en kort strid mellan ryttare och häst. Hästen ville vända, men ryttmästar Silfverbrandt tvang honom med ridspö och sporrar att gå framåt. Och med ett högt språng kastade sig hästen ut i vattnet.

Alla, som stodo på gården, gåvo sig till att springa ner mot sjön. Men då de kommo dit, voro både häst och ryttare försvunna. De hade gått till botten genast utan att komma åter upp till vattenytan.

De unga karlarna hoppade i båtar och rodde ut på sjön. Alla talade och sökte ge råd och hjälp, men den gamla hushållerskan höll sig stilla. »Det tjänar ingenting till,» sade hon. »Det är tomten. Han har spelat bort sitt liv till tomten för den hjälp, som han gav honom i natt.»

Då människorna, bestörta och förfärade, vände tillbaka upp till gården, stod Töreby tomte synlig för alla i stalluckan och viftade segerstolt med sin röda mössa.

Ty nu visste han, att det åter skulle bli ordning och stillhet och allvarligt liv på Töreby.

DÖDSKALLEN

Det var en karl i Svartsjö socken i Värmland, som hade gått omkring i bygden en julafton för att bjuda främmande till sig på kvällen, men han hade inte kunnat få fatt i någon, som den dagen ville gå bort från sin stuga. Han strövade omkring både länge och väl, men till sist, när det började skymma, utan att det hade lyckats honom att locka till sig en enda gäst, märkte han, att det inte återstod honom något annat än att gå hem med oförrättat ärende.

Karlen borde verkligen ha sagt till sig själv, att det inte kunde ha gått på annat sätt, och tagit saken med lugn, men det gjorde han inte, utan han hade blivit ytterligt förargad över alla de avslag, som han hade fått mottaga. Han hade köpt hem både mat och brännvin, och hans hustru höll nu som bäst på att laga till kalas. Men vad var det för glädje med allt detta, då ingen glad kamrat ville komma och hålla honom sällskap vid julbordet? »Det är naturligtvis på det sättet, att de håller sig för goda att komma till mig,» sade han. »Det är därför, att jag har blivit dödgrävare, som det inte är fint nog att fira julafton i mitt hem.»

Denna anklagelse var alldeles orättvis, för säga vad man vill om Svartsjöfolket, så har det aldrig fallit en människa från den socknen i sinnet att säga nej till en bjudning, därför att tillställaren skulle vara en för ringa man. Den här karlen var ju inte heller någon vanlig dödgrävare. Han hette Anders Öster och var av en gammal spelmanssläkt. Själv hade han varit fältmusikant vid Värmlands jägare, och det var först sedan han hade fått nådigt avsked från krigstjänsten, som han hade tagit emot anställningen som dödgrävare.

Till på köpet var han inte bara dödgrävare, utan han var också kyrkvaktare, en befattning, som inte alls har något avskräckande med sig, men i den sinnesstämning, vari han nu befann sig, tänkte han endast på livets mörka sidor.

»Eftersom ingen annan vill komma till mig, får jag väl bjuda ett par gastar från kyrkogården,» mumlade han. »De ska väl åtminstone inte skämmas för att gå på kalas till dödgrävarn.»

Han gick just då förbi den gamla gråstensmuren, som omger Svartsjö kyrkogård, och det var naturligtvis därför, som en sådan tanke hade uppstått i hans hjärna, men ännu så länge hade han visst ingen avsikt att göra allvar av den.

Då han hade gått ännu ett par steg, märkte han emellertid, att ett runt, vitt föremål skymtade fram i det torra gräset, som kantade gångstigen. Det blänkte mycket vitare än en vanlig sten, och han stannade för att se efter vad det kunde vara för slag. Då varseblev han i det bleka skymningsljuset ingenting mindre än en dödskalle. Den hade troligen blivit uppkastad med grus och mull ur en grav, som han hade grävt föregående dag, och sedan hade den väl av något djur blivit släpad dit, där den nu låg.

Under vanliga omständigheter skulle mannen säkerligen ha tagit upp denna kvarleva av en människa, som kunde ha varit en av hans förfäder och i alla händelser hade levat och dött i samma socken som han, och burit in den i bårhuset, men nu var han inte i lynne att företa sig något så enkelt och naturligt. I det stället lyfte han på hatten, bugade sig småleende för dödskallen och tilltalade den med en egendomligt mild och flöjtande röst, som han sällan använde, annat än då han var i sitt mest farliga lynne.

»Goafton, goafton,» sade han, »och väl mött! Ja, nu får jag önska en god jul för det första, och för det andra får jag tala om, att jag är ute för att bjuda på kalas. Jag undrar om ni håller er för god att komma till mig i kväll? Det är ingen stor tillställning, förstår ni, men nog ska ni få så mycket av både mat och brännvin, att ni kan stå er.»

När han hade framfört bjudningen, blev han stående med hatten i hand liksom för att invänta svar.

»Ja, ni säjer då inte nej åtminstone,» fortfor han, då han hade väntat en skälig stund, »så jag får väl hoppas, att ni kommer. Jag bor där borta i det stora huset mitt på kyrkbacken, så att ni har ingen lång gästabudsväg.»

Därmed skrattade Anders Öster högt och vilt, satte på sig hatten och begav sig till sitt hem utan att göra flere uppehåll på vägen.

Det var sant, att han var närmaste granne till kyrkogården. Han hade sin bostad i själva sockenstugubyggningen i ett par små vindsrum. När han nu hade gått över förstukvisten och öppnade

ingångsdörren, möttes han av en syn, som inte var ägnad att förbättra hans dåliga lynne. Hans hustru låg nämligen på golvet strax innanför dörren och skurade den nedre förstugan. Ett litet, smalt talgljus stod i en mässingsstake framför henne på det våta golvet och lyste på tvaga, diskbalja och torktrasor.

»Jo, det är just passande, att du ligger och skurar ännu, då främmanden kan komma i vad stund som helst,» sade mannen, då han steg in.

Hon höjde ansiktet, som var överraskande vackert med rena och fina drag, och gav honom en hastig blick. Hon uppfattade genast hur saken stod.

»Jaså, det var ingen, som ville komma,» sade hon. »Ja, det var det jag trodde. En har väl aldrig hört talas om att människor låter bjuda bort sig på julafton.»

»Nej, de hade det för bra allihop för att vilja komma till oss,» sade han med en häftighet, som om han utslungade en anklagelse mot henne. »Jo, en var det i alla fall, som tog emot bjudningen,» fortsatte han vårdslöst, »men han kommer inte förrän litet senare.»

»Gå då opp till vårt och vänta på honom!» sade hustrun. »Där är tänt och dukat. Jag är strax färdig här nere.»

Men Anders Öster hade inte alls någon lust att handla så, som han hade blivit ombedd. Han stod kvar i förstugan mitt i vägen för den skurande. Det visste han, och det fyllde honom med en bitter tillfredsställelse.

Till höger om honom öppnade sig dörren till sockenstugan, ett stort rum, där sockenfolket brukade hålla sina stämmor och sammanträden. I den öppna spisen brann en stor, lågande brasa, som lyste upp hela rummet, och Anders Öster blev stående och såg dit in. Rummet var inrett på gammaldags vis med grova, osmyckade bjälkväggar, ofantliga golvtiljor och taksyllarna synliga. Starka, väggfasta bänkar löpte runt om hela rummet, ett stort, omålat träbord med vridna ben stod högst uppe i hörnet, snett mot ingången, och framför bordet en högkarmad, skinnklädd ordförandestol, som var en sann sinnebild av trygg myndighet och orubbligt lugn.

Hustrun hade skurat där inne också samt därpå strött golvet med vit sjösand och hackat enris. I det spelande skenet från den lågande brasan föreföll rummet Anders Öster ansenligt och behagligt, och han sade till hustrun:

»När du blir färdig, kan du ta ner julmaten och duka opp den här i sockenstugan. Jag tror, att jag vill fira julkalaset här inne.»

Hustrun såg upp helt förfärad.

»Vad menar du?» frågade hon. »Ska du sitta och supa här nere med den, som du väntar? Det finns ju inte någonting att dra för fönsterna. Om någon skulle gå förbi, så bleve ni ju sedda.»

Hon var helt upprörd. Sockenstugan liksom kyrkan tillhörde församlingen, och hon betraktade den nästan som en helig plats. Hon kunde inte tänka sig den tagen i bruk för ett dryckeslag.

Men Anders Öster ville inte finna sig i att denna dag bli nekad allt, som han önskade sig.

»Var inte bråksam, Bolla!» sade han. »Jag säjer dig, att jag vill sitta här inne och äta julmaten i kväll.»

Det var det stora bordet, den stora stolen och det stora rummet, som lockade honom. Om han finge hålla sin julfest sittande i en så vördig stol, spisande vid ett bord, där en tjugo, trettio man gott kunde ha fått rum jämte honom, seende ut över ett rum, där alla de mäktiga i socknen brukade församlas, skulle han känna sig

som en ansedd man, en storbonde, och det var detta, som han behövde.

»Du kan vara viss om att du mister tjänsten, om du gör detta,» sade hustrun. »Du kommer inte att ställa till med en sådan galenskap, så länge jag lever.»

När hustrun på detta bestämda sätt satte sig emot hans önskan, kände hans vrede ingen gräns. Allt det missmod, som under hela dagen hade samlat sig inom honom, sjöd upp och ville komma till utbrott. Han svarade henne inte med ett ord, bara sprang uppför trappan över vinden och in på deras rum, där han ryckte ner jaktbössan från väggen.

Därpå smög han sig med lätta steg tillbaka över vinden fram till trappan och lutade sig över trappräcket, så att han kunde se hustrun, som alltjämt låg och skurade förstugolvet.

»Bolla, Bolla,» sade han med en stämma, som var så len och mjuk, att den nästan dröp av honung, »är det din mening, att jag inte får sitta och äta min julmat vid sockenstubordet, så länge som du är i livet?»

»Ja, det är det,» ropade hon raskt tillbaka, men just som det var sagt, tänkte hon på att den där flöjttonen i stämman aldrig brukade ha något gott att betyda. Hon kastade en snabb blick uppåt och fick syn på en blank bössmynning ett par alnar ovanför sitt huvud.

Hon kastade sig bakåt. I samma ögonblick var förstugan fylld med rök och eld, och en kula slog i golvet rätt framför henne.

»Herre du allsmäktige!» Hon lämnade tvaga och diskbalja och flydde huvudstupa ut i mörkret.

Anders Öster gjorde inte något försök att förfölja henne. Han skrattade till kallt och skärande, på samma sätt som nyss förut ute på vägen. Därpå gick han helt lugnt upp med bössan och hängde den på sin plats.

Sedan började han med mycken raskhet och behändighet inrätta sig så, som han ville ha det. Han skuffade undan skursakerna till en vrå av förstugan för att få fri genomgång och flyttade sedan ner i sockenstugan allt det, som hustrun hade dukat upp till kalaset. Han bredde ut duk på sockenstämmobordet, satte fram två prydliga grenljus, ställde mitt emellan dem en stor smörslaga, krusad och pyntad på det omsorgsfullaste, kom sedan ner med flera sorters mjukt bröd, ost, både fet och mager, korv och skinka, en fårlägg, en mugg julöl samt knivar och tallrikar. Allra sist släpade han ner brännvinsankaren, som han ställde mitt på bordet med en krans av glas nedanför kranen.

När allt var i ordning, satte han sig i ordförandestolen, åt och drack i god ro med en stark känsla av välbefinnande.

Det var troligen så, att den hopade vreden inom honom, som hade plågat honom så, att det hade värkt i varenda lem, hade fått ett utlopp genom det skott, som hade blivit avlossat. Han kände en sådan lättnad, att han inte kunde tycka annat, än att han hade handlat rätt.

Varför skulle hustrun sätta sig emot honom i detta, som var en så oskyldig önskan? Det tillkom ju henne att vara sin man underdånig. Nu hade det gått henne så, som hon hade förskyllt. Det var full rättvisa, som han hade övat mot henne, och det var inte nog med att det var rättvist, utan det var klokt också.

Han satt och påminde sig en hel mängd tillfällen, da hon hade varit uppstudsig. Men nu blev det nog slut med allt dylikt. Nu hade hon fått lära sig vem som var herre i huset. Det var ett riktigt bra påhitt att skjuta på henne, hädanefter skulle han få njuta bättre dagar och ha mer hugnad av sitt äktenskap.

Han var både trött och hungrig och lät sig maten väl smaka. Om en stund, då han började känna sig mätt, tänkte han emellertid med ny saknad på att han inte hade varit i stånd att skaffa sig något sällskap.

Då kom han med ens ihåg dödskallen. »Jag tror, att han ämnar göra som de andra och låta bli att komma,» sade han. »Det blir kanske ingen annan råd, än att jag går åstad och hämtar honom.»

Han satte på sig hatten, gick de få stegen bort till kyrkogården och kom snart tillbaka med dödskallen i handen.

Det satt ert hel mängd jord fast vid den, och han doppade den i skurbaljan och torkade av den med trasan. Då han hade gjort den så fin han förmådde, ställde han den på bordet mitt framför sig.

Hustrun satt emellertid uppskakad och förgråten i en bondgård, som låg några få steg från kyrkan. Hon hade kommit in till goda vänner och grannar, som försökte trösta henne, och som det var julafton, gjorde hon sitt yttersta för att åtminstone sluta upp att gråta, så att hon inte skulle förstöra deras julglädje med sin jämmer. Men hon tyckte, att hon satt och stirrade i en avgrund, som hon måste störta ner i. »Han har skjutit på mig,» tänkte hon gång på gång. »Han har velat döda mig. Vad ska det bli av oss?»

Hade han varit full, då hade det inte varit något att räkna med. Men han hade varit nykter, och han hade velat döda henne för en sådan småsaks skull.

Hon tänkte på den långa tid, som de hade levat samman. De hade delat ljuvt och lett i över tjugo år, och nu hade det kommit till detta, att han hade skjutit på henne. Det fanns då inte det minsta spår av ömhet för henne i hans hjärta efter all den nöd och alla de bekymmer, som de hade genomgått tillsammans.

I gården, dit hon hade tagit sin tillflykt, fanns det ett par småpojkar, som voro utomordentligt intresserade av hela händelsen. De sprungo ut gång på gång, tittade genom fönstren i sockenstugan och berättade för henne vad de hade sett. »Nu tar han ner mat och dukar opp på det stora sockenstämmobordet,» berättade de. Om en stund hette det: »Nu sitter han i ordförandestolen och äter och dricker.»

Nästa gång talade de om, att han satt och talade, alldeles som om någon skulle vara inne i rummet hos honom. Han lyfte glaset och skålade med någon, som barnen inte kunde se.

Hustrun frågade blott litet efter vad mannen tog sig till. Hon kunde inte tänka på något annat än detta enda, att han hade skjutit på henne. Tänk, att den mannen, som hade lovat att älska henne i nöd och lust, hade skjutit på henne!

Hon tyckte, att det skulle vara omöjligt att gå tillbaka till honom. Det var inte så mycket den tanken, att hon skulle komma att leva i ständig skräck för en man, som grep till bössan vid minsta motsägelse, som hindrade henne från att vända åter till hans hus. Det var väl snarare den hjärteförlamande känslan, att han måtte hata henne, då han var i stånd att falla över henne på detta sätt.

Detta var ohjälpligt. Detta kunde aldrig botas, aldrig göras ogjort. Själva grunden, varpå de hade byggt sin lycka, hade rasat. Nu fanns det inte mer något fäste för den.

Hon skakades av täta rysningar, medan hon hjälpte bondhustrun att röra i gröten och duka julbordet. »Han har ändå dödat mig med sitt skott,» tänkte hon. »Det har gått rätt igenom hjärtat på mig.»

Hon hade just slagit sig ner vid julbordet med de andra, då dörren sakta sköts upp och mannen kom in. Han gick inte fram i rummet, utan stannade i skuggan nere vid dörren. Han vinkade inte åt henne, att hon skulle komma till honom, gjorde inte en rörelse, bara stod där.

I första ögonblicket kände hon intet annat än harm över att han åter vågade komma i hennes närhet, och hon tvingade sig att inte se på honom eller låtsa om, att han fanns där. Men naturligtvis kunde hon inte låta bli att sända ett och annat snabbt ögonkast neråt dörren, och hon blev förvånad över att han stod så stilla. »Det

har hänt honom något,» tänkte hon. »Han är inte densamme, som han var för en stund sedan. Han är alldeles vit i ansiktet. Han har säkert blivit sjuk. Kanske att han hade feber nyss, då han sköt på mig.»

Hon steg upp från bordet och sade lågmält: »Nu ska ni ha tack för mig,» och gick mot dörren. Mannen sköt upp den och gick före henne ut ur huset och fram mot sockenstugan. Han gick tyst hela vägen, och hon tyckte, att hon följde efter hans gengångare snarare än honom själv.

Hon visste ju hur han hade haft det uppdukat i sockenstugan, men därav fanns nu inte mer något spår, utan allt var ställt till rätta. Han gick uppför trappan till deras egna rum på vinden. Också där såg allt ut på samma sätt, som då hon hade sprungit hemifrån.

Det enda, som var främmande för henne, var en dödskalle, som stod på ett bord i ett hörn av rummet. Mannen ställde sig bredvid bordet och pekade på skallen.

»Se på den!» sade han.

Hon gjorde så, men hon tyckte sig inte kunna märka något besynnerligt med den.

»Ser du, att den har blivit skjuten, mördad?» sade han. »Den har inte varit någon självmördare. Skottet har kommit bakifrån, här tätt bakom örat.»

»Ja, jag ser,» sade hon och började nu fyllas av skälvande förväntan.

»Kan du minnas, att du har hört talas om någon, som har blivit skjuten i den här socknen? Nej, något sådant har inte hänt i vår tid och inte i våra föräldrars tid heller. Det har nog inte varit ofta, som någon har mördats i den här trakten. Den här är kanske den ende av alla dem, som har blivit nermyllade på kyrkogården, som har fallit för skott, och den har kommit till mig just i kväll.»

Han nickade åt henne, bekräftande vad han nyss hade sagt, och fortsatte.

»Tänk på detta, du! Av de många, tusen skallarna, som har varit nermyllade på kyrkogården, finns det kanske bara den här, som har blivit genomborrad av en mördarekula, och just den ligger nu här framför mig.»

Hustrun stod tyst alltjämt.

»Den låg i vägen för mig, då jag kom hem i kväll, just den här med skottmärket. Han ville visst visa sig för mig, men jag såg inte så mycket på honom just då. Sen, då jag satt här ensam, kom den mig jämt i tankarna, så att jag blev tvungen att gå efter den till sist. Jag tyckte, att det var synd om den att ligga ensam ute i köld och mörker, och för resten så ville jag ha någon att tala med. Och när jag då satte den framför mig på bordet och slog i ett glas för att skåla med den, så fick jag se, att den var sönderssprängd av ett skott. Vad säjer du om det, Bolla? Var är han kommen ifrån, och varför kom han i min väg just i kväll? Hur kom det sig, att jag måste ta in den här, strax efter att jag hade skjutit på dig?»

»Det var väl Gud,» viskade hon och knäppte händerna.

»Ja,» svarade han, viskande han också. »Så var det. Det var Guds vilja. Han ville, att jag skulle få se just den här. Den skulle visa mig vad det var, som jag hade velat göra. Den blev mig tillskickad, för att jag skulle förstå min stora synd och eländighet.»

De närmade sig varandra. Ovillkorligen fattade de varandras händer och stodo stilla framför dödskallen. Den var visserligen skickad till dem av Gud. Den sade dem genom sin närvaro, att Gud vårdade sig om dem, att han hade medlidande med dem och ville rädda dem.

De kände plötsligt, att allt annat var utan vikt. Hustrun begärde inte att mannen skulle säga henne, att han ångrade sig. Hon hade alldeles glömt, att hon inte mer ville leva tillsammans med honom. Mannen tänkte inte mer på vilken av dem båda som nu skulle bli den rådande i huset. De hade kunnat vara tusen gånger mer retade mot varandra, de kunde ha haft tusen gånger mer att förebrå varandra, och alltsammans skulle ha varit glömt inför den saliggörande vissheten, att Gud hade vårdat sig om dem och velat rädda dem från att komma till att hata varandra.

Gud ville dem väl, därför hade han sänt dem en varnare. Inför något så stort glömde de inte bara sin vrede mot varandra, de glömde också sin fattigdom, sina framtidsbekymmer. De kände den största lycka, som människor kunna erfara.

HUR ADJUNKTEN FICK PROSTDOTTERN

Tänk, att då adjunkten första gången friade till prostdottern, ville hon alls inte ha honom!

Prostdottern var ung på den tiden. Om natten rullade hon upp håret i papiljotter, och om dagen bar hon det i stora, tunga lockar. Hon hade en lång, vit pärla till örhänge, och hon var mycket vacker.

Prostdottern var mycket eftersökt och alldeles omringad av friare. Hon gick just och överlade med sig själv om hon skulle gifta sig med en ung baron, som nyss hade tillträtt sitt fädernearv, eller om det var klokare att hålla till godo med en kusin, som höll på att bli vald till rådman i Malmö.

Dessa båda voro vackra karlar, men adjunkten var ful. Det var i synnerhet hans händer, som pinade prostdottern. I sin barndom hade han dragit omkring på landsvägen som tiggare, och då hade han fått dem så förfrusna, att de aldrig mer kunde bli annat än röda och svullna.

Adjunkten såg bättre ut på gamla dagar, då han hade fått grått hår. Då han var ung, såg han alldeles för vild och besynnerlig ut med det myckna svarta håret. Det skulle aldrig ha varit möjligt för honom att avancera till både prost och domprost, om han inte rätt tidigt hade fått grått hår och grå ögonbryn. Förut såg han ut som en rövare, och det kunde ju inte passa för en präst.

Prostdottern brukade berätta, att då adjunkten kom till prostgården för att hjälpa hennes far att predika och sköta kyrkböcker och ryckte in där med skorna hängande på en käpp över skuldran, var det inte långt ifrån, att hennes mor hade tagit honom för en tattare och kört bort honom. Gamla prostinnan kunde inte låta bli att känna sig ängslig för silvret, var gång adjunkten kom in i matsalen, och gamle prosten predikade själv söndag efter söndag, därför att han inte kunde förmå sig att släppa den vilda rövaren upp i predikstolen.

Men det första adjunkten företog sig, sedan han hade kommit till prostgården, var att förälska sig i prostdottern. Det gjorde han redan vid första middagen. Och detta var visst inte underligt, ty prostdottern hade mjukt och glänsande brunt hår, milda grå ögon och en klar, rosig hy. Till på köpet var formen på ansiktet utsökt vacker, kinderna rundade sig fint och mjukt ner mot halsen. Och i vardera kinden fanns en liten grop, som visar sig än i dag, då hon småler.

Det väckte en riktig förskräckelse hos prostdottern, då hon märkte, att adjunkten tyckte om henne. Hon vågade knappast gå ut ensam i trädgården eller på landsvägen. Den, som hade sådana ögon som adjunkten, kunde nog falla på den idén att lägga sig på lur bakom en dikeskant och stjäla bort henne.

Gamle prosten skrev i all hemlighet till biskop och konsistorium och bad att få en annan adjunkt. Den, som han nu hade, var en riktig vilde, och han kunde inte använda honom. Han satt till bords som en bonde och lade upp armbågarna på duken. Han spottade på golvet, och han begagnade grova smorlädersstövlar, som lämnade spår på mattorna.

Hela fyra veckor gick adjunkten i prostgården utan att ha något att bestyra. Den gamla prosten ville lika så litet släppa honom till kyrkböckerna, som han ville sända honom upp på predikstolen. Adjunkten gick tyst och väntade, men yttrade varken förvåning eller klagan.

Han hade sysselsättning nog med att följa prostdottern på alla hennes vägar. Hon brukade sitta och väva på ett litet gavelrum. Adjunkten upptäckte, att om han klättrade över ett höloft och sedan kröp över ett skjul, där taket utgjordes av lösa stockar, så kom han fram till en glugg som vette åt vävkammarfönstret. Och vid denna glugg satt adjunkten sammankrupen timme efter timme och såg prostdottern bararmad och rödblommig arbeta i vävstolen.

Det dröjde inte heller länge, förrän han upptäckte var hon hade sin älsklingsplats i trädgården. Hela trädgården var naturligtvis omgiven av höga häckar, såsom det brukar vara i Skåne, och man var lika så instängd där som i ett rum. Men det fanns en liten grind, som ledde ut till fälten, och där brukade prostdottern stå långa timmar och se ut över de vaggande åkrarna. Och medan hon stod där, låg adjunkten alldeles i närheten, gömd i den täta rågen, och slukade henne med ögonen.

Emellertid, då några veckor voro gångna, fick gamle prosten svar från biskopen med besked om att han skulle få det, som han önskade.

Prosten blev så glad, att han inte ville dröja ett ögonblick med att avskeda adjunkten. Han stack biskopens brev i fickan och begav sig ner på adjunktens rum.

Den unga prästen satt och skrev, då prosten kom in.

Han författade en predikan, men han blev så förlägen, som om han skulle ha skrivit ett kärleksbrev. Han kunde knappt förmå sig att bekänna vad han sysslade med, då prosten frågade honom vad det var, som han stack undan i skrivbordslådan.

Den gamle visste, att nu skulle han bli av med adjunkten, och därför var han nu mildare stämd mot honom, än han hade varit förut. Och för första gången började han undra över hur det kom sig, att adjunkten var sådan han var och varför en sådan som han hade blivit präst. Han började fråga ut honom.

Då berättade adjunkten alltsammans. Han hade alltid haft sådan lust att predika. Han hade predikat för träden vid vägkanten, då han gick omkring och tiggde med sin mor. Han visste inte när det hade börjat, men han hade alltid velat bli präst, bara för att få predika.

Den gamle förvånade sig över att han, som hade varit så fattig, hade kunnat komma i skola, och adjunkten fortsatte att berätta. Han tycktes ha frusit och svultit hela skolan igenom. Men under alla svårigheter hade han tröstat sig med att tänka på den stunden, då han skulle få höja sin röst och tala i Guds hus.

Gång efter annan stack prosten handen i fickan för att draga fram biskopens brev, men hade nu inte mod, inte hjärta att göra det. I stället bad han, att han skulle få läsa den predikan, som adjunkten höll på art författa.

Han läste den och skakade på huvudet och gick sin väg utan att säga ett ord. Men nästa söndag predikade adjunkten, och han gjorde sin sak inte så värst illa.

Den gamla prosten företog sig nu att uppfostra adjunkten. Han lärde honom både att predika och att föra kyrkoböcker, men han försäkrade mången gång, att större försakelse hade han knappast övat än den dagen, då han avstod från att avskeda honom.

Det är lätt att förstå, att då en gammal, klok man hade så svårt att förlika sig med den unga prästen, skulle

det falla sig ännu mycket svårare för prostdottern, som var firad och bortskämd och inte mer än tjugo år.

Det var en vacker söndagseftermiddag mitt i sommaren. Prostgården var full av främmande, och de hade nu allesammans farit ut på en åktur genom den stora herrgårdsskogen. Den enda, som var hemma, var prostdottern. Hon skulle väl vakta gården, ty tjänstfolket hade också fått lov att gå ut, så att det fanns varken dräng eller piga hemma vid.

Den enda, som inte var borta, var adjunkten, men prostdottern visste, att han skulle bege sig till annexförsamlingen för att predika. Hon hade troligen inte vågat stanna ensam hemma, om hon inte hade vetat, att han måste gå sin väg.

Men innan adjunkten gick till kyrkan, ville han svalka sig med en klunk svagdricka ur silverbägaren, som alltid stod på skänkbordet i matsalen. Och då han kom in i rummet och fann prostdottern stå där ensam, så friade han.

Hon svarade nej utan betänkande, och han gick sin väg utan att bedja eller truga. Och prostdottern kände sig glad över att detta fruktansvärda nu var överståndet.

Hon gick in i förmaket och ställde sig att piruettera framför spegeln. Då hon såg hur fin och lätt och ljus hon var, skrattade hon åt den svarta adjunkten, som trodde, att han kunde få henne.

I samma ögonblick ryckte hon till och blev helt förskräckt. Vad var det hon hörde? Hon lyssnade andlöst och ansträngt. Jo, det var bestämt någon, som stod och grät ute i nästa rum.

Hon förmodade, att någon av de främmande hade kommit hem, och hon gick in i salen för att se vem det var. Där inne hörde hon gråtandet mycket tydligt, men hon såg inte en levande varelse i rummet. Matsalen var stor, men där fanns intet ställe, där någon kunde dölja sig. Inte desto mindre gick prostdottern och tittade både under bordet och bakom rottingstolarna. Hon såg efter i kaminvrån, i skåpet och bakom dörrarna. Det fanns ingen människa i rummet.

Men allt under det hon sökte, hörde hon tydligt, att det var någon, som grät. Och gråtandet kom från en plats i närheten av fönstret, ungefär där adjunkten hade stått, då han hade friat till henne.

Prostdottern försökte säga sig själv, att det inte var något annat än inbillning. Hon bet samman tänderna och närmade sig modigt det ställe, varifrån gråtandet kom, och tänkte, att nu skulle det väl upphöra, men det var ingen inbillning: suckandet och snyftandet hördes alltjämt. Någon grät hopplöst och förtvivlat på bara två stegs avstånd ifrån henne. Det var ett sådant snyftande, som då en människa slår händerna för ansiktet och kastar sig ner och gråter, som om hon ville gråta sig till döds.

Till sist blev hon så rädd, att hon måste sätta sig ner på en stol för att inte svimma. Och där satt hon en hel kvart alldeles stilla och hörde på, medan den osynliga fortfor att gråta.

Hon kunde inte röra en lem, hon kunde inte fly, hon kunde inte ropa. Hon satt likblek med sammanknäppta händer, och vid varje ny snyftning ryckte hon till av förskräckelse.

En enda gång under hela tiden rörde hon sig. Det föll henne in, att gråtandet kunde komma från någon utanför fönstret. Hon tvang sig att stiga upp och öppna fönstret och se ut, men hela gården låg öde, och hon sjönk åter ner i sin stol.

Det tycktes henne, att den, som grät, måste vara plågad av ett hårdare lidande, än hon någonsin hade kunnat föreställa sig. Det var en själ, som befann sig i sådan ångest, att död och förintelse skulle ha varit en balsam för den. Ingenting i världen måtte kunna trösta den, som grät på det sättet.

För första gången i sitt liv förstod hon vad lidande ville säga. Hon skulle ha kunnat gråta med, om hon inte hade varit så förlamad av skräck.

Det lät så jämmerligt och kvalfullt, som om det komme från en själ, som hade blivit utvisad från himmelen.

Detta varade, som sagt, en kvart, ända till dess annexförsamlingens klocka började ringa. Nu hade klockaren sett adjunkten komma gående genvägen mellan åkrarna, och så hade han börjat ringa. Och hon tänkte på att hon skulle ha varit glad, om han hade varit hemma just nu. Hon skulle ha varit lycklig, om hon hade haft någon att kalla till sig.

Men ungefär på samma gång som ringningen började, upphörde gråtandet. Dock, nu blev det prostdotterns tur att börja gråta. Hon hade blivit så upprörd, att hon grät, ända tills hemfolket kom tillbaka från utflykten.

»Måtte aldrig någon behöva gråta så för min skull!» tänkte hon. »Måtte jag aldrig vålla sådan sorg!»

Då hon hörde vagnshjul rulla, sprang hon emot de hemvändande och ville förstås genast berätta vad som hade hänt henne. Men då slöto sig hennes läppar, och hon förmådde intet säga. »Det var för dig,» sade det inom henne. »Du och ingen annan skulle höra det.»

Hela eftermiddagen gick hon omkring och tyckte, att hon befann sig i en annan värld. Allt, vad man gjorde, allt, vad man talade om, föreföll henne besynnerligt främmande.

Men plötsligen ryckte hon till och blev klarvaken. Hon stod då i köket och hörde hur pigorna talade om att adjunkten denna eftermiddag hade predikat så förunderligt. Varenda människa i kyrkan hade gråtit.

Varom hade han talat?

Han hade talat om de syndiga själarnas jämmer, då de bli utestängda från paradiset.

Och prostdottern blev helt förskräckt. Hon tyckte, att hon gick och bar på en stor synd, som hon måste försona.

Efter kvällsvarden, då adjunkten hade sagt godnatt, följde prostdottern med honom ut i förstugan.

»Vill pastorn för Guds skull säja mig sanningen?» sade hon. »Gick pastorn och grät i eftermiddags, då pastorn gick till kyrkan?»

»Det gjorde jag,» sade han. »Det kunde jag inte låta bli.»

Då visste prostdottern, att det var honom, som hon hade hört. Det kändes underligt i hennes hjärta, då hon förstod, att hans kärlek till henne var så stor och att han hade erfarit ett så starkt lidande vid att få hennes avslag.

Hon fann det ljuvligt att vara så högt älskad, och hon tänkte inte mer på sina andra friare, och inte heller kom hon mer ihåg hur ful och fattig adjunkten var.

»Jag vill inte, att pastorn ska vara så där olycklig,» sade hon. »Jag ska bjuda till att lära mig att tycka om pastorn.»

I EMIGRATIONSFRÅGAN

Det var prosten och länsmannen och nämndemannen i Högbro och sågverksägarn från Hyllinge och den lilla stationsinspektorn vid den smalspåriga banan och ett par bönder och lanthandlare.

De hade hållit årsstämma i sparbanken, men nu voro alla räkenskaperna genomgångna, och styrelsen hade fått ansvarsfrihet beviljad, och revisorer för nästa år voro valda, och ordföranden hade slagit klubban i bordet och förklarat stämman avslutad. Nu hade de sin frihet att fara var och en åt sitt håll, men de hade blivit kvarsittande i alla fall runt omkring det stora bordet i banklokalen för att utbyta tankar och åsikter.

Och när de en stund hade språkat hit och dit om andra saker, så kommo de in på emigrationsfrågan.

Och det var ett par av dem, som sade, att de pengarna, som kommo in från Amerika, det var så litet, så det var rakt ingenting att tala om.

Och andra sade, att de, som reste sin väg, de förde med sig mer pengar ur landet, än det var någon, som visste.

Och det var några, som påstodo, att snart skulle det bli omöjligt att bruka jorden i den här socknen, därför att alla arbetare foro sin väg. Och detta stora arbetet med sjösänkningen, som de skulle ha företagit sig, det kunde inte komma till stånd, därför att alla de unga och företagsamma voro bortresta.

Och det var en och annan, som framhöll, att det berodde på emigrationen, att de hade en så förfärligt stor fattigskatt att dras med, för när alla de unga, som skulle ha tagit vård om de gamla, voro bortresta, så kunde det ju inte bli på annat sätt.

Och det var andra, som sade, att hela landet var i fara, därför att när alla de reste sin väg, som skulle ha till uppgift att försvara det, så kunde fienden få bukt med oss, när han behagade.

Och den ene var ivrigare än den andre att få uttala sin åsikt, men så blev det tyst på en gång. Det var prosten, som hade rört på sig. Han hade inte sagt något förut, och nu väntade de, att han skulle säga sin mening.

För se, prosten var sådan, att han som oftast hade en mening för sig, som gick tvärt emot alla andras, och hur rätt man kunde tycka att man hade, så var man aldrig säker på att han inte skulle säga ett par ord, som alldeles vände upp och ner på ens allra fastaste åsikter. Och när det nu såg ut, som om prosten skulle yttra sig, så blevo de genast litet oroliga, både handelsmännerna och bönderna och sågverksägarn från Hyllinge och länsmannen och stationsinspektorn vid den nya banan.

Men prosten sade inte ett ord, utan satt tyst som förut, och då blevo de alltmer ivriga och säkra på sig. För de voro ju ändå i själ och hjärta alldeles vissa på att i det här fallet skulle inte prosten kunna göra några invändningar, utan härvidlag fick han lov att ge dem medhåll. För att utvandringen var till skada för landet, det måtte väl vara obestridligt.

Och så började de på att tala om alla de goda huvuden, som gingo förlorade för Sverige, och om all den företagsamhet, som nu skulle komma ett annat land till godo.

Och några talade om alla dem, som gingo under. Det fanns väl en och annan, som hade framgång där ute, men alla dem, som kommo till korta i nöd och eländighet, dem fick man aldrig höra talas om.

Och några sade, att det gick väl an med dem, som reste, om de bara hade det vettet att inte skicka hem dessa fotografier, där de voro klädda i både siden och sammet, för det var just de fotografierna, som gjorde folk här hemma sjuka av längtan efter att få försöka sin lycka där ute, de också.

Och det var några, som talade om hur skadligt och onyttigt det var för människorna från det här landet att resa till Amerika. Det såg man ju, när de kommo hem på besök, för då voro de ju så konstiga och snedvridna, så man knappast kunde stå ut med dem.

Hela tiden satt prosten tyst, men nu var det en, som lade märke till att han vände på huvudet och fick liksom

en liten solglimt i ögonen. Han stötte till de andra, och det blev genast ett uppehåll i samtalet, för att man skulle få höra vad prosten kunde ha att säga. Men han kom sig inte för att yttra något nu heller. Och det var ingenting att förundra sig över. Det var ju omöjligt, att han skulle ha olika tankar mot de andra i en sådan här sak.

Och de sade, att det fanns socknar, där husen stodo övergivna och tomma och där man knappt nog kunde råka en människa. I församlingar, där det hade bott flera tusen människor, där fanns det nu inte mer än några hundra.

Och de sade, att det var besynnerligt, att folk inte förstod, att det var orätt att överge det landet, där de hade växt upp. Där far och mor hade kunnat reda sig, där kunde det också duga för barnen att stanna och söka sin bärgning.

Det blev ju aldrig någon riktig trevnad för dem, som hade övergivit sitt fosterland, var det också en, som sade. Det gick ju an, så länge som de voro unga, men när ålderdomen kom, så kom också längtan efter det gamla landet.

Prosten teg alltjämt. Han satt bakåtlutad i ordförandestolen, stor och bred, med händerna lagda i kors över magen.

Nu lutade han sig fram över bordet ett tag, och så frågade han helt saktmodigt hur många det kunde vara från den här socknen, som voro resta till Amerika.

Ja, den riktiga siffran var det ju ingen, som kunde säga så här på rak arm, men nog voro de säkra om att det åtminstone var en fem hundra.

Då lutade sig prosten än längre fram över bordet och såg stadigt på dem, som sutto runt omkring honom.

»Nu vill jag fråga alla er, som är så emot emigrationen, om en sak,» sade han. »Vad skulle ni ta er till med alla dessa fem hundra, om de komme tillbaka?»

Och så tutade han sig tillbaka i stolen igen och lade de stora händerna i kors över magen som förut.

När prosten hade gjort denna fråga, så öppnade nämndemannen i Högbro genast sin mun för att säga, att detta skulle vara det bästa, som kunde hända. Men så kom han att tänka på att han hade en bror, som för länge sedan i världen var utrest till Amerika. Och om han nu skulle komma tillbaka, så skulle han väl också göra anspråk på att få bli ägare till den där utmarken, som fadern hade bestämt åt honom, men som han ju inte hade haft något bruk för hittilldags. Och när nämndemannen nu tänkte på så god jord den där utmarken hade och hur han hade odlat upp den och så mycket arbete han hade lagt ner där, så bet han ihop läpparna och sade inte ett ord.

Den ene av handelsmännerna lyfte också på huvudet för att säga, att den dag, då Amerikafararna komme, den skulle bli en glädjedag för honom och för hela socknen. Men med detsamma kom han att tänka på att då skulle också en syster till honom, som hade emigrerat och gift sig med en fattig karl där ute och nu var änka med en fem eller sex oförsörjda barn, komma tillbaka och att det inte skulle bli så roligt för honom att få hela det sällskapet att ta hand om. Och hur det var, så kom han sig inte för att svara prosten, utan i stället gav han sig till att plocka ihop sina papper, som om han ämnade gå sin väg.

När stationsinspektorn märkte, att dessa två, som hade varit så djärva att säga sin mening hela kvällen, inte kommo sig för att svara prosten, så ämnade han just utropa, att den dag, då Amerikafararna stege av vid hans station, då ville han stå på perrongen och ropa hurra för dem. Men då kom han att tänka på att han hade någon där ute, som han en gång hade lovat att gifta sig med och som han hade övergivit. Det var nu

många år gångna sedan dess, men så gammal han var, så skulle han inte tycka om att möta henne och höra om allt det svåra, som hon hade måst gå igenom utan någon hjälpande hand att stödja sig vid. Och i stället för att svara prosten så reste han på sig och sade, att han skulle gå ut och sela på hästen.

När stationsinspektorn hade gått sin väg, kom det ett långt harsklande från sågverksägarn. Men just som han ämnade höja sin röst och svara, att han nog skulle kunna skaffa arbete och husrum och bärgning åt fem hundra människor — det skulle inte vara någon svårighet alls med den saken —, så kom han att tänka på att om alla de bortresta komme igen, då skulle också en son till honom, som hade varit så förfallen och misslyckad, att han hade varit en plåga för honom och hans hustru och hela hans hus, komma tillbaka. Och helt sakta började han jämka sig bort från bordet och gick inåt ett annat rum för att söka reda på ytterkläderna.

Med detsamma som han steg upp, var det två bönder, som reste sig. För den ene av dem hade en god vän där ute, och den vännen hade skickat honom litet pengar till att förvalta. De pengarna hade stått med god ränta på banken ända till helt nyligen, men just för ett par dar sen hade han varit tvungen att ta ett lån ur dem, därför att han skulle göra bröllop åt sin dotter. Och han kunde inte säga, att han önskade, att de utvandrade skulle komma tillbaka, förrän han hade fått den saken utredd och i god ordning.

Den andre, som reste sig på samma gång, hade en son där ute, som artade sig bra och som skickade hem pengar både till jul och midsommar. Och han visste inte hur han skulle kunna stanna kvar vid sin gård, om dessa sändningarna upphörde.

Kommissarien satt kvar vid bordet ännu, men han tänkte på en karl, som hade varit till skräck och plåga för hela trakten och som flera gånger hade hotat honom till livet. Och han sade till sig själv, att det kunde inte vara så värst önskligt, att den karlen komme tillbaka. Han reste sig upp, han med, och vände sig mot väggen och stod där och tittade på ett par stora turistföreningsannonser, som hängde där.

Nu var det bara den ene av handelsmännerna kvar vid sparbanksbordet, men han hade hela tiden haft klart för sig, att den största olycka, som kunde hända honom, vore den, om hit till socknen skulle vända tillbaka den gamla handelsmannen, som hade sålt butiken till honom, och som hade haft en så stor skicklighet i affärer och ett så tilldragande sätt mot kunderna, att han skulle ha lockat till sig all handel i hela orten, om det inte hade fallit honom in att utvandra.

Prosten hade suttit tyst och väntat allt hittills. Men när han märkte, att det inte fanns någon mer kvar vid bordet än den minste och fattigaste av handelsmännerna, så vände han sig till honom, »Ja, vad säjer då Söderberg om saken?» sade han.

»Jag säjer väl det, att det är bäst, som sker,» sade handelsmannen.

»Ja, det kunde jag tro,» sade prosten. »Jag! visste väl, att ni skulle komma till den meningen, bara ni gav er tid att tänka på saken,»

SOLFÖRMÖRKELSEDAGEN

Det var Stina från Buåsen och Lina från Fåglasången och Kajsa i Lillmyra och Maja från Storhöjda och Beda i Finnmörkret och Elin, den nya hustrun på det gamla soldatbostället, och ett par tre andra gummor.

De bodde allesammans längst borta i socknen, nedanför Storhöjden, i en trakt, som var så stenbunden och oländig, att ingen av de stora gårdsägarna hade brytt sig om att lägga vantarna på den. En av dem hade sin stuga liggande på en kal berghäll, en annan hade fått den uppsatt i kanten av en myr, en tredje hade den liggande högst uppe på en backe, som var så brant, att det var ett riktigt arbete att komma upp till den. Och

om någon av de andra hade fått sin koja rest på gynnsam grund, så kunde man vara viss om att den till gengäld låg så tätt under berget, att det skymde bort solen alltifrån höstmarknaden ända till Marie Bebådelsedag.

Allihop hade de odlat upp ett litet potatisland åt sig tätt invid stugan. Och detta hade vållat stort besvär, för visserligen var det sant, att det fanns många slags jordmån där under berget, men det var också sant, att alla täpporna voro svåra att göra fruktbärande. Somliga hade måst plocka bort så mycken sten ur sin åker, att den kunde ha räckt till att resa en herrgårdslagård, andra hade fått gräva diken så djupa, att de kunde ha dugt till gravar, andra hade fått bära ihop myllan säck för säck och breda ut den på kala berget. De, som hade det bäst, hade jämt och samt att kämpa med tistel och molla, som sköto upp med en kraft och en riklighet, som om de trodde, att hela, potatislandet var iordningställt bara för dem.

Alla gummorna sutto ensamma i sina stugor, så lång dagen var, för också om de hade en man, så gick han var morgon bort på arbete, och deras barn gingo till skolan. Några voro gamla med vuxna barn, men dessa voro resta till Amerika. Andra hade småbarn, och de stannade nog hemma i stugan hela dagen, men dem kunde man ju inte räkna som sällskap.

Så ensamma, som de sutto i sina stugor, var det nästan nödvändigt för dem att råkas någon gång vid ett par koppar kaffe. Inte för att de kommo särdeles väl överens eller hade någon synnerligen stor kärlek till varandra, men somliga av dem tyckte om att hålla reda på vad de andra sysslade med, och somliga blevo tungsinta, där de sutto under berget, om de inte fingo råka människor, och några behövde ge sitt hjärta luft och tala om det sista Amerikabrevet, och andra voro språksamma och skämtsamma av naturen och längtade efter tillfälle att få användning för så stora och goda Guds gåvor.

Det var inte heller någon svårighet att ställa till med ett kaffekalas. Kaffekokare och koppar hade de allesammans, grädde kunde man få köpa på herrgården, om man inte själv råkade ha en ko att mjölka, småbröd gick det an att få hem med mejeriskjutsen från bagarn i municipalsamhället, och lanthandlare, som sålde kaffe och socker, fanns det överallt. Nej, att ställa till med kaffekalas, det var det lättaste man kunde tänka sig, men vad som var svårt, det var att finna en anledning.

För allihop, både Stina från Buåsen och Lina från Fåglasången och Kajsa i Lillmyra och Maja från Storhöjda och Beda i Finnmörkret och Elin, den nya hustrun på det gamla soldatbostället, och de två eller tre andra gummorna, voro eniga om att mitt i blanka vardagslaget gick det inte an att fira kaffekalas. Om man bar sig så vårdslöst åt med tiden, som är det dyra, som aldrig kommer tillbaka, så kunde man få dåligt namn om sig.

Och likaledes voro de alla av den meningen, att det var omöjligt att hålla kafferep på söndagarna eller de stora helgdagarna. För då hade de gifta man och barn hemma, så att de hade sällskap tillräckligt, och de andra ville gå till kyrkan eller bönhuset, och en del ville gå på besök till släktingar, och några ville ha det dyrstilla i stugan hela dagen, för att de riktigt skulle känna, att det var helg.

Men desto mer noga fick man ta vara på alla andra anledningar. De flesta höllo kaffebjudningar på sina namnsdagar, andra kunde fira den stora händelsen, när den lille minste fick sin första tand, eller när de hade strävat fram så långt med ungen, att den tog sina första steg. För dem, som brukade få penningbrev från Amerika, var detta en lämplig anledning, och likaså kunde det gå för sig att bjuda samman grannkvinnorna för att sticka ett täcke eller svepa på en väv.

Men detta oaktat fanns det inte på långt när så många anledningar, som det hade behövts, och ett år hände det, att en av gummorna höll på att bli rent rådlös. Hon visste, att hon var i tur och ordning att hålla kalas, och hon hade ingenting emot att fullgöra vad som krävdes av henne, men hon var inte i stånd att hitta på något att fira.

Hon kunde inte fira sin egen namnsdag, för hon hette Beda, som är struket ur almanackan, och hon kunde inte fira någon annans, för hon hade alla de sina på kyrkogården. Hon var mycket gammal, och det täcket, som hon låg under, skulle säkert räcka henne livet ut, och inga brev fick hon. Hon hade en katt hos sig i stugan, och visserligen höll hon den mycket kär, och sant var det, att den drack kaffe lika bra som hon själv, men hon kunde inte komma sig för med att ställa till kalas för en katt.

Under det att hon gick med dessa funderingar, läste hon om sin almanacka gång på gång, för ur den tyckte hon att hon borde kunna hämta ett gott råd i ett dylikt bekymmer. Hon började från början med KONUNGAHUSET och TECKNENS FÖRKLARING, och hon läste ända till 1912 ÅRS MARKNADER och POSTFÖRSÄNDELSER. Den ena gången efter den andra gick hon igenom boken utan att finna något, men så började hon på nytt igen, alldeles som om hon visste, att det var därifrån hjälpen skulle komma.

När hon läste igenom boken för sjätte gången, stannade hennes blickar vid FÖRMÖRKELSER. Där läste hon, att under detta året, som var det nittonhundrade och tolfte efter Kristi börd, skulle det bli solförmörkelse den 17 april. Den skulle börja kl. 0t 20m e. m. och sluta kl. 2t 49m e. m. och omfatta 9/10 av soldiametern.

Det där hade hon läst många gånger förut utan att fästa sig vid det, men nu blev det på en gång skinande klart inom henne. »Nu vet jag hur jag vill ha det,» sade hon.

Men det var bara ett par ögonblick, som hon kände sig så säker. Hon visade från sig tanken. Hon var rädd för att de andra skulle göra narr av henne.

Men under de närmaste dagarna påminde hon sig gång på gång det, som hade fallit henne in, då hon läste almanackan, och till sist började hon undra om hon inte skulle våga sig på saken.

För när hon tänkte efter: vad hade hon i denna världen för en vän, som hon tyckte bättre om än solen? Så, som stugan låg, kunde hon inte få in något solsken i rummet på hela vintern, utan hon gick och räknade dagarna, till dess att solen skulle komma tillbaka till henne om våren. Solen var den enda, som hon längtade efter, den enda, som alltid var ljuvlig och blid emot henne och som hon aldrig kunde få nog av. Hon kände sig gammal, och hon var gammal. Händerna skakade på henne, som om hon skulle gå i ständig frossa, och när hon såg sig i spegeln, tyckte hon, att hon var så vit och färglös, som om hon skulle ha legat på bleke. Det var bara, när hon stod i ett starkt och varmt och rikligt flödande solsken, som hon kände sig som en levande och inte som ett kringvandrande lik.

Ju mer hon tänkte på saken, ju säkrare blev hon, att det inte fanns någon dag på hela året, som hon hellre ville fira än den, då hennes vän solen skulle strida mot mörkret och efter en härlig seger gå fram i ny prakt och väldighet.

Det var inte långt till den sjuttonde april, men alltid var det tid nog att hinna få i ordning ett kaffekalas, och då solförmörkelsedagen kom, sutto de allesammans, både Stina och Lina och Kajsa och Maja och alla de andra, och drucko kaffe hos Beda i Finnmörkret. De drucko både påtår och tretår, och de talade om allt möjligt, bland annat också om det, att de inte visste varför Beda hade ställt till det här kalaset. Under tiden gick solförmörkelsen sin gilla gång, men de tänkte inte så värst mycket på den. Det var bara en stund, då den stod på sin höjdpunkt, då himlen blev svartgrå och allt i naturen tycktes ha fått ett blygrått överdrag och det kom farande en tjutande vind, som hade ett ljud med sig av domsbasun och ytterstadagsjämmer, det var bara då, som de kände sig kusliga, men de togo sig då en ny kopp kaffe, och så gick det över.

När alltsammans var förbi och solen hade bestått striden och satt på himlen så blänkande glad, att de tyckte, att hon inte hade haft sådan makt och glans på hela året, då fingo de se den gamla Beda gå bort till fönstret och ställa sig där med knäppta händer. Hon såg ner över den solbelysta bergsluttningen, och så började hon

sjunga:

Din klara sol går åter opp, jag tackar dig, min Gud. Med kraft och mod och nyfött hopp jag höjer glädjens ljud.

Hon stod där tunn och genomskinlig i fönstret, men medan hon sjöng, lekte solstrålarna omkring henne, liksom ville de ge henne med av sitt liv och sin färg och sin kraft.

När hon hade slutat psalmversen, såg hon på de andra och sade liksom urskuldande: »Se, jag har ingen bättre vän än sola, och därför ville jag ställa te det här kalaset på solförmörkelsedan. Jag tyckte vi skulle vara tesammans och ta emot'na, när ho kom fram ur sitt mörker.»

Nu förstodo allesammans vad den gamla menade. De blevo rörda och började tala väl om solen. De sade om henne, att hon var lika god mot både rik och fattig. När hon kom in i stugan om vintern, var hon lika så skön som en eldbrasa, och bara hon sken, så var det roligt att leva, vad en än kunde ha för sorger att bära på.

När de gingo hem från kalaset, voro de allesammans glada och belåtna. De kände sig rikare och tryggare, därför att de hade kommit att tänka på vilken god och trogen vän som de hade i solen.

Men som detta var en stor solförmörkelse, då hela nio tiondelar av solskivan voro bortskymda, vållade den mycken uppståndelse överallt, där den kunde ses. Lärda vetenskapsmän voro ute med sina instrument för att räkna och mäta. Vanliga människor svärtade glasbitar och kikare och stodo länge och tittade på solen. Skolbarnen fingo lov att lämna klassrummen för att se sig mätta på solförmörkelsen. Tidningarna kommo med långa berättelser om hur himlen hade skiftat färg, hur fåglarna hade upphört att sjunga och hur mörkt det hade varit, då förmörkelsen nådde sin höjdpunkt.

Men hur stor uppståndelsen än var med anledning av solförmörkelsen, så har jag inte hört, att någon ställde till kalas för att fira solen, då hon segerrik kom fram ur fördunklingen, mer än gamla Beda i Finnmörkret.

LUCIADAGENS LEGEND

För många hundra år sedan bodde i södra delen av Värmland en rik och girig gammal kvinna, som kallades fru Rangela. Hon ägde en borg — eller kanske att man rättare borde säga en befästad gård — vid den smala mynningen av en vik, som Vänern sänder långt in i landet, och över denna mynning hade hon byggt en bro, som kunde fällas upp på samma sätt som vindbryggan över en vallgrav. Här vid bron höll fru Rangela en stark vakt av knektar, och för de vägfarande, som bekvämade sig att lämna de bropenningar hon begärde, fällde vakten genast ner bryggan, men för andra åter, som för fattigdoms skull eller av något annat skäl nekade att betala, förblev den uppdragen, och då ingen färja fanns, återstod för dessa ingenting annat än att göra en omväg på flera mil för att komma runt viken.

Fru Rangelas tilltag att på detta sätt uppbära skatt av de vägfarande väckte mycken harm, och det är troligt, att de trotsiga bönder, som hon hade till grannar, för länge sedan skulle ha tvingat henne att ge dem fri genomfart, om hon inte hade ägt en mäktig vän och beskyddare i herr Eskil till Börtsholm, vars ägor gränsade till fru Rangelas. Denne herr Eskil, som bebodde en verklig borg med både murar och torn, som var så rik, att hans samlade jordagods utgjorde ett helt härad, som red genom landet, åtföljd av sextio väpnade tjänare, och som därtill var en konungens välbetrodde rådgivare, var inte bara god vän till fru Rangela, utan det hade också lyckats henne att göra honom till sin svärson, och under sådana förhållanden var det helt naturligt, att ingen skulle våga störa den giriga frun i hennes åtgöranden.

År efter år fortsatte fru Rangela oantastad sin hantering, då en händelse inträffade, som vållade henne rätt mycken oro. Hennes stackars dotter dog helt oväntat, och fru Rangela förstod, att en man som herr Eskil

med åtta minderåriga barn och en hovhållning, som kunde jämföras med en konungs, snart nog skulle komma att ingå ett nytt äktenskap, i all synnerhet som han alls inte var lastgammal. Men om den nya frun skulle bli avogt sinnad mot fru Rangela, kunde detta medföra mycket obehag. Det var nästan nödvändigare för henne att vara vän med frun på Börtsholm än med hennes man, ty herr Eskil, som hade många stora ting att omhändertaga, låg jämt borta på resor, och under tiden tillkom det hans hustru att ordna och regera i hemmet och hemtrakten.

Fru Rangela övervägde saken väl, och då begravningen var överstånden, red hon en dag över till Börtsholm och uppsökte herr Eskil i hans lönnkammare. Där inledde hon samtalet med att påminna honom om de åtta barnen och den vård de behövde, om hans tallösa tjänarskara, som måste efterhållas, förplägas och klädas, om hans stora gästabud, till vilka han inte tvekade att inbjuda kungar och kungasöner, om den stora avkastningen från hans hjordar, hans åkrar, hans jaktmarker, hans bislag, hans humlegårdar, hans fiskevatten, vilken avkastning på huvudgården måste tillvaratagas och bearbetas, om allt med ett ord, som hans hustru hade haft att syssla med, och framkallade på detta sätt en rätt ängslande bild av de stora svårigheter, som han nu gick till mötes efter hennes hädanfärd.

Herr Eskil lyssnade med den vördnad, som man är skyldig en svärmor, men också med en viss oro. Han fruktade, att allt detta skulle betyda, att fru Rangela ämnade erbjuda sig att bli hans husföreståndarska på Börtsholm, och han måste säga sig, att denna gamla kvinna med sin dubbelhaka och höknäsa, med sin grova röst och sitt bondska sätt inte skulle bli något behagligt sällskap i hans hus.

»Käre herr Eskil!» fortsatte fru Rangela, som möjligen inte var omedveten om denna verkan av sitt tal. »Jag vet, att det nu för eder yppar sig tillfälle till det allra betydligaste gifte, men jag vet också, att ni är rik nog att mer se på edra barns välfärd än på hemgift och arv, och därför ville jag föreslå eder att välja ett av min dotters unga syskonbarn till hennes efterföljerska.»

Herr Eskils ansikte ljusnade märkbart, då han hörde, att det var en ung släkting, som hans svärmor ville förorda, och denna fortsatte med ökad tillförsikt att övertala honom att gifta sig med hennes broders, lagman Sten Folkessons, dotter Lucia, som skulle fylla aderton år till vintern på Sankta Lucias dag. Hon hade allt hittills blivit uppfostrad hos de fromma fruarna i Riseberga kloster och hade där inte endast blivit inövad till goda seder och sträng gudsfruktan utan hade också genom att deltaga i det stora klosterhushållet fått lära sig att förestå ett herrskapligt hus. »Om inte ungdom och fattigdom stode henne i vägen,» sade fru Rangela, »så borde ni välja henne. Jag vet, att min bortgångna dotter med lätt hjärta skulle till henne ha överlämnat vården av sina barn. Hon behöver inte vända åter ur graven till sina små som fru Dyrit på Örehus, om ni ger dem hennes syskonbarn till styvmor.»

Herr Eskil, som minst av allt hade tid att tänka på sina egna angelägenheter, kände stor tacksamhet mot fru Rangela, som föreslog honom ett så lämpligt giftermål. Han utbad sig visserligen ett par veckors betänketid, men redan på andra dagen gav han fru Rangela fullmakt att underhandla å hans vägnar. Och så snart som det var möjligt i anseende till utrustning, bröllopsförberedelser och anständighet, firades bröllopet, så att den unga frun höll sitt intåg på Börtsholm tidigt på vårvintern, några månader efter att hon hade fyllt sitt adertonde år.

Då fru Rangela betänkte vilken tacksamhet som denna hennes brorsdotter var henne skyldig, därför att hon hade gjort henne till fru på en rik och ståtlig borg, kan man säga, att hon kände större trygghet, än då hennes egen dotter regerade där. I sin glädje höjde hon avgifterna vid bron med ett par penningar och förbjöd strängeligen någon av grannarna att hjälpa de resande i båt över sundet, på det att ingen måtte slippa undan avgälden.

Hände sig nu en vacker vårdag, då fru Lucia hade bott några månader på Börtsholm, att ett tåg av sjuka

pilgrimer, som voro på väg till Helga Trefaldighetskällan vid Sätra by i Västmanland, begärde att bli släppta över bron. Dessa människor, som hade gett sig ut för att återvinna sin hälsa, voro vana, att de vid vägen boende på allt sätt underlättade deras vandring, och det hände dem oftare, att de fingo ta emot penningar, än att de behövde ge ut några. Fru Rangelas brovaktare hade emellertid sträng befallning att inte visa någon efterlåtenhet, allra minst mot detta slag av vandrare, som hon misstänkte för att vara mindre sjuka, än de ställde sig, och för att draga kring landet av ren lättja.

Då de sjuka alltså blevo nekade fri överfart, uppstod bland dem en jämmer utan like. De lama och ofärdiga pekade på sina förtvinade lemmar och frågade hur någon kunde vara nog hård att vilja förlänga deras färd med en hel dagsresa, de blinda föllo på knä på vägen och försökte leta sig fram till brovaktarna för att kyssa deras händer, medan några de sjukas fränder och vänner, som bistodo dem under färden, vände ut och in på sina påsar och pungar inför väktarnas ögon för att visa, att de verkligen voro tomma.

Men knektarna stodo alldeles omedgörliga, och de fattigas förtvivlan kände ingen gräns, då till deras lycka frun på Börtsholm kom roende framåt viken i sällskap med sina styvbarn. Hon skyndade till vid oväsendet, och så snart hon hade fått reda på vad det var fråga om, utbrast hon: »Detta är verkligen den allra lättaste sak att avhjälpa. Här går nu barnen i land en stund för att besöka sin mormor, fru Rangela, och under tiden skall jag föra dessa sjuka vandrare över sundet i min båt.»

Både väktarna och barnen, som visste, att fru Rangela inte var att skämta med, då det gällde hennes kära bropenningar, sökte med miner och tecken varna den unga frun, men hon märkte intet eller ville kanske ingenting märka. Ty denna unga kvinna var i allt olik sin fränka fru Rangela. Alltsedan hon var ett litet barn, hade hon älskat och vördat den helgonkrönta sicilianska jungfrun Lucia, som var hennes skyddspatronessa, och haft henne bofast i sitt hjärta som en förebild. Till gengäld hade helgonet genomträngt hela hennes varelse med ljus och värme, vilket visade sig redan i hennes yttre, som var av en skimrande genomskinlighet och en finhet, som man nästan räddes att vidröra.

Under många vänliga ord till de sjuka förde hon dem nu över sundet, och då den sista av skaran var landsatt på den eftertrådda stranden, lämnade hon dem, så överhöljd av välsignelser, att om sådant gods vore lika tyngande, som det är värderikt, skulle hennes farkost ha gått till botten, innan hon hade hunnit föra den över sundet.

Av välsignelser och goda önskningar gjordes henne också stort behov, ty alltifrån denna stund började hennes fränka fru Rangela misstänka, att hon inte hade något stöd att vänta av sin brorsdotter, och ångrade bittert, att hon hade gjort henne till herr Eskils gemål. Hon, som med sådan lätthet hade upphöjt den fattiga jungfrun, fattade det beslutet, att innan denna hade hunnit göra vidare skada, rycka henne ned från den höga ställningen och försätta henne i hennes forna obemärkthet.

För att kunna komma sin brorsdotter till livs fördolde hon likväl tills vidare sina onda avsikter och besökte henne rätt ofta på Börtsholm. Där gjorde hon sitt allra bästa att stifta sådan ofred mellan hemfolket och den unga husfrun, att denna kanske skulle komma att tröttna på sitt kall. Men till sin stora förundran misslyckades hon fullkomligt häri. Detta torde delvis ha berott på att fru Lucia oaktat sin ungdom förstod att hålla sitt hus i god ordning, men egentliga anledningen torde väl ha varit den, att både barn och tjänare hade trott sig märka, att den nya husfrun ägde ett mäktigt himmelskt beskydd, som straffade hennes motståndare och skaffade alla dem, som villigt och väl tjänade henne, oväntade fördelar.

Fru Rangela märkte snart, att hon ingenting kunde åstadkomma på detta sätt, men hon ville inte uppge hoppet, förrän hon också hade gjort ett försök med herr Eskil. Han låg emellertid denna sommar mestadels vid kungahovet, uppehållen av långa och brydsamma underhandlingar. Kom han någon gång hem på ett par dagar, så ägnade han sin mesta tid åt sina fogdar och jaktvårdare. De kvinnliga invånarna på Börtsholm

skänkte han blott en förströdd uppmärksamhet, och även när fru Rangela kom på besök, höll han sig undan, så att hon aldrig lyckades träffa honom ensam.

En skön sommardag, då herr Eskil befann sig på Börtsholm och just satt i sin lönnkammare i samspråk med sin stallfogde, genljöd emellertid borgen av så högljudda skrik, att han måste avbryta sitt samtal med fogden och skynda ut för att taga reda på anledningen.

Han fann då, att hans svärmor, fru Rangela, satt till häst utanför borgporten och tjöt värre än en hornuggla.

»Det är edra arma barn, herr Eskil!» ropade hon. »De har råkat i sjönöd. De kom roende till min strand denna morgon, men på hemvägen månde de ha fått båten full av vatten. Jag såg hemifrån mitt hur svårt de hade det och har ridit hit för att varsko. Jag säger också, fastän eder hustru är min egen brors dotter, att det var dåligt av henne att släppa ut barnen ensamma i en så klen båt. Det ser för sanning ut som ett styvmorsstreck.»

Herr Eskil skaffade sig med några snabba frågor kunskap om åt vad håll barnen befunno sig och skyndade därpå, åtföljd av fogden, ner till båtstaden. Men de hade inte hunnit långt, förrän de fingo se fru Lucia med hela barnskaran närma sig på den branta stigen, som från sjön ledde upp till Börtsholm.

Den unga husfrun hade denna gång inte varit barnen följaktig på deras resa, utan gått hemma vid sina sysslor. Men det tycktes, som skulle hon ha fått mottaga en varning genom den mäktiga himmelska hjälpare, som vakade över henne, ty hon hade helt plötsligt gått ut ur borgen för att se efter dem. Därvid hade hon märkt hurusom de med viftande och ropande sökte kalla till sig hjälp från stranden, hon hade skyndat ut till dem i sin egen båt och i sista stund lyckats flytta dem över i denna ur den sjunkande farkosten.

När nu fru Lucia och hennes styvbarn kommo vandrande uppåt strandvägen, var hon så upptagen av att spörja barnen om hur de hade kommit i sådant brydsamt läge och de av att berätta, att de inte alls sågo, att herr Eskil kom dem till mötes. Men han, som hade blivit något undersam genom fru Rangelas ord om ett styvmorsstreck, gav helt hastigt sin fogde en vink och ställde sig med honom bakom en av de vildrosbuskar, som, stora och väldiga, täckte nästan hela strandberget, på vilket Börtsholm var beläget.

Där hörde herr Eskil hur barnen förklarade för fru Lucia, att de hade givit sig av hemifrån i en god båt, men medan de hade gästat fru Rangela, hade deras farkost blivit utbytt mot en gammal och dålig. De hade inte märkt bytet, förrän de redan voro ute på sjön och vattnet hade begynt forsa in från alla kanter, och helt säkert skulle de ha förgåtts, om inte deras kära fru moder så skyndsamt hade kommit till deras hjälp.

Det tycktes, som om fru Lucia skulle ha fått en aning om hur det rätteligen förhöll sig med detta utbyte av båtar, ty hon blev dödsblek stående mitt i branten med tårade ögon och händerna tryckta mot hjärtat. Barnen trängde sig omkring henne för att trösta henne. De sade henne, att de hade kommit oskadda ur faran, men hon förblev maktlös och orörlig.

Då lade de två äldsta av styvbarnen, ett par kraftiga ungersvenner i fjorton- och femtonårsåldern, sina händer samman till en liten bår och buro henne på gullstol uppför branten, medan de yngre följde efter, skrattande och klappande händer.

Medan den lilla skaran sålunda mellan blommande rosor i triumf tågade upp mot Börtsholm, stod herr Eskil rätt betänksam och blickade efter hustru och barn. Den unga kvinnan hade tyckts honom ljuv och sällsamt strålande, då hon bars förbi honom, och måhända önskade han, att ålder och värdighet hade tillåtit honom att taga henne i sina armar och bära henne in i sin borg.

Kanske att herr Eskil också i det ögonblicket betänkte hur klen lycka och hur mycken vedermöda han

inhöstade i de höga herrskapernas tjänst, medan måhända frid och glädje väntade honom här vid hans egen härd. Under hela denna dag stängde han sig åtminstone inte mer inne i lönnkammaren, utan använde tiden till att samtala med sin hustru och åse barnens lekar.

Fru Rangela däremot såg allt detta med stort obehag och skyndade sig att lämna Börtsholm, så fort som anständigheten tillät. Men som ingen på allvar vågade misstänka henne för att ha äventyrat sina barnbarns liv för att skaffa fru Lucia hennes herres och mans onåd, så avbröts inte det vänskapliga umgänget, och hon kunde som förut anstränga sig för att beröva den unga borgfrun hennes höga ställning.

Länge nog såg det dock ut, som skulle den gamla frun misslyckas i alla sina försök, ty fru Lucias goda hjärta och oklanderliga uppförande tillsammans med hennes himmelska skyddspatronessas hjälp gjorde henne oåtkomlig för alla angrepp. Men fram på hösten inlät sig till fru Rangelas stora glädje hennes brorsdotter på ett företag, som herr Eskil knappast kunde underlåta att ogilla.

Detta år hade skörden på Börtsholm blivit så riklig, att den överträffade föregående årets, ja, alla de föregående årens, så långt man kunde minnas tillbaka. Likaså hade jakt och fiske visat sig mer än dubbelt så givande som vanligt. Bislagen överflödade av honung och vax liksom humlegårdarna av humle. Korna skänkte mjölk i ymnighet, fårens ull blev lång som gräs, och svinen åto sig så feta, att de knappt förmådde röra sig. Alla, som bodde på borgen, lade märke till denna välsignelse, och de voro inte sena att påstå, att det var för den unga fru Lucias skull, som den strömmade ner över gården.

Men medan man nu på Börtsholm som bäst höll på att tillvarataga och bereda allt årets goda, visade sig där en stor mängd nödställda människor, som alla sade sig vara komna från östra eller nordöstra stranden av den stora sjön Vänern. De skildrade med många tårar och ömkansfulla åtbörder hurusom hela bygden, därifrån de kommo, hade blivit härjad av en fiendehär, som där dragit fram brännande, plundrande och mördande. Krigsknektarna hade visat sådan ondska, att de till och med hade satt eld på kornet, som ännu stod oskördat ute på åkern, och hade drivit bort med sig all boskap. De människor, som hade sluppit undan med livet, gingo vintern till mötes utan tak över huvudet och utan livsmedel. Somliga hade givit sig ut på tiggeri, andra höllo sig undandolda i skogarna, andra åter vandrade omkring på de avbrända tomterna, ur stånd att företaga sig något arbete, endast sörjande över allt det, som de hade förlorat.

Då fru Lucia hörde om dessa lidanden, pinade henne åsynen av alla de livsmedel, som nu hopade sig på Börtsholm. Till sist blev tanken på de svältande människorna på sjöns andra strand henne så övermäktig, att hon knappt kunde föra en bit mat till sina läppar.

Varje dag tänkte hon på berättelser, som hon hade hört föreläsas i klostret, om heliga män och kvinnor, som hade plundrat sig in på bara kroppen för att hjälpa de fattiga och elända. Och framför allt påminde hon sig hur hennes egen skyddspatronessa, den heliga Lucia av Syrakusa, hade gått så långt i barmhärtighet mot en hednisk yngling, som älskade henne för hennes sköna ögons skull, att hon hade ryckt ut sina ögon ur deras hålor och skänkt honom dem blodiga och utslocknade för att därigenom bota honom från hans kärlek till henne, som var en kristen jungfru och inte kunde tillhöra honom. Den unga frun ängslades och pinades på det högsta vid dessa minnen, och hon kände stort förakt för sig själv, som kunde höra talas om så mycken nöd utan att göra något allvarligt försök att avhjälpa den.

Mitt under det hon plågades av dessa tankar, kom bud från herr Eskil, som förmälde, att han måste i konungens ärenden göra en resa till Norge och inte var att hemförvänta förrän till julen. Men då skulle han ledsagas inte bara av sina egna sextio män utan också av en stor skara fränder och vänner, varför han bad fru Lucia göra sig beredd på ett stort och långvarigt gästabud.

Samma dag, som fru Lucia sålunda fick höra, att hennes man inte skulle komma hem under hösten, grep hon sig an med att stilla den ängslan, som länge hade plågat henne. Hon lät befalla sitt folk att till stranden föra

ner alla de livsmedel, som voro hopade på Börtsholm. Så blev då borgens hela vinterförråd inlastat på skutor och pråmar, helt säkert till mycken undran för alla borgens inbyggare.

Då källare och visthusbodar väl voro tömda, begav sig fru Lucia, åtföljd av sina barn, sina tjänare och tjänarinnor, ombord på ett välbemannat skepp, och under det hon på Börtsholm endast kvarlämnade några gamla väktare, som skulle ta hand om borgen, lät hon med all sin egendom ro sig ut på den stora sjön, som låg framför henne strandlös som ett hav.

Om denna fru Lucias resa förefinnas många gamla sägner och anteckningar. Så berättas det, att den delen av Vänerstranden, där fienden hade härjat som värst, vid hennes ankomst hade varit nästan övergiven av sina invånare. Fru Lucia hade rott fram där ganska modfälld och spanat efter något tecken till liv och rörelse, men ingen rök hade stigit mot skyn, ingen tupp hade galit eller ko råmat.

Här bodde dock i en socken kvar en gammal präst, som kallades herr Kolbjörn. Han hade inte tyckt sig kunna följa med sina församlingsbor, då dessa flydde bort från sina ödelagda hem, därför att han hade både prästgård och kyrka fulla av i striden sårade. Han hade stannat hos dessa, skött deras sår och delat ut bland dem det lilla han ägde utan att själv unna sig varken mat eller vila. Härav hade han blivit så utmattad, att han kände sig nära döden. Så hade då under en av de mörkaste höstdagarna, då tunga skyar släpade ner mot sjön, då vattnet vältrade fram med svarta vågor och naturens dysterhet bidrog att öka på hopplösheten och nöden, den stackars herr Kolbjörn, som inte mer förmådde läsa en mässa, försökt att draga i snöret till kyrkklockan för att därmed nedkalla Guds välsignelse över hans sjuka. Och se! Knappt hade de första klockljuden förklingat, förrän en liten flotta av små skepp och pråmar kom roende mot land. Och från dessa skepp landsteg en skön ung kvinna med ett ansikte, som genomskimrades av ljus. Framför henne gingo åtta härliga barn, och efter henne följde en lång rad av tjänare, som buro bördor av alla slags livsmedel: helstekta kalvar och får, långa spett fulla av torra brödkakor, kaggar med dricka och säckar med mjöl. Hjälp hade kommit i yttersta stund liksom genom ett under.

Inte långt från herr Kolbjörns kyrka, på ett näs, som sköt vasst ut i sjön och kallades Saxudden, hade sedan långliga tider legat en gammal bondgård. Den var nu nedbränd och utplundrad, men ägaren, som var en sjuttioåring, hade sådan kärlek för gården, att han inte kunde förmå sig att lämna den. Hos honom hade stannat hans gamla hustru, en liten sonson och en sondotter. Dessa hade en tid uppehållit livet med fiske, men stormen hade en natt förstört deras don, och sedan dess sutto de bland spillrorna och väntade hungersdöden. Medan de så bidade, kom bonden att tänka på sin hund, som låg ibland dem, tåligt försmäktande. Han rev till sig en påk, och med sina sista krafter slog han hunden för att driva bort honom, ty han ville inte, att djuret skulle dö för vad som inte angick det. Men vid slaget tjöt hunden högt och sprang undan. Hela natten strök han under ihärdigt tjut runt om gården. Och han hördes långt ut på sjön, och innan ännu dagen var ljus, rodde fru Lucia, som vägletts av skallet, in mot land med räddning och hjälp.

Ännu längre bort låg ett litet muromgivet hus, där några heliga kvinnor bodde, som hade lovat Gud att aldrig lämna det. För dessa fromma systrar hade de krigförande haft så mycken försyn, att de inte hade skadat dem själva eller deras hus, men allt deras vinterförråd hade de berövat dem. Det enda, som de hade fått behålla, var ett duvslag fullt av duvor, och dessa hade de slaktat en för en, tills bara en enda återstod. Men denna duva var mycket tam, och de fromma kvinnorna höllo den så kär, att de inte ville förlänga livet genom att äta den, utan öppnade buren för den och skänkte den friheten. Då steg den vita duvan först högt mot skyn, sedan slog den ner och satte sig på takåsen. Men då fru Lucia rodde förbi utmed stranden, spanande efter någon, som behövde hjälp, såg hon duvan och förstod, att där den fanns, där måste det ännu finnas människor. Och hon landsteg och skänkte de fromma kvinnorna så mycken mat, som de behövde för att genomleva vintern.

Ännu längre mot söder hade utmed Vänerstranden legat en liten köpstad, som var både plundrad och bränd.

Allenast de långa pålbryggorna, där skeppen i forna dagar hade landat, funnos ännu kvar. Här under bryggorna hade i förstörelsens dagar en man, som kallades Lasse krämare, stuckit sig undan med sin hustru, och mitt under det att stridstumultet rasade ovan dem, hade hon där fött ett barn. Men alltsedan dess hade hon känt sig så svårt sjuk, att hon inte hade kunnat fly, och mannen hade stannat hos henne. Nu var deras elände rätt stort, och var dag bad hustrun mannen, att han måtte tänka på sig själv och överge henne, men han kunde inte förmå sig till detta, utan nekade. Då försökte hon en natt att lämna sitt gömställe och gå ner i vattnet med barnet, i det hon tänkte, att vore de väl döda, då skulle han fly bort och rädda sitt liv. Men barnet skrek högt till i det kalla vattnet, och mannen vaknade. Han fick dem båda upp på land igen, men barnet hade blivit så förfärat, att det skrek hela natten. Och ljudet bars bort över vattnet och kallade tillstädes den redobogna hjälpare, som sökande och bidande rodde fram ute på sjön.

Så länge som hon hade gåvor kvar, for fru Lucia fram utmed Vänerstranden och var under resan så glad och lätt om hjärtat som aldrig förr. Ty liksom det intet tyngre ges än att förbli stilla och overksam, då man hör berättas om andras tunga olyckor, så skänkes den största lycka och ett ljuvt lugn åt var och en, som i den allra minsta mån försöker avhjälpa dem. Samma lättnad och glädje, utan minsta aning om att något ont kunde förestå henne, kände hon ännu, då hon vände tillbaka till Börtsholm, dagen före Sankta Luciæ dag rätt sent på kvällen. Vid aftonmåltiden, som inte bestod av annat än några muggar mjölk, talade hon med sina reskamrater om den sköna färd de hade gjort, och alla voro ense om att de aldrig hade upplevat mer fröjdefulla dagar.

»Men nu väntar oss en bråd tid,» fortfor hon. »I morgon får vi inte fira Sankta Luciæ dag med ätande och drickande som andra år. Vi får hålla i med att brygga och slakta och baka utan uppehåll, så att vi må få julkosten färdig till herr Eskils hemkomst.»

Detta sade den unga frun utan minsta ängslan, ty hon visste ju, att hennes boskapsstall och lador och bodar voro fulla av Guds goda gåvor, fastän för ögonblicket ingenting därav var berett till människoföda.

Så lycklig än färden hade varit, voro dock alla deltagarna ganska uttröttade och gingo i god tid till vila. Men knappt hade fru Lucia hunnit sluta sina ögonlock till sömn, förrän utanför borgen hördes buller av hästtramp, slammer av vapen och höga tillrop. Borgporten vred sig gnisslande på sina hakar, stenläggningen på gården trampades av ivriga fötter. Hon förstod, att herr Eskil var hemkommen med sin ryttarskara.

Fru Lucia sprang med all hast upp ur bädden för att gå honom till mötes. Då hon hade hunnit att nödtorftigt ordna sin klädsel, skyndade hon ut på höganloftsbron för att nå trappan, som ledde ner till borggården. Men längre än till översta trappsteget hann hon inte, ty herr Eskil stod redan mitt i trappan på färd upp till hennes kammare.

En fackelbärare gick före honom, och i ljusskenet trodde sig fru Lucia se, att herr Eskils ansikte var på ett förfärligt sätt stämplat av vrede. Ett ögonblick hoppades hon, att det var det röda, röksvärtade fackelskenet, som gjorde hans ansikte så mörkt och hotfullt, men då hon såg hur barn och tjänare med ömkliga miner och nedslagna blickar drogo sig undan för honom, måste hon säga sig, att hennes man hade kommit hem mycket vred, färdig att hålla dom och utdela straff.

Medan fru Lucia stod och såg ned på herr Eskil, fick även han syn på henne, och med växande ångest märkte hon, att hans ansikte därvid förvreds av ett tilltvunget leende. — »Kommer ni nu, hulda husfru, för att bjuda mig en välkomstmåltid?» hånade han. »Men denna gång har ni gjort ert kära besvär förgäves, ty jag och mina män har intagit vår kvällsvard hos er fränka fru Rangela. Men i morgon,» tillade han, och här tog vreden honom, så att han slog handen mot trappräcket, »väntar vi, att ni till ert skyddshelgons, Sankta Lucias, ära må undfägna oss med en frukost så god, som huset förmår, och inte heller må ni glömma att låta mig få min morgondryck vid första hanegället.»

Inte ett ord förmådde den unga husfrun svara. På samma sätt som förra sommaren, då hon första gången hade anat, att fru Rangela lade onda råd mot henne, blev hon stående med händerna tryckta mot hjärtat och tårade ögon. Ty hon kunde knappast undgå att förstå, att det var fru Rangela, som hade kallat hem herr Eskil i otid, och att hon hade retat upp honom genom att berätta för honom hur fru Lucia hade förfarit med hans ägodelar.

Men herr Eskil gick ännu ett par steg uppåt trappan, och utan att bli på minsta sätt bevekt av sin hustrus ångest böjde han sig fram mot henne och sade med en förfärlig röst: »Vid Vår Herres kors, fru Lucia, kom det ihåg, att om inte den frukosten blir mig till lags, så kommer ni att ångra det i all er tid.»

Därpå lade han sin hand tungt på sin hustrus axel och sköt henne före sig in i sovkammaren.

Under denna vandring till sovrummet tyckte fru Lucia, att något, som förut på ett besynnerligt sätt hade varit fördolt för henne, med ens hade blivit henne uppenbarat. Hon förstod, att hon hade handlat självrådigt och tanklöst och att herr Eskil väl kunde ha skäl att vredgas på henne, som utan hans hörande hade förfogat över hans egendom. Hon försökte också nu, då de voro ensamma, att ångrande säga honom detta och bedja honom förlåta hennes ungdoms obetänksamhet, men han lät henne inte komma till ordet. »Lägg er nu till sängs, fru Lucia,» sade han, »och akta er för att stiga upp förrän vid vanlig tid! Om inte er morgondryck och ert välkomstmål blir mig till behag, så torde ni få en väg att löpa, vartill ni behöver alla era krafter.»

Med detta svar måste hon låta sig nöja, fastän det endast ökade hennes fruktan, och väl kan man förstå, att ingen sömn kom i hennes ögon under hela denna natt. Hon låg och påminde sig vad hennes man hade yttrat, och ju mer hon övertänkte hans ord, desto klarare blev det henne, att han därmed hade uttalat ett strängt hot emot henne. Säkert hade han inom sig bestämt, att han inte ville döma henne, förrän han själv hade erfarit om hon hade handlat så illa, som fru Rangela torde hava påstått. Men var hon inte i stånd att undfägna honom så, som han hade begärt, då var det för visso tydligt, att ett förskräckligt straff väntade henne. Det minsta var väl, att hon skulle bli förklarad ovärdig att längre vara hans gemål och bli hemskickad till sina föräldrar, men av de sista ord han yttrat tyckte hon sig förstå, att han därtill ämnade döma henne att springa gatlopp mellan hans knektar som en simpel tjuvkona.

Då hon hade utgrundat, att det så förhöll sig, vilket det ock verkligen gjorde, ty fru Rangela hade retat herr Eskil till en vansinnig vrede, började fru Lucia att skälva och hacka tänder och tyckte sig döden nära. Hon visste, att hon borde använda nattens timmar för att finna hjälp och utvägar, men hennes stora rädsla förlamade henne, så att hon blev liggande orörlig. »Hur skulle det vara möjligt för mig att nästa morgon bespisa min herre och hans sextio män?» tänkte hon i sin hopplöshet. »Lika så gärna kan jag ligga stilla och vänta, tills olyckan kommer över mig.»

Det enda, som hon förmådde göra för sin räddning, var att timme efter timme sända brinnande böner till Sankta Lucia av Syrakusa. »O, Sankta Lucia, min kära skyddsmoder,» bad hon, »det är i morgon den dag, då du led martyrdöden och inträdde i det himmelska paradiset. Påminn dig hur mörkt och kallt och hårt det är att leva på jorden! Kom till mig i denna natt, och för mig med dig bort härifrån! Kom och slut mina ögon i dödens sömn! Du vet, att det är min enda utväg att undslippa vanära och nesligt straff.»

Medan hon på detta sätt påkallade Sankta Lucias hjälp, förgingo nattens stunder, och den fruktade morgonen närmade sig. Långt förr, än hon hade väntat det, hördes det första hanegället, de svenner, som skötte boskapen, vandrade över borggården till sina sysslor, och hästarna reste sig bullrande i sina spiltor.

»Nu vaknar också herr Eskil,» tänkte hon. »Han lär strax befalla mig att hämta hans morgondryck, och jag måste då erkänna, att jag har handlat så ovisligt, att jag varken äger öl eller mjöd att värma åt honom.»

I denna stund av högsta fara för den unga borgfrun kunde hennes himmelska vän, Sankta Lucia, som torde

ha besinnat, att hennes skyddsling endast hade felat av alltför stor barmhärtighet, inte längre motstå sin lust att bispringa henne. Den heligas jordiska kropp, som i hundratal av år hade vilat i den trånga gravkammaren i Syrakusas katakomber, uppfylldes med ens av en levande anda, återtog sin skönhet och sina lemmars bruk, iklädde sig en dräkt vävd av stjärnljus och begav sig åter ut i den värld, där hon fordom hade lidit och älskat.

Och endast få ögonblick därefter såg den häpne väktaren i porttornet på Börtsholm, att ett nattens under, en eldkula, dök upp längst i söder. Den genomskar rymden snabbare, än att ögat kunde följa dess färd, kom rätt mot Börtsholm, for förbi väktaren på så nära håll, att den nästan vidrörde honom, och var försvunnen. Men på detta klot av eld, så tyckte åtminstone väktaren, färdades en ung jungfru på så sätt, att hon stödde sig mot det med tåspetsen, under det hon höll armarna högt upplyfta och liksom lekande och dansande begagnade sig av den glödande farkosten.

Nära nog i samma stund såg den i ångest och bävan vakande fru Lucia ett skimmer tränga igenom en springa i dörren till sovkammaren. Och då dörren strax därpå upplåts, trädde till hennes undran och glädje en skön jungfru, iförd kläder så vita som stjärnljus, in i rummet. Hennes långa, svarta hår var tillbundet med en växtslinga, men på denna slinga sutto inte vanliga blad och blommor, utan små blinkande stjärnor. Dessa stjärnor upplyste hela kammaren, och dock tyckte fru Lucia, att de voro för intet att räkna mot den ljuva främlingens ögon, som inte endast voro av den klaraste glans utan också utstrålade himmelsk kärlek och barmhärtighet.

I sin hand bar den främmande jungfrun en stor kopparkanna, ur vilken trängde en mild doft av ädel druvsaft, och med denna svävade hon genom kammaren fram till herr Eskil, hällde upp av vinet i en mindre skål och bjöd honom dricka.

Herr Eskil, som hade sovit gott, vaknade, då ljusskenet föll över hans ögonlock, och förde skålen till sina läppar. I det halvvakna tillstånd, vari han befann sig, uppfattade han knappt något mer av undret, än att det vin, som bjöds honom, var mycket välsmakande, och han tömde skålen till sista droppen.

Men detta vin, som knappast kunde vara något annat än det ädla malvoasir, Söderns ära och alla vinsorters krona, var så sömngivande, att han knappt hade lagt ner skålen, förrän han sjönk sovande tillbaka på bädden. Och i samma stund svävade den sköna, heliga jungfrun ut ur rummet, lämnande fru Lucia i ett tillstånd av bävande förundran och nyvaknat hopp.

Den ljusa hjälperskan åtnöjde sig inte med att undfägna endast herr Eskil. I den mörka, kalla vintermorgonen genomvandrade hon den svenska borgens dystra salar, och till var och en av de sovande krigsknektarna bjöd hon en skål av söderns glädjebringande vin.

Alla dem, som drucko, föreföll det, att de hade fått smaka himmelsk vällust. De underläto inte heller att genast insomna i en sömn, uppfylld av drömmar om trakter, där evig sommar och evigt solljus voro rådande.

Men fru Lucia hade knappt sett den ljusa uppenbarelsen försvinna, förrän den ångest och oförmåga, som hade tryckt henne under hela natten, helt och hållet skingrades. Hon iförde sig hastigt kläderna och kallade därpå allt hemfolket till arbete.

Under den långa vintermorgonen sysslade sedan alla dessa med att bereda herr Eskils välkomstmåltid. Unga kalvar, grisar, gäss och höns fingo i hast sätta livet till, degar bereddes för jäsning, eldar tändes under stekspetten och i bakugnarna, kål bryntes, rovor skalades, och honungskakor bakades till söträtt.

Borden i gästabudssalen höljdes med dukar, de dyra vaxljusen packades upp ur djupa kistor, och på

bänkarna utbreddes blåa fjäderbolstrar och bonader.

Under alla dessa förberedelser fortforo borgherren och hans män att sova. Då herr Eskil äntligen vaknade, såg han av solens läge, att middagsstunden var inne. Han förvånade sig inte blott över sin långa sömn utan kanske än mer över att han hade sovit bort den förtrytelse, som förra kvällen hade plågat honom. Hans hustru hade under morgonens drömmar visat sig för honom i stor mildhet och ljuvhet, och han förundrade sig nu över sig själv, som hade känt sig hågad att döma henne till ett hårt och nesligt straff.

»Kanske att det inte står så illa till, som fru Rangela har intalat mig,» tänkte han. »Visserligen kan jag inte behålla henne som min hustru, om hon har förskingrat min egendom, men det må vara tillräckligt att sända hem henne till föräldrarna utan annat straff.»

Då han utträdde ur sin kammare, möttes han av sina åtta barn, som förde honom med sig till gästabudssalen. Där sutto hans män redan bänkade och inväntade otåligt hans ankomst för att få gripa sig an med måltiden. Ty borden framför dem dignade under allt slags härlig mat.

Fru Lucia satte sig utan att visa någon ängslan vid sin mans sida, dock var hon inte befriad från all oro, ty fastän hon hade kunnat i hast laga till mat, var hon alldeles utan öl och mjöd, som inte så fort kunna framställas. Och hon var rätt oviss om herr Eskil skulle anse sig väl förplägad vid en frukost, där dryckesvarorna fattades.

Men då märkte hon på bordet framför sig den stora kopparkannan, som den heliga jungfrun hade burit. Den stod där, fylld till randen av doftande vin. Åter kände hon sig innerligen glad över det barmhärtiga helgonets beskydd, och hon bjöd herr Eskil av vinet, allt under det att hon berättade honom hur det hade kommit till Börtsholm, vartill han lyssnade med allra största förundran.

Då herr Eskil ett par gånger hade smakat på vinet, som dock denna gång inte verkade sövande, utan endast livande och förädlande, tog fru Lucia åter mod till sig och berättade för honom om sin resa. Herr Eskil satt mycket allvarsam till en början, men då hon kom att berätta om prästen, herr Kolbjörn, utbrast han: »Herr Kolbjörn är en trogen vän till mig, fru Lucia. Jag är av hjärtat glad, att ni kunde stå honom bi.»

På samma sätt befanns det, att storbonden på Saxudden hade varit herr Eskils kamrat i många fälttåg, att ibland de fromma kvinnorna hade funnits en av hans fränkor och att Lasse krämare i köpstaden var den, som brukade skaffa honom kläde och vapen från utlandet. Innan fru Lucia hade slutat tala, var herr Eskil inte blott färdig att förlåta henne utan henne innerligen tacksam för att hon hade hulpit så många av hans vänner.

Men den ångest, som fru Lucia hade genomgått under natten, trängde sig på henne än en gång, och hon hade gråt i rösten, då hon till sist yttrade: »Nu tyckes det mig själv, käre herre, att jag har handlat mycket illa, som utan att spörja er om lov har skänkt bort er egendom. Men jag ber er betänka min stora ungdom och oerfarenhet och fördenskull förlåta mig.»

När fru Lucia talade så och herr Eskil nu besinnade, att hans hustru ägde så stor fromhet, att en av himlens bebyggare hade återtagit sin jordiska skepnad för att komma henne till hjälp, och när han vidare betänkte hur han, som ville gälla för att vara en vis och genomskådande man, hade misstänkt henne och varit färdig att låta sin vrede bryta ut över henne, erfor han en sådan hjärtans blygsel, att han sänkte ögonen och inte var i stånd att svara henne med ett ord.

Då fru Lucia såg honom sitta tyst med nedböjt huvud, blev hon åter förskräckt och hade helst velat fly gråtande från sin plats. Men då kom, osedd av alla, den barmhärtiga Sankta Lucia in i salen, smög sig intill den unga frun och viskade i hennes öra vad hon vidare borde säga. Och dessa ord voro just de, som fru

Lucia hade önskat uttala, men utan himmelsk tillskyndelse hade hon i sin blyghet väl aldrig kommit sig för därmed.

»Än en sak ville jag bedja er om, min käre herre och husbonde,» sade hon, »och det vore, att ni mera ville dväljas i hemmet. Då skulle jag aldrig komma i frestelse att handla mot er vilja, och likaså skulle jag då kunna visa er all den kärlek jag känner för er, så att ingen förmådde tränga sig emellan er och mig.»

När dessa ord voro sagda, märkte alla, att de voro högeligen i herr Eskils smak. Han höjde huvudet, och den stora glädje han kände förjagade hans blygsel.

Han ämnade just ge sin hustru det huldaste svar, då en av fru Rangelas fogdar rusade in i gästabudssalen. Han förtäljde med skyndsamma ord, att fru Rangela i tidig morgonstund hade rest till Börtsholm för att hinna övervara fru Lucias bestraffning. Men på vägen hade hon mött några bönder, som länge hade hatat henne för bropenningarnas skull, och då dessa hade råkat henne i nattens mörker, åtföljd av en enda tjänare, hade de först skrämt denne på flykten, sedan hade de dragit fru Rangela av hästen och jämmerligen mördat henne.

Nu var fru Rangelas fogde ute på jakt efter mördarna, och han begärde, att herr Eskil måtte sända ut män, också han, för att bistå vid sökandet.

Men då reste sig herr Eskil och talade med sträng och hög röst: »Det förefaller, som vore det mest passande, att jag nu gåve min hustru svar på hennes böner, men innan jag gör detta, vill jag först vara färdig med fru Rangela. Och nu säger jag, att för min skull må hon gärna ligga ohämnad, och ingalunda vill jag sända ut mina tjänare till att öva blodsverk för hennes skull, ty jag tror för visso, att hon är fallen på sina gärningar.»

Då detta var sagt, vände han sig till fru Lucia, och nu var hans röst så mild, att man knappt hade kunnat tro, att en sådan ton bodde i hans strupe.

»Men min kära husfru vill jag nu svara, att jag gärna förlåter henne, liksom jag hoppas, att hon måtte urskulda min häftighet. Och eftersom det så är hennes önskan, skall jag bedja konungen, att han väljer en annan än mig till sin rådgivare, ty jag vill nu inträda i tjänst hos två ädla damer. Den ena av dessa skall bliva min hustru, den andra den heliga Lucia av Syrakusa, åt vilken jag vill uppsätta altaren i alla de kyrkor och kapell, som jag äger på mina gods, bedjande henne, att hon hos oss, som i nordens köld försmäkta, måtte bibehålla brinnande den själens flamma och ledstjärna, som heter barmhärtighet.»

Den trettonde december i tidig morgontimma, då köld och mörker hade väldet över det värmländska landet, kom ännu i min barndom Sankta Lucia av Syrakusa intågande i alla de hem, som lågo spridda mellan Norges fjäll och Gullspångsälven. Hon bar ännu, åtminstone i de små barnens ögon, en dräkt, vit av stjärnljus, hon hade på håret en grön krans med brinnande ljusblommor, och hon väckte alltjämt de sovande med en varm, doftande dryck ur sin kopparkanna.

Aldrig såg jag på den tiden en härligare syn, än när dörren uppläts och hon trädde in i kammarens mörker. Och jag ville väl önska, att hon aldrig måtte upphöra att visa sig på de värmländska gårdarna. Ty hon är ljuset, som betvingar mörkret, hon är legenden, som övervinner glömskan, hon är hjärtevärmen, som gör förfrusna nejder tilldragande och soliga mitt i vintern.

ARTILLERISTEN

Dörren ryckes upp till det rum, där hon sitter och vårdar sitt sjuka barn, och en röst, som är hes av skräck över det förfärliga, som den har att meddela, ropar in till henne:

»Din man har blivit vansinnig. Han har kastat sig framför kanonen. Han är ihjälskjuten.»

Därmed slås dörren igen, och den, som har kommit med den hemska nyheten, skyndar bort. Han vill kanske inte stanna för att bevittna hustruns förtvivlan. Eller också är han så intresserad av något skådespel, som försiggår på annat håll, att han nätt och jämnt har gett sig tid att skynda hit med denna underrättelse och nu längtar att få vända tillbaka.

Hustrun dröjer inte heller ett ögonblick att följa efter honom. Hon tillropar barnet, att det skall hålla sig stilla, tills hon är där igen, och skyndar ut på gatan utan att ens ge sig tid att stänga dörren. Hon vet mycket väl vart hon har att bege sig: fram till den stora öppna platsen helt nära kasernen, där paraden skulle äga rum.

Ännu i går afton promenerade hon där förbi i sällskap med sin man. Han hade visat henne anordningarna.

»Ser du där,» hade han sagt, »där är presidentläktarn. Där ska monsieur Carnot sitta i morgon med vår mär vid sin sida och ministrar och prefekter och generaler runt om. Och här mitt emot är läktarn för stadsborna. Här ska de fina familjerna sitta, och där nedanför blir det nog trängsel av sådana, som inte har råd att betala sina biljetter. Om du kan komma ifrån, så bör du också ställa dig där. Du kan se hela manövern, och du kan höra talen. Där kan du också se mig,» hade han tillagt helt skämtsamt.

»Nå, var ska du hålla till?» hade hon frågat.

»Var skulle jag vara annat än hos min kära kanon? Ser du den inte? Den är uppställd alldeles under presidentläktarn. Den ska fyras av för att ge våra trupper tecken, när högtidligheten ska börja.»

»Stackars monsieur Carnot!» hade hon då sagt. »Ni har ställt er kanon alldeles framför honom. Men den skräller ju förfärligt. Har du inte tänkt på det? Han kan bli döv.»

»Å, vad det beträffar! Han är visserligen ingen krigare, den där Carnot, men lite kanondunder får en president av Frankrike lära sig att stå ut med. Men vet du vad jag tycker mindre om? Jo, att läktarn med åskådareplatserna är uppställd alldeles framför min kanon. Nå, vi skjuter ju endast lösa skott, men en kanon är ingen leksak heller. Jag tycker aldrig om att lossa av honom, då han har gapet vänt emot en stor människomassa.»

Under den där vandringen hade hon tänkt sig, att hon skulle komma ut och se på ståten, men i dag på morgonen hade hon funnit, att deras lille son inte var frisk. Hon hade alltså blivit tvungen att stanna hemma.

Och nu ... Vad är det, som har hänt? Hennes man, som var så nöjd, så glad, så stolt över sin ställning och sin kära kanon! Skulle han ha blivit galen? Skulle han ha kastat sig framför kanonmynningen? Men det är ju en ren omöjlighet.

Hon märker med ens, att hon skriker, medan hon springer. Hon ser själv hur hemsk hon måtte se ut, när hon rusar neråt gatan. På en gång hejdar hon farten och börjar gå. Det är vid tanken på sin man, som hon återtar sin självbehärskning. Han brukade ofta undra hur han skulle komma att bära sig åt, om det helt hastigt skulle hända honom något förskräckligt.

»Man borde egentligen inte få bli soldat, förrän man har bestått något slags prov,» brukade han säga. »Se nu på mig! Jag har aldrig varit i krig. Vet jag hur jag kommer att uppföra mig, då kulorna viner? Jag blir kanske rädd. Jag kommer kanske att förlora besinningen. Man kan aldrig veta.»

»Visst inte. Du kommer att stå kvar på din post till det sista,» hade hon svarat.

»Låt oss hoppas det! Men det där är verkligen något, som man aldrig kan vara säker på. I sådana ögonblick kan man inte befalla över sig själv. Då är det något annat, som tar makten och leder en. Det beror på om det,

som bor inom en, är starkt eller svagt. Innan man har stått sitt prov, vet ingen hur han kommer att handla, då en stor fara hotar.»

Då hon påminner sig detta, rätar hon upp sig och börjar gå sansat. Men det varar inte länge. Vad bryr hon sig om att visa besinning? Hennes man ligger ju död, sönderskjuten. Hon måste springa, hon måste skrika. Hon kan inte annat.

Festplatsen är för resten inte långt avlägsen. Hon kommer fram på ett par ögonblick. Hon ser de båda läktarna. De äro fulla av människor, som stå uppe på bänkarna, som skrika och gestikulera. Det har alltså hänt något. Det har inte varit någon elak skämtare, som har narrat dit henne.

Hon stannar inte för att fråga någon var hennes man kan befinna sig. Det behöver hon inte. Hon har ändå tillräckligt rättesnöre för sin vandring. Hon behöver endast söka upp kanonen.

Hon ser den stå på sin plats från föregående aftonen. Fältet framför den är tomt eller nästan tomt. Mitt på den öppna platsen står en skara människor, som äro tysta, som inte skrika eller göra förskräckta åtbörder som de övriga.

Hon hejdas av en avspärrning, men polisen, som står vakt där, känner igen henne och öppnar för henne.

»Gå ditåt! Där finner ni honom,» säger han och pekar på den lilla gruppen mitt på fältet.

Hon närmar sig, under det hon alltjämt uppgiver höga rop. Då hon är på endast ett par stegs avstånd, är det någon i denna tysta och stilla grupp, som fäster uppmärksamheten på henne. En högre officer, som har stått knäböjd över något orörligt, oformligt, som ligger på marken, reser sig och går emot henne.

»Vänta litet!» säger han. »Gå inte fram till honom ännu! Låt mig först tala om för er vad som har hänt!»

Hon skriker alltjämt, och hon försöker tränga officeren åt sidan för att komma fram.

»Vänta!» säger han, och han omfattar hårt hennes arm. »Ni bör inte se honom än. Ni måste först veta.»

»Jag vet, att han har blivit vansinnig och att han har kastat sig framför kanonen.»

»Nej,» säger officeren. »Ni vet ingenting. Det är inte alls så.»

Hans sätt lugnar henne så mycket, att hon kan hålla sig tyst. Hon börjar fatta ett litet, svagt hopp. Kanske mannen lever, kanske han endast är sårad.

»Ni ser den där kanonen, min fru,» säger officeren. »Ni vet, att er man skulle avlossa den. Och ni ser den där läktarn, som är uppbyggd alldeles mitt för kanonmynningen.»

»Jag såg allt det där redan i går, herr general,» snyftar kvinnan. »Min man visade mig hur de hade ordnat det. Han tyckte inte om det. Han ville inte ha så många människor framför en kanonmynning, då det inte var fiender, som skulle skjutas ner.»

»Nåväl,» säger officeren. »Er man hade fått sin order, och han hade fört in tändröret i kanonen. Men i det ögonblick, då vi alla väntar, att skottet ska brinna av, skriker han till, sträcker armarna mot himlen och kastar sig med ett språng framför kanonmynningen, alldeles som om han skulle vilja hindra skottet att gå av. Alla och envar, som såg det, trodde, att han hade blivit vansinnig. Skottet brann av naturligtvis, och er man kastades långt utåt fältet ända dit, där han nu ligger.»

Hon ville åter göra sig lös för att tränga sig fram, men officeren håller kvar henne.

»Vänta!» säger han. »Ni måste veta vad vi fann, då vi skyndade dit för att undersöka hans tillstånd. Hela hans kropp var genomborrad av en massa järntrådar. Ni, som är gift med en artillerist, vet naturligtvis vad en kanonviska är?»

»Ja,» svarade hon.

»Er man hade begagnat sig av en sådan där järnkvast för att göra ren kanonen, och av något slags försumlighet har han inte kommit att ta ut den igen, så att den befann sig inne i kanonen, då skottet gick av. Er man har inte kommit ihåg, att den fanns där, förrän i sista stund, då tändröret redan var infört. Då har han i ett ögonblick sett för sig — ty tänka kunde han ju inte hinna — vad som skulle hända, om den fruktansvärda laddningen skulle träffa läktarn här mitt framför oss. Alla dessa frigjorda stycken av järntråd skulle ha genomborrat lika många människor. Han greps då av ett övermänskligt medlidande, och han störtade fram för att mottaga laddningen i sin egen kropp.»

»Å, min Gud!» utbrister hustrun och knäpper händerna.

Officeren släpper hennes arm i samma ögonblick.

»Min fru,» säger han, »nu vill jag inte mer hindra er från att se er man. Tänk er bara, då ni ser dessa förstörda rester av en människa, att de har inneslutit det ädlaste, som finns i denna värld! Det skall bli er lättare att uthärda åsynen av dem, när ni vet, att er man har valt detta av egen fri vilja för att kunna rädda alla dessa andra. Tänk er vidare, min fru, att vi alla, hans vapenbröder, avundas honom en sådan bragd! Att kunna handla rätt mitt i faran, då ingen besinning ges, då det gäller livet, det är vittnesbörd om storhet. Det är att inom sig äga en hjältes själ.»

SYSTER OLIVES HISTORIA

Det var på däcket av en stor Medelhavsångare, där folk av alla nationer voro församlade. De flesta voro engelsmän eller kunde åtminstone tala engelska, men det fanns också några, som talade franska, och dessa bildade oftast en grupp för sig. Till det lilla sällskapet hörde bland andra ett par äldre fransmän, den ene konsulatstjänsteman, den andre en högre officer, med deras fruar, en vacker liten belgisk målarinna och en italiensk barmhärtighetssyster.

Alla dessa sutto en kväll efter middagen och samspråkade om engelsmän och amerikaner. En av herrarna höll ett litet spirituellt kåseri över dem och jämförde dem på det mest älskvärda och underhållande sätt med sina egna landsmän. Men helt hastigt avbröts han av den unga belgiskan.

»Nej, herr konsul,» sade hon, »ni har ännu inte sagt oss vad som är den väsentligaste skillnaden mellan er och anglosachsarna.

»Ack,» sade den gamla herrn litet spefullt, »den allra väsentligaste skillnaden! Har ni verkligen funnit den, madame?»

»Ja» jag tror, att den består däri, att de alla äger en inre kallelse. Fråga dem blott, ska ni få höra. Alla, som är med här ombord, har något slags mission att uppfylla. Den ene reser till Österlandet för att bota spetälska genom handpåläggning, en annan vill vänja oss av med att äta kött. Herrn där borta har för avsikt att upprätta det gamla armeniska riket, och den unga mannen, som han talar med, vill uppfinna en lufttorped.»

»Nå, och vi,» sade konsuln och kastade en snabb blick på sina reskamrater, »vi lider väl inte heller brist på människor, som äger en inre kallelse?»

»Om förlåtelse, herr konsul!» sade belgiskan. »Ni förblir i det stånd, vari ni är födda, eller ni blir vad era

föräldrar önskar att ni ska bli. Ni låter er föras i ledband av livet. Men de där andra vill ta livet och oss alla på släp och föra oss dit det behagar dem.»

»Nå ja,» sade den andra fransmannen medlande, »ni kan ha rätt, madame, om ni menar, att man bland oss inte så ofta träffar på människor, som är besatta av lusten att utföra orimligheter.»

Men den första talaren hörde inte på honom, utan sökte gendriva målarinnans påstående. »Syster Agnes!» utropade han och vände sig till barmhärtighetssystern. »Ni har många fransyskor i er orden. Vill ni säja oss om den inre kallelsen felas dem!»

»Tyvärr kan jag inte komma er till hjälp, monsieur Bartout,» svarade barmhärtighetssystern. »Jag tror inte, att de är sämre barmhärtighetssystrar fördenskull. Men det finns inte många ibland dem, som vårdar sjuka, därför att detta från början har varit deras själs innersta önskan. De flesta har varit glada att kunna ägna sig åt detta kall, sedan allt annat, som de har väntat sig av livet, har svikit dem.»

»Men ni själv, madame?» Monsieur Bartout vände sig på nytt till belgiskan. »Ni är målarinna. Ni har redan ett namn ...»

Innan belgiskan hann svara, inföll den andra fransmannen: »Jag tror, att vi något litet missförstår madame Adrienne. Madame tänker inte på rikt begåvade människors lust att följa sina anlag. Madame Adrienne menar med den inre kallelsen en lust, en fix idé, som kan besjäla människor, även om de är rena medelmåttor, och som driver dem att företa sig fantastiska eller omöjliga ting.»

»Men om den inre kallelsen verkligen finns där,» invände konsuln, »då måste också förmågan finnas. Den inre kallelsen bör inte kunna visa miste.»

»Ack, monsieur,» utbrast belgiskan, »den inre kallelsen! Finns det någon värre bedragare?»

»Madame Adrienne anser, att det snarast är ett företräde, om vi fransmän saknar den,» inföll en av de franska damerna.

»Jag tror för min del, att ni är för kritiskt anlagda för att följa den. Ni vet alltför väl, att den inre kallelsen städse visar åt orätt håll.»

Efter detta yttrande glömde man alldeles, att man hade utgått från en jämförelse mellan fransmän och engelsmän. I stället började alla att tala om anlag och kallelse, och man anförde flera exempel på de besynnerliga förhållanden, som kunna uppstå, då dessa båda inte överensstämma.

»Jag känner en stor författare,» sade den ena av damerna, »som anser sitt liv förfelat, därför att han inte har blivit balettmästare. Han försäkrar ständigt, att detta hade varit hans egentliga kallelse, fastän han olyckligtvis har blivit förhindrad att följa den.»

De flesta tycktes anse, att den inre lusten nästan undantagslöst förde vilse. Endast monsieur Bartout höll fast vid att den var en säker vägvisare, som man inte borde tveka att följa. »Vad annat har vi människor att rätta oss efter?» frågade han.

»Men, monsieur Bartout, jag erinrar mig nu, att jag en gång kände en av era landsmaninnor, som hade följt den inre kallelsen,» sade barmhärtighetssystern. »Om ni tillåter, ska jag berätta er hennes historia. Hon var en av våra allra bästa sjuksköterskor. Hon hade inträtt i vår orden, långt innan jag blev mottagen där, och det var hon, som satte mig in i mina åligganden.»

»Syster Olive,» började barmhärtighetssystern, »var fransyska, men så olik alla fransyskor, som jag hade sett, att jag till en början tog henne för en tyska eller schweiziska. En fransyska måste, efter min mening,

antingen vara en vacker, fyllig dam med olivgul hy och livliga bruna ögon eller också liten, späd, förfinad, bara som en fläkt. Syster Olive däremot var storväxt, mager, inte alls vacker, men stark och munter med ett utseende, som ingav förtroende.

Och än mer förundrad blev jag, när jag så småningom fick veta, att syster Olive hade varit en storhet, en berömdhet, att hon en gång hade hetat mademoiselle Olive Miteau, att hon hade bott i en elegant våning, hade åkt efter egna hästar och att hon hade umgåtts med alla framstående människor.

Syster Olive hade varit skådespelerska, innan hon blev barmhärtighetssyster, och till på köpet en stor och framstående skådespelerska, som alla människor kände till, åtminstone alla människor i Paris. Visserligen var hon inte en sådan storhet, att hon måste resa över hela världen och den ena månaden spela i San Francisko, den andra i Sankt Petersburg, men hon hade haft en så god ställning, som hon någonsin kunde önska sig. Hon hade varit hela publikens gunstling, teaterkritiken hade nästan aldrig något obehagligt att säja om henne. Hon förtjänade mycket pengar, och hon uppträdde på Théâtre français.

Då jag såg syster Olive, hade jag, som sagt, svårt att tro, att detta hade varit möjligt. Det tycktes mig otroligt, att syster Olive hade kunnat spela ung parisiska. Hon hade något så kantigt i sitt utseende; intet smink och inga toaletter hade kunnat göra syster Olive förförisk och förtrollande. Men jag fick snart veta, att syster Olive aldrig hade spelat sådana roller, utan hennes styrka hade legat i att skapa små mästerverk av mindre uppgifter, som ingen annan ville åtaga sig. Hon spelade tjänsteflickor och gamla gummor, hon var gästgiverska och portvaktarfru, grönsakshandlerska och bondkvinna. Och hon framställde alla dessa anspråkslösa typer så trovärdigt och rörande, så kärleksfullt och konstnärligt, att det hade lyckats henne att bli sociétaire vid Théâtre français.

Syster Olive hade varit utomordentligt flitig och aldrig skonat sig. Hon hade på sin tid räknats som en av teaterns allra oumbärligaste krafter. Hennes ställning var egentligen bättre än någon annans, ty fastän hon aldrig skördade så mycken ära som själva primadonnan, hade hon till gengäld sina givna roller, som ingen sökte beröva henne. Ingen intrigerade, på det hela taget, för att skada henne, hon var en god och ärlig kamrat, som alla tyckte om.

Hon medgav själv många gånger på sina gamla dar, att hon hade haft det alldeles utmärkt och att det var skada, att hon hade begått en sådan dårskap, att hon måste lämna sin plats. Men olyckan var, att syster Olive hade en sådan där inre kallelse, som vi nyss talade om, att det fanns något, som hon hade eftersträvat i hela sitt liv och som hon inte kunde uppge.

Det är mycket troligt, att syster Olive en och annan gång förstod, att hennes önskan var dåraktig, men hennes tankar hade under hela livet rört sig i en och samma riktning, och till sist kunde hon inte längre hejda dem. Det var, som om man skulle ha försökt att ropa till en fallande sten, att den skulle hålla sig stilla och förbli svävande i luften.

Syster Olive var i själva verket ingen infödd parisiska, hon var en bonddotter från Normandie. Hon hade tillbringat sin barndom och första ungdom bland obildat bondfolk. Ända till sitt sjuttonde år hade hon varken sett en stad eller en teater.

Men en gång, sedan hon hade blivit vuxen, fick hon följa med sina föräldrar till en marknad i Caen, och då visade sig fader Miteau så frikostig, att han bjöd både hustru och dotter på teatern.

Där såg syster Olive sitt första skådespel, och skådespelet var Hernani, den store Victor Hugos Hernani.

Från det ögonblick, då ridån gick i höjden, var syster Olive borta från denna världen och levde med hela sin själ på scenen. Ingenting där föreföll henne främmande, hon förstod allt från första stund. Hon sökte endast

påminna sig var och när hon förut hade varit med om allt detta.

Medan hon satt på teatern, tycktes det henne alldeles otroligt, att hon var Olive Miteau, en lantflicka, som hade vuxit upp under gröna äppleträd på en bondgård. Vad hon nu såg, det var hennes riktiga hem. Hon såg inte skådespelet, såsom andra såg det, utan hon levde med i handlingen. Hon var hela tiden den sköna spanjorskan donna Sol, hon var älskad av Hernani och av kejsar Karl den femte, och då greve Lunas horn hördes på bröllopskvällen, då kände hon sig lika tillintetgjord, som om Hernani hade ryckts bort från henne själv.

Efter denna afton på teatern i Caen hade syster Olive endast en tanke. Den stackars bondflickans alla önskningar, all hennes längtan gick ut på att komma till teatern och spela donna Sol.

Det var naturligtvis inte lätt för henne att slita sig lös hemifrån, men syster Olive besegrade alla hinder. Hon övervann både fader Miteau och sin mor och sin kärlek till hemmet och motståndet från en ung man, som gick och väntade på henne och hennes hemgift. Och så kom det sig, att hon, som aldrig hade gjort annat än lagat mat och bryggt cider, slöt sig till ett kringresande teatersällskap.

Under hela första året, ända tills hon hade lärt sig att tala pariserfranska, fick inte syster Olive göra annat än sopa och städa på scenen och passa upp på de verkliga skådespelerskorna. Det var ingen lätt uppgift för den blivande donna Sol att damma sammeten på tronstolarna eller att iståndsätta primadonnans toaletter. Men syster Olive bar alla prövningar med sitt eget goda lynne, och alla hennes kamrater tyckte om henne. Alla önskade, att hon snart skulle få uppträda. ’Ack, om ni ändå kunde finna någon passande roll för den stackars Olive!’ brukade de säja till teaterdirektören.

Slutligen fick syster Olive en roll, men inte en sådan, som hon hade önskat sig. Hon hade velat spela drottning, men man lät henne uppträda som mjölnarhustru. Hon skulle vara simpel och grov i målet, visa sig i tarvliga kläder och vara nerdammad av mjöl. Syster Olive brukade tala om, att när hon fick denna roll, hade hon förlorat modet och börjat gråta. Förut, då hon ännu sopade trappor och golv, hade hon aldrig gråtit.

Själva primadonnan nedlät sig till att söka trösta syster Olive och sa till henne, att hon skulle vara glad nu, då hon äntligen fick visa sig på scenen. Hon kunde aldrig komma så långt som till donna Sol, om hon inte började som mjölnarhustru. Hon, primadonnan, hade börjat som skomakarpojke.

Syster Olive övade alltså in rollen och spelade den så gott hon förstod. Men efter sitt första uppträdande grät hon på nytt. Hon hade lyckats alldeles förträffligt, publiken hade applåderat, och kamraterna hade gratulerat. Detta var det, som hon borde ägna sig åt. En gammal rutinerad skådespelerska hade inte kunnat göra det bättre.

Men syster Olive grät. Hon tyckte inte om att få beröm för sin mjölnarhustru. Det var något inom henne, som sa henne, att denna skulle ställa sig i vägen för donna Sol.

Och syster Olive hade nog haft skäl att gråta. Hon tycktes ha förutsett allt det lidande, som väntade henne. Från och med denna stund fick hon alltid uppträda, men aldrig i en roll, som tillfredsställde henne. Hon fick aldrig tala på vers, och när man gav romantiska skådespel med furstar och furstinnor, då var hon förvisad från scenen.

Syster Olive tröttnade slutligen vid detta och sökte sig till ett annat teatersällskap. Hon hade inte svårt att få en ny plats. Teaterdirektörerna slets om henne. Hon för sin del undertecknade inte något kontrakt, utan att direktören förpliktade sig att låta henne spela donna Sol i Hernani. Och direktören undertecknade, men sedan lät han syster Olive spela sina vanliga roller, som hon alltid hade framgång i, men Hernani — Hernani förklarade han var omodern och drog inte folk. Han vågade inte ta upp den på sin repertoar.

Den stackars syster Olive undrade mången gång om det inte vore bäst för henne att vända tillbaka till sina äppleträd och sin fästman. Men hoppet ville inte dö inom henne, och hon stannade vid teatern och fortfor att spela sina små roller, som varken kostade henne möda eller ansträngning och som hon utförde så mästerligt. Slutligen växte hennes rykte till den grad, att direktören för Théâtre français kom för att se henne. Och slutet blev, att syster Olive höll sitt inträde i Molières hus.

Då detta skedde, förstod syster Olive, att det var försynens mening, att hon skulle komma att spela donna Sol på Frankrikes förnämsta scen, och hon kände sig nästan försonad med alla dessa simpla tjänarinnor och månglerskor, som hade fört henne så långt.

Till all lycka hade syster Olive fått ett så starkt intryck av den stora skådespelerska, som framställde rollen på Théâtre français, att hon under flera års tid rakt inte vågade tala om sin önskan. Men tiden förgick, och hon började frukta, att hon skulle bli för gammal. ’Nu eller aldrig måste du driva igenom saken,’ sa hon till sig själv. ’Du vet ju, att du kan spela donna Sol såsom ingen före dig. Vad går det egentligen åt dig? Du har ju ännu inte nått din levnads mål. Du drog väl inte hemifrån för att spela dessa bondkvinnor. Inte hade du behövt arbeta dig fram till Théâtre français för att spela lantlolla.’

Hon gick därför och talade med direktören, och han lovade att uppfylla hennes önskan. Men sedan uppehöll han henne i tre eller fyra år med tomma löften.

Då hon i hela tio år hade varit anställd vid Théâtre français, kom hon en vacker dag tillbaka med sina klagomål. ’Jag har nu tjänat vid teatern ännu längre än Jakob,’ sa hon. ’Ni måste ge mig min donna Sol, herr direktör.’

Direktören kallade då tillsammans alla de artister, som hade något att säja vid teatern, och förelade dem frågan. ’Vi måste låta Olive Miteau försöka,’ sa de. ’Naturligtvis kommer hon att göra fiasko, men det finns ingen annan möjlighet att komma ifrån saken.’

Under de följande veckorna gjorde sig syster Olive fri från allt annat arbete, hon läste och repeterade ideligen sin roll. Det märkvärdiga var, att hon genast kom underfund med att hon saknade hänförelse för sin uppgift. ’Jag måste göra det,’ tänkte hon, ’men jag tror, att jag ska bli glad, när allt är över och jag kan återvända till mina vanliga roller.’

Och ibland, då hon deklamerade de romantiska fraserna i sin roll, fann hon dem smaklösa och onaturliga. ’Ack,’ sa hon, ’de har låtit mig bli för gammal.’

I själva verket låg felet hos henne. Hon var inte van vid vers och kunde inte i all hast lära sig att framsäja dem på ett naturligt och ledigt sätt. De stora orden ville inte glida över hennes läppar. Och hon insåg, att hon måste lära sig ett alldeles nytt sätt att gå och att röra händerna. ’Det är ju rena vanvettet,’ sa hon många gånger. ’Ingen har någonsin gått på det sättet eller talat så som denna donna Sol. Det är inte en roll för en människa.’

Men ibland kände ändå syster Olive något av den forna hänförelsen för rollen, och då tänkte hon: ’Om jag verkligen kommer att uppträda, om jag äntligen en gång står på scenen, då ska jag bli en sådan donna Sol som ingen före mig. Jag vet, att hon lever inom mig som mitt andra jag. Vad betyder det, att jag inte lyckas vid repetitionerna? Jag vet, att i det stora ögonblicket ska hon träda fram.’

Inte desto mindre var syster Olive förtvivlad efter varje repetition, och hennes förtvivlan delades av både direktören och de övriga artisterna. ’Mademoiselle Miteau,’ sa direktören en dag mycket vänligt till henne, ’ni har mitt löfte, och allt ska bli, som ni vill, men vill ni det verkligen?’

’Jag vet inte om jag vill,’ sa hon, ’men jag vet, att jag måste.’

Hon började att se framåt mot ett nederlag, ett nederlag just i det, som hade varit hennes livs ärelystnad, ett nederlag i det skrattlystna Paris, på Frankrikes främsta scen.

Snart tycktes syster Olive förlora allt intresse för själva rollen. Hon sysselsatte sig endast med bisaker. Hon provade peruker och valde mellan en röd och en svart, såsom man väljer, då det är ett helt livs lycka eller olycka, som ska avgöras. Hon provade sin kostym med oerhörd noggrannhet och sminkade sig på försök än i rosa, än i olivgult. Men hon, som var nätt, ja, graciös som kammarjungfru, blev som adelsdam stel och tafatt. Hennes ansikte, som såg friskt och ungdomligt ut under en bondkvinnas huva, blev märkvärdigt gammalt och härjat, då hon skulle framställa den spanska skönheten.

’Men det måste lyckas,’ tänkte hon, ’sedan mitt sjuttonde år har jag känt, att jag är kommen till världen endast och allenast för att spela denna roll.’

Det gamla skådespelet Hernani lockar vanligen inga fulla hus, men den kvällen, då syster Olive uppträdde som donna Sol, var teatern fullsatt. Alla kände till syster Olives historia, och man var rörd över denna livslånga kärlek. ’Varför har man låtit henne vänta så länge?’ frågade man. ’Hon är för gammal, hon kommer att bli förskräcklig.’

En och annan trodde dock, att hon skulle lyckas, dä detta tycktes vara hennes livs kallelse. Före styckets början rådde rätt stark spänning bland publiken. Men då ridån gick upp och syster Olive kom in och började tala! En enda förtvivlans suck undslapp publiken, och sedan var ingen mera nyfiken. Man gjorde sig döv och blind, man försökte att alldeles glömma bort henne.

Syster Olive kunde efteråt knappast förstå hur hon hade släpat sig fram genom föreställningen. Salongen var inte grym emot henne, den var mycket barmhärtig. Man fann det nästan pikant, att hon misslyckades så grundligt, att hon hade till den grad misstagit sig om sin kallelse.

’Hon kan i alla fall skatta sig lycklig,’ sa man. ’Hon har ju på detta sätt skapat sig en charmant ställning, och hon behöver aldrig mer uppträda i denna förskräckliga roll.’

Syster Olive var förtvivlad över sig själv. Varför gick hon inte upp i sin roll. Varför var hon så kall? Varför kände hon ingenting? Hur kunde hon deklamera så onaturligt? Var hon då ingen begåvning? Hon var nästan frestad att vissla ut sig själv. Hon skulle ju älska denne Hernani, men hennes blick, som vilade på honom, saknade glöd och uttryck. ’Ack, detta ska vara donna Sol!’ tänkte hon, då hon tung och klumpig skred över scenen.

Men syster Olive var ju mycket omtyckt, och hon led ingen skada genom sitt nederlag. Det var verkligen mycket vackert, att både kritik och publik avhöll sig från att tala om hennes fiasko och endast skyndade sig att glömma det. På morgonen efter nederlaget genomsökte syster Olive tidningarna för att finna en recension över sitt uppträdande. Hon fann ingenting. Det var helt och hållet förbigånget. Detta tyckte hon var rörande, men på samma gång kände hon sig förlamad av skräck. ’Var jag så ryslig?’ tänkte hon. ’Var jag så ryslig, att man inte en gång vågar tala om det?’

Samma förmiddag avlade direktören för Théâtre français ett besök hos syster Olive.

Han undvek inte att tala om det, som hade skett, utan han förklarade och utredde hennes fall ungefär som en läkare. ’Ni har väntat för länge. Ni motsåg saken med för stor spänning. Ni spelade, så att säja, med band om strupen och fjättrade händer. Ni kunde omöjligt lyckas första gången. I dag måste ni vila ut, men i morgon — vill ni försöka om igen i morgon?’

Syster Olive tog emot förslaget med tystnad. Man känner ju ofta, då man har misslyckats, att man skulle göra sin sak bättre, ifall man finge försöka än en gång. Men hon hade ingen sådan övertygelse. Hon hade

inte en gång kraft att ta upp kampen på nytt. Så illa allt hade gått, så var hon ändå glad, att det var överståndet.

Hon tackade direktören för hans vänlighet, men sa nej.

Direktören såg på syster Olive med en lång, forskande blick och började tala om annat.

Då han reste sig för att ta avsked, sa han liksom i förbigående: ’Vi träffas ju på repetitionen i morgon, inte sant, mademoiselle?’

Vid dessa ord blev syster Olive så skrämd, att hon nästan vacklade. Hon kände, att om hon åter skulle uppträda, skulle hon komma att erfara samma tryck och samma osäkerhet som föregående afton. På en gäng stod det klart för henne, att hon aldrig mer skulle kunna skapa en roll. Syster Olive hade inte tänkt på detta förut, men i samma ögonblick, som direktören sa till henne, att hon skulle infinna sig till repetition, begrep hon det.

Hon begärde en veckas tjänstledighet, och då hon återvände till teatern, var hon frisk och glad och trodde, att hon hade kommit ifrån hela saken.

Men när hon åter skulle beträda scenen, kände hon en besynnerlig motvilja. Hon måste tvinga sig att göra det. Det var inte rädsla hon kände, utan en nästan oövervinnlig motvilja.

Och då hon stod på scenen, där hon förr hade trivts så väl, genomträngdes hon av en iskyla. Hon kände, att hennes ansikte blev stelt liksom den gången, då hon hade spelat donna Sol. Och när hon började tala, kände hon igen den sköna spanjorskans avskyvärda, onaturliga röst.

Från denna stund hatade syster Olive teatern. Men som hon var en praktisk och klok människa, gav hon inte genast efter för sin misstämning. Hon kämpade emot den under en hel vinter, men slutligen blev den henne övermäktig.

’Jag har nu förstört tillräckligt många roller,’ sa hon till sin direktör. ’Det återstår mig ingenting annat än att ta avsked och gå min väg.’

Efter detta kom hon till oss och blev barmhärtighetssyster. Hon var alltid lugn och glad, och de sjuka älskade henne. Hon var lycklig också hos oss. Det låg i hennes natur. Då jag lärde känna henne, var jag ännu ung, och jag frågade henne mer än en gång: ’Längtar ni inte tillbaka till världen, syster Olive, till er teater, era roller, era vackra hästar och er eleganta våning?’

Jag minns tydligt vad syster Olive svarade, då jag frågade henne på detta sätt. Hon hade med åren blivit allt mer och mer lik en bondhustru. Hon hade lagt på hullet, hennes ansikte var rynkigt och grovt, men hon såg mycket kraftig och klok ut med sin breda haka och sina klara ögon.

’Vad skulle jag längta efter?’ sa hon. ’Det var ju omöjligt att hålla på längre. Det, som jag hade lust till, hade jag inte anlag för, och det, som jag hade anlag för, det hade jag inte lust till.’»

Härmed avslutade barmhärtighetssystern sin berättelse.

»Vet ni vad?» sade konsuln. »Jag såg henne uppträda. Jag var på teatern just den aftonen och såg henne spela donna Sol. Det var ett grundligt fiasko. Men vad ska vi nu säja om allt detta?»

»Man kan väl inte säja mer än en sak,» utbrast den belgiska målarinnan: »Den inre kallelsen är den värsta av alla bedragare.»

»Man bör helt säkert misstro den,» sade en av de franska damerna.

»Misstro, misstro!» utropade konsuln. »Man måste ju också misstro kärleken, men vad bleve det av oss utan den? Ingenting! Och vad skulle vi duga till, om vi inte trodde på vår kallelse? Ingenting! Vad är er mening, syster Agnes?»

»Jag tror, monsieur Bartout, att det måtte ligga något gudomligt under det hela.»

»Ja, för visso,» sade konsuln. »Och om detta gudomliga också kan vara farligt, så är det väl ingen orsak till att förhåna det.»

PRINSESSAN AV BABYLONIEN

Det var en mörk vinterafton i den lilla stugan i Skrolycka. Kattrinna, hustrun i gården, satt och spann, och katten låg i hennes knä och spann, han också, så gott han kunde. Mannen, Jan Andersson, satt vid spisen och värmde sig med ryggen mot elden. Han hade hela dagen gått och huggit ved i Erik i Fallas skog, så att ingen kunde begära, att han skulle ta sig före något arbete nu, när han var hemma. Inte en gång Kattrinna hade något att anmärka på att han nu inte gjorde annat än lekte och pratade med deras lilla flicka, som den här vintern gick på sitt femte år.

Kattrinna satt i sina egna tankar och hörde inte mycket på vad mannen och barnet pratade om. Men en sak höll hon strängt på. Hon kunde inte tåla, att Jan sade till den lilla flickan, att hon var vacker och märkvärdig, som han så gärna ville göra. För om Klara Gulla skulle få höga tankar om sig själv, redan medan hon var liten, så visste ju Kattrinna, att det aldrig kunde bli en förnuftig människa av henne.

Jan var svår med att hitta på alla möjliga saker, som kunde göra barnet högfärdigt. Men denna kvällen var Kattrinna alldeles lugn, för nu satt han och berättade om sådant, som hade skett förr i världen, på den tiden, då jorden skapades och människorna började uppfylla den. Han höll just på med att berätta den gamla historien om Babels torn, och då fick en ju hoppas, att han inte skulle få något tillfälle att komma med de vanliga dumheterna.

»Ja, så kom de bärande med ler,» sa Jan, »å de slog tegel, å de släckte kalk, å de reste opp ställningar, å tornet, det blev högre för var dag.

De visste ju, att det inte behagade Vår Herre, att de byggde detta tornet, men det frågte de inte efter, för de hade föresatt sej, att de skulle ända opp te himmelen å se hur där såg ut.

’Hör på, gott folk!’ sa då Vår Herre. ’Nu säjer jag för sista gången, att om ni inte går härifrån å slutar opp te å bygga, så blir jag alldeles tvungen te å låta en olycka komma över er. Å det blir en sådan olycka, att ni aldrig kan bli den kvitt å aldrig kan få någon hjälp mot den.’

Men människorna tänkte nog, att Vår Herre skulle vara långmodig som vanligt. De fortsatte te å bygga på tornet, å de kom högre och högre för var dag.

Då tog Vår Herre och förbistrade deras tungomål. Se, ända te den dan hade de talat så, att de hade förstått varandra, men nu var det slut med den glädjen.

När murarmästarna nu ville säja: ’Ge mej ler!’ så sa de i stället: ’Kolvippen, kolvappen!’ Å när lärlingarna skulle fråga vad det var, som de önskade, så sa de: ’Erbe derbe, mirbe marbe?’ Å då var det inte så underligt, att de inte kunde förstå varandra.

Mästarna trodde, att lärlingarna ville göra narr åv dom, men när de ville säja: Tala ordentligt!’ så sa de i

stället: ’Ullen dullen dorf!’ Å när lärlingarna ville fråga varför de såg så förargade ut, kunde de inte få fram annat än: ’Abrakadabra?’

Då blev mästarna å de andra med så arga, att de flög i håret på varandra å började slåss.

Alltifrån den dan var det slut med vänskapen människorna emellan, å det var inte mera någon, som tänkte på te bygga på tornet, utan de gick allesammans var åt sitt håll.»

När Jan hade kommit så långt i sin berättelse, sneglade han bort till Kattrinna. Spinnrocken stod stilla, och det såg nästan ut, som om både hustrun och katten hade somnat in. Då tog Jan genast upp sin berättelse igen. Han bara sänkte rösten en smula.

»Men bland alla de andra, som hade varit med där i Babylon å byggt på tornet, var det också en kung å e drottning, som hade e lita prinsessa. Å denna lilla flickan började också på en gång å tala så underligt, att varken hennes föräldrar eller någon annan kunde förstå ett enda ord.

Då ville kungen å drottningen inte behålla’na hos sej på slottet, utan de jagade bort’na, å hon måste alldeles ensam ge sej ut i den stora, vida världen.

Hon gick naturligtvis å var mycke olycklig. Hon visste ju inte vem hon kunde möta på vägen. Det skulle ju vara en lätt sak för björnar å vargar te å äta opp e tocka lita prinsessa levande, ifall de fick syn på’na.

Men så söt å lita, som hon var, så var det ändå ingen, som gjorde’na någe ont.

Nä, tvärtom. Alla, som hon mötte, gick fram te’na å sa godda å räckte’na handen å frågte vart hon skulle sta. Men vad hon svarte, kunde de inte förstå ett ord åv, å då brydde de sej inte om’na någe vidare.

Å så söt å fin, som hon var, så behövde hon bara gå opp te slottena å herrgårdarna, så slog de opp dörrarna på vid gavel å lät’na gå in. Men knappt hade hon öppnat sin mun å de hade hört tocke underligt språk hon talte, förrn hon måste gå sin väg igen.

Te sist, när hon hade vandrat igenom alla kungariken, som finns, kom hon sent en kväll te en stor skog, å när hon hade gått igenom denna skogen, fick hon se e lita stuga, som var så låg, att det var nätt å jämnt, att hon kunde komma in genom dörrn, å dit gick hon in å sa: ’Goafta!’

Där inne satt hustrua å spann, å mannen satt ve spisen å värmde sej. Å när de såg, att det kom en främmande in genom dörrn, så sa de också: ’Goafta!’

Då blev den lilla prinsessa så förfärligt glad, för i den stuga talte de så, att hon kunde förstå dom. Men hon var så försiktig, att hon inte genast talte om för dom hur det hängde ihop.

’Vad heter den här stuga?’ sa hon för te å pröva dom.

’Den heter Skrolycka,’ svarte de genast, å då kunde hon märka, att de förstog’na.

Hon blev alldeles utom sej av glädje, men hon tyckte det var bäst te å sätta dom på prov en gång te.

’Vad heter det språket, som ni talar här i huset?’ sa hon.

’Det är det värmländska språket,’ sa folket i stuga.

Då gick den lilla prinsessa fram te dom å bad, att hon skulle få stanna hos dom, för detta var det enda ställe i världen, där de kunde förstå vad hon sa.

Men när hon kom fram te elden, såg ju folket, att hon var e lita prinsessa av Babylonien, å de sa te'na, att hon hade gått galet. Å de sa, att det var alldeles omöjligt, att hon kunde trivas hos dom. Det värmländska språket var känt i varenda gård i hela trakten här omkring, sa de, så hon kunde slå sej ner, var hon behagade.

Men den lilla prinsessa ville inte ge med sej. 'Nej,' sa hon, 'nu kan jag märka, att jag har gått rätt. Å här vill jag stanna, för här kan jag vara te nytta å te glädje,' sa hon.»

Den lilla Klara Gulla hade setat alldeles stilla i Jans knä och lyssnat med ögon, som blevo allt rundare och rundare av förvåning. Men nu, när Jan slutade att berätta, satt hon först alldeles tyst, sedan vände och vred hon på huvudet och tittade på allting i stugan, som om hon inte hade sett det förut.

»Ja, nu kan det ju få vara, som det är, en liten tid te,» sa hon till sist. »Men när jag blir stor, då ska jag allt gå tebakars dit, som jag är kommen från.»

Jan blev lite lång i synen. Och det värsta var, att Kattrinna nu var vaken och hade hört det sista av samtalet.

»Ja, se, det har du för att du alltid ska inbilla tösa, att hon är någe fint å stort!» sa hon.

RAKELS GRÅT

Augusti 1914.

Mitt i middagsstillheten, medan jag och ett par andra av hemfolket sutto och samspråkade på verandan, hörde vi ett besynnerligt läte genomskära luften. Det var mycket starkt och vilt, fullt av ångest, smärta och raseri, och på samma gång så främmande och ovanligt, att vi i första ögonblicket sågo förvånade på varandra utan att förstå vad det var eller varifrån det kom.

I hast genomlöpte våra tankar alla möjligheter. Det kunde inte vara det så sällsamt och hemskt ljudande skriket av en häst, som står tjudrad och håller på att förgås av törst. Inte heller var det någon av skogens ilskna skrikhalsar, varken räv eller uv voro i stånd att utsända ett sådant läte, så våldsamt och rått, att det föreföll som ett genljud från den glömda urtiden.

Det var inte alldeles omöjligt, att skriket eller rytandet, eller vad man nu skulle kalla det, hade utgått från någon människa, som hade skadat sig. Men det var den stunden på dagen, då arbetsfolket hade middagsrast. Skördemaskinen smattrade, inte ute på åkern, och inga tunglastade vagnar rörde sig mellan fält och gård. Det borde inte ha kunnat hända någon olycka under denna timme, som var ägnad åt vilan.

Den förskräckliga hetta, som denna sommar låg förlamande över jorden, rådde också denna dag. Den fortfor att bränna bort gräset på marken och bladen på träden, sög till sig bäckars och källors vatten och hotade att förvandla hela dalgången framför oss till en brunbränd öken. Det råa, mäktiga ropet, som jag nyss hade hört, var mig så oförklarligt, att det föll mig in, att det var den stora naturens klagan, markens och växternas samfällda jämmerskrik över deras outhärdliga lidande.

Medan vi ännu höllos stilla av häpnad och undran, hördes det förfärliga lätet än en gång. Med obarmhärtigt, outhärdligt ursinne skakade det luften och skar in i öronen, smärtsamt som ett pinoredskap.

Då det nu hördes för andra gången, störtade alla, som sutto omkring mig, bort för att söka utreda vad detta var. Jag ensam blev sittande kvar. Jag hade en oredig förnimmelse av att jag hade hört något liknande förr en gång. Jag böjde huvudet och lade handen över ögonen för att bättre kunna forska i mina hågkomsters undandolda rum.

Genast förflyttades jag i tanken till stora, öppna vidder, en gråvit, stenig mark, som böljade upp och ned i

välformade kullar.

Hit och dit, likt en falk, som söker rov under skyhög flykt, svävade minnet över dessa trakter, som det ännu inte kunde nämna vid namn. På en backsluttning växte eldröda sippor och på krönet av en kulle en liten lund av bleka, skugglösa oliver. Jag förstod, att på det stället, där jag hade hört ett läte, liknande det, som nyss hade genljudit i mina öron, hade jag också sett eldröda vårblommor och vintergröna lövträd. Det måste alltså ligga mycket långt borta i världen, mycket fjärran från Värmland och Sverige.

Minnet spejade och spanade för att kunna genomtränga dunkel och glömska, och helt plötsligt, genom ett oerhört bemödande, bröt det sig fram till klarhet. Jag såg mig själv och min reskamrat åkande i en stor gammal landå, som en gång för mycket länge sedan torde ha tjänstgjort som galavagn i någon storstad. Vi färdades förbi massor av röda anemoner på en bred, präktig landsväg fram mot en muromkransad stad. Jag kände igen vagnen. Den var ett av de uttjänta åkdon, som tillhandahållas av droskägarna i Palestina. Jag kände igen vägen, omgivningen, den muromkransade staden. Jag hade sett allt detta, då jag för en god del år sedan färdades från Jerusalem till Betlehem.

På baksätet i vagnen sitter vår syriska dragoman, brunhyad och med röd fez på huvudet. Han fäster vår uppmärksamhet på ett litet, vitt, fyrkantigt hus, täckt med en låg kupol, som ligger alldeles ensamt på kort avstånd från vägen. Det är utan fönster och liknar dessa allmänt förekommande gravkamrar, som österlandets invånare bruka resa åt sina många helgon och som vi ha funnit på de mest olika platser, än långt borta i öknen, än mitt i en stad eller en by, än, såsom här, vid en väg, där massor av människor färdades förbi.

Dragomanen berättar nu, att detta lilla hus är Rakels grav, och på samma gång försäkrar han oss, att detta inte är något tomt förmenande, utan en verkligt bevisad sanning. Lärda män ha tvistat om äktheten av nästan alla Palestinas heliga platser, men aldrig om denna. Det finns intet tvivel om att detta är det ställe, där Jakob, som också kallas Israel, hade begravt sin mest älskade hustru, kort efter att hon hade fött honom hans son Benjamin liksom till ersättning för en annan son, som han trodde vara riven av vilddjur under en vandring genom öknen.

Vi bli litet andlösa båda två vid tanken på vad detta innebär. Här hade en skön nomadkvinna haft sitt vilorum under en räcka av år, vars längd ingen visste att ange. Här vilade hon, långt innan hennes son Josef hade blivit en mäktig man i Egypti land, långt innan någon kungaborg var rest i Mykene eller någon grekisk flotta hade färdats över havet för att erövra Tröja, och här sov hon ännu, utan att graven hade inhöljts i glömska eller kränkts av förstörelselusta.

Dragomanen berättar för oss, att i forna tider, ja, ända upp till våra dagar, efter vad en och annan hade att berätta, hördes från denna grav gråt och klagan, varje gång som en olycka skulle övergå Israel. Här hade judarnas stammoder upphävt sina jämmerrop natten före den dag, då de små skuldlösa mördades i Betlehem. Härifrån hördes hennes klagan strömma ut över dalen, kvällen innan Jerusalem förstördes och Hinnoms ofantliga dal fylldes till randen av hennes söners och döttrars lik. Och många gånger sedan dess ha såväl invånarna i Betlehem som fältens beduiner hört hennes ofärdsvarslande rop i mörka kvällar och nätter ljuda genom dalarna nedanför Betlehem. Sällan ha långa tider förflutit, utan att hon har måst slita sig lös ur dödens sömn för att sörja över de olycksöden, som hota hennes folk. Inte ett ord talar Rakel, men hennes gråt ljuder hemsk i tystnaden, som omger hennes grav. Den ledsagas av långa, utdragna skrik, vildare och förskräckligare, än någon nu levande varelse kan utsända.

Då vi höra detta, säga vi två reskamrater till varandra, att det inte är underligt, att Rakels grav har blivit bevarad intill våra dagar. Eftersom allt folket tror på henne som på den stora modern, vars kärlek till sina ättlingar aldrig kan utdö, har hon aldrig kunnat glömmas, och ingen av kvinna född har vågat lyfta sin hand

mot hennes vilorum.

Vi tala om detta, då vagnen kör förbi det vita gravhuset. I detsamma rycka vi häftigt till. Det är inte kväll nu, utan ljus förmiddag, men det oaktat hörs från graven ett långt, hemskt, utdraget skrik och strax därpå ännu ett och ännu ett.

Hela dalen blir som fylld av dessa läten, som sönderslita våra örhinnor. Det finns inte något mänskligt i dem och knappast heller något djuriskt. Det var intet, som var hemma i den värld, vari vi nu levde. Det var sådana skrik, som den vilda djurkvinnan måtte ha upphävt i tidens morgon. Så hade Eva jämrat sig, då Kain hotade Abel, så hade Hagar gråtit över Ismael. Så måtte det vara, som Rakel, den genom alla tider älskade och älskande, ropar och jämrar sig över sitt folk.

Dragomanen ger i all hast kusken ett tecken att stanna. Han springer ur vagnen och går in i grifthuset. Om en liten stund kommer han tillbaka.

Han förklarar för oss, att de fruktansvärda skriken upphävas av en beduinkvinna, som står inne i griften och anropar Rakel om hjälp för en sjuk son.

Vi bli halvt besvikna, vi ha nästan inbillat oss, att det är den stora stammoderns klagan, som vi höra. Vi säga till varandra, att beduinkvinnan måtte ha lärt sig att klaga av Rakel själv. Dessa urtidsljud måtte hon ha hört utgå från graven någon mörk natt, och nu upprepade hon dem, så gott hon förstod, för att väcka den slumrande dödas deltagande.

Vi säga också, att sådana ljud inte kunna bo i en europeisk kvinnas strupe. Vi säga, att vi aldrig skola få höra något liknande i vår världsdel.

Vi säga mycket av samma slag, men detta till trots så hade jag denna sommardag, den sista dagen i augusti år 1914, hört samma vilda läte alldeles utanför min egen gård. Jag hade känt igen den vilda moderns skrik, då fara hotar hennes barn, såsom var och en, som en gång har hört det, måste komma ihåg det för alltid och aldrig kan undgå att känna igen det.

De, som hade varit ute för att undersöka saken, kommo nu tillbaka. De sade, att den, som hade ropat, var en fattig hustru, vars enda son just skulle lämna henne för att gå ut i krigstjänst. Det var inte fråga om annat än en vanlig värnpliktsövning, men hon trodde, att han aldrig skulle komma tillbaka, eftersom det var krig på alla håll. De hade bannat henne för att hon hade ställt sig att skrika på detta sätt likt en vansinnig och skrämt upp hela gården, men hon hade svarat, att hon hade måst skrika så. Hon kunde inte annat, då hennes son nu skulle ut i kriget och bli dödad.

Jag tänkte för mig själv, att tidens hårda tvång och fasa i hennes strupe hade fött lätet från forntiden, Rakels, den sörjande moderns, gråt. Det var länge sedan det hade hörts i dessa trakter, så länge sedan, att ingen hade varit i stånd att säga från vilken varelse det härrörde. Men nu, då kriget var lössläppt över världen, var det uppväckt ur människonaturens djup, och nu skulle det inte så snart förgätas.

Kanske skulle vi nu få höra det så ofta, att alla skulle få lära sig att känna igen det även i vår avlägsna bygd. Lyckliga, lugna mödrar, som aldrig hade haft en aning om att ett sådant ljud fanns till, skulle kanske få lära sig, att det bodde också i deras strupe.

ÖDEKYRKAN

September 1914.

När jag var barn, hörde jag ofta gammalt folk säga, att i den stora skogen, som utbredde sig öster om mitt

gamla hem, skulle det finnas tre stora märkvärdigheter.

Där skulle för det första växa en skön, vit blomma, så sällsynt, att dess make inte stod att uppleta i hela landet. Numera visste ingen riktigt var i skogen man borde söka den, men det var alldeles säkert, att den fanns där. Den stod i ett tätt gransnår vid kanten av ett mörkt kärr, så mycket hade man reda på. Och vore någon bara i stånd att finna den och föra den ner till människorna, så att de finge känna vällukten och se silverskimret över bladen, så skulle de komma att älska den mer än både liljor och rosor.

Den andra stora märkvärdigheten, som dolde sig i skogsdjupet, var en hälsokälla.

Den kom framsorlande med mörkt och bubblande vatten under roten av en stor björk, och förr i världen hade stora folkmassor letat sig väg fram till den. Där hade de blinda fått sin syn tillbaka, och de lama hade med friska lemmar rest sig från sitt plågoläger. Det var en omätlig skada, att nu till dags ingen kunde finna vägen fram till källan eller till den stora björken, som överskyggde den. Ack, det fanns så många sjuka, som längtade efter det hälsobringande vattnet, och om någon vore nog lycklig att finna det, så skulle han bli lika älskad som Betesdas ängel.

Det tredje märkvärdiga, som fanns i skogen, var en gammal ödekyrka, som hade stått kvar där sedan den stora pestens tid och var lika omöjlig att finna som allt det andra.

Den stod långt inne mellan höga storfuror, alldeles ensam och övergiven. De väldiga stockarna i väggarna voro genomgrävda av larver, som hade arbetat ostörda under århundraden, utan att deras snåla käkar hade förmått mala det mäktiga timret till stoft.

Den ägde inga högt spända valv, inga sköna pelarrader. Den var fattig och liten, knappt större än en vanlig stuga, och den vilade på en grund av löst utlagda stenar. Den var så låg, att en fullväxt man knappt behövde sträcka ut sin arm till hela dess längd för att nå upp till takresningen.

Både spåntaket och timmerväggarna voro klädda med en fäll av mossa, som växte tätare och längre än någonsin på en klipphäll. Mången jägare och vedhuggare hade gått förbi kyrkan i den tron, att den endast var ett flyttblock, ett stort jättekast, som någon forntida rese hade slungat mot den gamla kyrkan, som en gång skulle ha funnits där på trakten.

Den hade aldrig ägt några fönster med blyinfattade rutor, utan ljuset hade silat in genom smala gluggar, vilkas luckor hade stått stängda, alltsedan en präst, som var övergiven av sina åhörare, där läste sin sista mässa. Men gluggarna voro fyllda av stora tuvor av ormbunkar, och långa stripor av skägglav hängde ner över dem, så att de förrådde inte för den förbigående, att detta var en byggnad, uppförd av människohänder, och intet stenblock.

Runt omkring kyrkan stod åldrig skog. Marken var täckt av ljus mossa och lingonris. Tjäderhönan smög omkring den med sin kycklingskara. Huggormen solade sig på dörrstenen, som inte hade nötts av fotsteg sedan digerdödens tid.

Intet spår sågs numera av den stora bygden, som en gång hade omgett den. Kyrkan ensam stod kvar för att vittna om att i dess närhet, på skogsslätten mellan de skyggande bergen, hade människor en gång vallat sin boskap och rett åkrar till skörd, att där hade de dansat och lekt, gift sig och fostrat barn, att där hade de gått trygga och trott, att deras efterkommande skulle få leva och bo ända till tidens slut.

Det var borta alltsammans, endast den gamla kyrkan stod ännu kvar och förtalde om sjukdom och död, om barn, som hade irrat föräldralösa genom övergivna hem, om älskande, som skräckslagna hade flytt från varandras sida, om åkrar, som inte mer uppsöktes av någon såningsmän, om fallande hus, om boskap, som hade hungrat till döds i sina stängda bås, om all förödelsens styggelse, som hade omgett den, ända tills

tallen och mossan och lingonriset hade trängt fram och lagt sitt höljande täcke över stordödens framfart.

Förr i världen kunde det hända under vackra sommardagar, att glada ungdomsskaror drogo upp i skogen för att söka efter dessa tre märkvärdiga ting, som de gamla så säkert visste att berätta om. Då letades det bakom stenblock och nere i klyftor, då vadade man med ängsliga steg långt ut i myren och klättrade ända upp till toppen av bergåsen, men då kvällen kom och man måste vända om hem, hade man aldrig funnit något.

När de unga kommo tillbaka till gårdarna, voro de mycket missmodiga och tvivlande, men alla de gamla bedyrade, att de tre tingen måste finnas någonstädes i skogsdjupet. De hade hört det i sin ungdom av folk, som hade varit mycket gamla och som visst inte hade varit i stånd att fara med osanning.

Och än i dag kan jag aldrig gå den backiga vägen, som leder inåt skogshöjden, utan att hoppas, att jag helt oförvarandes skall få se den vita blomman slå ut sin blomkrona inne i ett gransnår eller att jag skall få höra det hälsobringande vattnet sorla under en björkrot.

Den gamla kyrkan åter har jag aldrig önskat upptäcka. Jag har fruktat detta gamla hus, där en gång så mycken ångestfull bön och klagande jämmer och ropande förtvivlan hade lämnats att förklinga ohörda. Säkert, tänkte jag, döljer den sig så väl under sin mossfäll, därför att ingen skall behöva beträda det golv, där ett helt folk, som höll på att förgås, hade legat på knä i gagnlös åkallan.

Men nu, i dessa dagar, sedan det stora kriget bröt ut, har jag gärna velat finna den. Nu söker jag inte längre efter blommor och hälsokällor, nu skulle jag vilja återfinna denna gamla byggnad, som har varit vittne till bygders och landsdelars ödeläggelse och undergång.

»Ödekyrka!» ville jag säga till den. »Förödelsens tid är återkommen. Döden drar kring landen och reser upp travar av lik. Barn irra åter föräldralösa genom övergivna hem. Saningsmannen fördrivas från sina åkrar, hus och städer kastas till marken, och gudshusen genljuda av ångestfull bön. Den värld, som var min, håller på att slås i spillror på samma sätt som den, som en gång var din.

Du gamla hus! Jag vet intet ställe, dit det bättre anstode mig att komma med min sorg.

Jag har varit en lekare och en gycklare, men ur min själ framgår inte mer varken gyckel eller lek.

Min själ har blivit som du, stum, utan klockor, utan sång.

Min själ har blivit fattig och mörk och förvildad. Den är full av fasans och förskräckelsens bilder, den är plundrad och skygg som en hemlös, den vet varken råd eller utväg, den ville gömma sig undan och försvinna från allas åsyn, såsom du har gjort, stackars gamla kyrka i ödemarken.»

DIMMAN

Juni 1916.

En höstmorgon år 1914, under det stora krigets första år, utbredde sig en rätt stark dimma över den lilla fredliga och av världshändelser nära nog oberörda trakt, där Den fridsamme hade sin bostad. Dimman var dock inte tätare, än att han kunde se hela trädgården och alla uthus, men längre kunde inte heller blicken tränga. Han såg inga åkrar, inga höjder, ingen skog. Hela hans vanliga omgivning var försvunnen. Han skulle ha kunnat inbilla sig, att han bodde på en ensam liten holme långt borta i världshavet.

Han var ovan vid denna korta synvidd, så ovan, att han erfor en plågsam tryckning över ögonen. Det låg något nedstämmande i att inte kunna se sig fritt omkring åt alla håll, och då han gjorde den vanliga morgonturen genom trädgården, kände han sig ängslig och orolig som inför någon hotande fara.

Ovillkorligen drog han samman ögonbrynen och försökte göra blickarna vassa, för att de skulle kunna genomtränga dimmuren. Allt dylikt hjälpte emellertid ingenting, utan han måste nöja sig med att betrakta det allra närmaste. Rätt ovilligt till en början sökte han förströelse i att beundra några eldröda rönnblad, som i fuktigheten hade fått en glans av gamla kopparkärl. Strax därpå fästes hans uppmärksamhet vid de daggstänkta spindelvävar, som voro utspända över ett jordgubbsland, fullt av vissnande plantor. Han sade till sig själv, att dessa spindelvävar voro höstens skönhetsflor, och han undrade om det var genom dem, som någon gång i forntiden de åldrande kvinnorna hade lärt att dölja sin slocknande fägring bakom pärlstänkta slöjor.

Denna tanke roade honom, hans förstämning försvann, och han såg sig omkring med nytt intresse. Framför sig hade han ett gammalt astrakanträd, som var alldeles nedtyngt av frukt, och han överraskades av att finna trädet utomordentligt vackert. Detta träd brukade eljest, varje gång han genomströvade trädgården, bringa honom ur humör genom sin fulhet. Det var lågt och brett. Grenarna spetade tvära och tjocka rätt ut från stammen. Men nu under mognadens tid, då dessa grenar voro tyngda av frukter, böjde de sig i sirliga bågar. De visade, att de ägde både styrka och vighet. Han förstod, att deras tvära klumpighet var nödvändig, för att de skulle kunna uppbära den börda, som nu tyngde dem.

Han kände sig plötsligt alldeles försonad med dimman. Det var den, som trängde ihop synkretsen och kom honom att fästa sin uppmärksamhet vid småsaker, som han förut hade försummat att glädja sig åt. »För att se väl, för att förstå vad man ser,» tänkte han, »har det i alla tider varit nödvändigt att fästa blickarna vid det närliggande.»

Denna erfarenhet blev än ytterligare bestyrkt vid nästa steg, då han upptäckte några fullmogna, gröna plommon, de sista för året, som ända till nu hade lyckats undgå alla spejande blickar. Men dimman tycktes ha gett honom ett nytt synsinne, och han satte sig genast i besittning av de små blänkande tingestarna. I detsamma hörde han för första gången under denna morgon ett ljud utifrån världen. En stark och grov stämma ropade inne i dimman:

»Herre Gud, var så nådig och hjälp de krigförande! Ja, ja, ja, var nådig mot de krigförande!» Han stannade och lyssnade. Orden trängde tydligt fram ur dimman, men ingen människa syntes till. »Herre Gud, var så nådig och hjälp de krigförande! Ja, ja, ja, var nådig mot de krigförande, för de har det allt bra svårt. Blodet flyter i dikena som vatten. Ja, ja, ja, Herre Gud!»

Den fridsamme, som hade gått försänkt i fredliga och angenäma tankar, gjorde en rörelse av otålighet. Kriget återigen! Det gick inte an att glömma det för ett ögonblick. Om man vände sin uppmärksamhet mot något annat, tycktes själva naturen få röst för att återföra i ens medvetande det förskräckliga, som övergick mänskligheten.

Återigen ropade det inne i dimman: »Blodet flyter som vatten i dikena. Likhögarna ligger på åkern, stora som halmstackar. Ja, ja, ja, hjälp de krigförande!»

Det var naturligtvis den sinnesrubbade kvinnan, som alltid strök omkring i trakten bedjande och sjungande, som nu hade tagit sig till att anropa Gud för de stridande stormakternas räkning. Hon gick väl där uppe på vägen, som löpte fram längs med skogsbrynet, och som nu var osynliggjord av dimman. Det var rörande att höra henne, och på samma gång kunde han inte låta bli att småle åt att denna arma varelse ville sätta en damm för världskriget med sina böner.

»Hjälp de krigförande, så att de får fred!» upprepade den sinnessjuka. »Blodet rinner i dikena som vatten ...»

Han stod stilla och lyssnade, så länge som hon var inom hörhåll. Därpå suckade han och fortsatte sin

vandring.

Sannerligen, denna tid var sådan, att varje människa kunde få lust att ge sig ut på vägar och stigar och ropa ut den ångest, som man kände.

Den fridsamme stönade vid tanken på denna kamp, vari snart sagt hela mänskligheten deltog och som hotade hela världen med förstörelse. Om det åtminstone vore en stormflod eller ett vulkanutbrott, som man hade att göra med! Olyckan vore inte mindre fördenskull, men man hade inte den förnedrande känslan, att den vållades av människor, anbefalldes av människor. Man behövde inte heller tänka, att eftersom det var förnuftiga varelser, som hade gripits av krigets vansinne, så borde det finnas något ord eller kanske någon åtgärd, som kunde hejda raseriet. Man behövde inte varje dag och stund med smärta och ångest grubbla för att finna detta, som skulle sätta en damm för ödeläggelsen.

»Vad kan jag göra?» frågade han sig själv. »Mitt ord skulle inte ha större betydelse än den stackars sinnessjuka vandrerskans. Men ändå ...»

Han kunde inte undgå att känna, att något borde göras, att man inte kunde sitta stilla.

Under sin vandring hade han nu hunnit till det mest avlägsna hörnet av trädgården. Och då han nu vände för att gå tillbaka, hade han en leende och intagande tavla framför sig.

Härifrån höjde sig marken i långsam stigning upp mot boningshuset. Den fridsamme såg framför sig hela sin gamla gård med dess röda hus och dess lövmassor i skiftande höstfärger. Det var kanske egentligen ingenting annat, än vad han såg alla dagar, men stället tedde sig annorlunda än vanligt, därför att dimman hade skilt ut det ur det omgivande landskapet.

Då gården visade sig för honom så där förensligad, märkte han först rätt hur vackert det röda boningshuset överst på kullen fogade sig samman med de gröna och gula trädkronorna omkring det, med de lägre flygelbyggnaderna, med de uppbolmande buskagen där nedom och med den låga kransen av nysatta fruktträd, som omgav kullens fot. Aldrig hade allt detta slutit sig så harmoniskt samman som i dag, då dimman stod och omramade det och fyllde ut alla tomrum. Ingenting kunde tas bort, allt måste vara där, allt låg på sin rätta plats. Så där hopfogat av dimma och grönska, blev hans hem mer tilldragande än någonsin. Det utstrålade trygghet och trevnad. Han kände sig lugn och lycklig bara genom att betrakta det.

Helt plötsligt fick han ett besynnerligt infall. Han tänkte sig ensam med sin gamla gård. Han tänkte sig gården och sig själv levande sitt eget stillsamma liv, medan dimman omslöte dem med sina murar och gömde dem för världen. Den skulle stå vakt omkring dem dag efter dag, så tät och ogenomtränglig, att inte en gång de förbifärande, som åkte fram på vägen uppe i skogsbrynet, skulle veta om, att de funnos där tätt bredvid.

Postbudet med sin svarta väska skulle inte kunna hitta till gården i den vilseledande dimman. Inga gäster, inga främlingar skulle kunna finna mynningen av allén, som ledde upp till boningshuset. Ingenting från yttervärlden skulle kunna leta sig fram till gården, och ingenting från gården skulle kunna leta sig fram till yttervärlden.

Vinter skulle följa höst, sommar skulle följa vår i långsam växling. Snö skulle falla och töa bort, mark och träd skulle klädas av grönska, och grönskan skulle vissna och försvinna. Köld och värme skulle ömsevis tränga fram till dem, men den töckniga dimman skulle likafullt förbli stående.

I ett drömliv skulle de komma att leva, han och gården. Syssla skulle följa syssla. Skörd skulle följa sådd, och bak skulle följa brygd i långsam växling. Kor skulle mjölkas, får klippas, garn spinnas, dukar av glänsande dräll trollas fram ur vävstolen. Av sitt eget arbete skulle de tvingas att leva. Ingenting skulle

kunna föras dit och ingenting därifrån. Den sorg, som tyngde dem, skulle vara deras egen. De skulle bara ha sig själva att lita till. De skulle bo på en ö i världshavet, dit intet fartyg visste vägen.

Det, som mest tjusade Den fridsamme, var utsikten att på detta sätt kunna undkomma det stora krigets förfäran. Han sträckte ut sina armar och talade till dimman:

»Bliv kvar, dimma, bliv kvar! Det är förfärliga tider, som stunda. Låt mig slippa att genomleva dem! Stå vakt kring min gård med dina vita murar! Låt mig leva här på mina fäders gamla gård utan att behöva veta vad som tilldrar sig av våldsdåd och blodsutgjutelse! Låt mig och mitt folk gå här inne stilla vid vårt arbete utan att störas av rykten om främmande människors olyckor!

Fåglar skola stundom leta sig fram till oss, men vi skola inte efterforska om de bära något bud under vingen. Stundom om morgnarna skola vi höra den stackars vansinniga gå förbi under högljudda böner. Men vi skola inte bry oss om att höra efter om hon ännu ber för de krigförande.

En gång, då allt är över, då. människor ha upphört att strida och förgöra varandra, skall du upplösa dig och försvinna. Och vi, som ingenting veta om det förfärliga, som har inträffat, vi skola med hänförelse gå ut i världen för att njuta livets eviga högtid. Våra sinnen ha inte blivit besmittade med berättelser om våldsdåd och blodsutgjutelse. Våra hjärtan ha inte blivit hopplösa genom att höra talet om olyckor, som vi inte äga makt att hjälpa. Vi skola återvända till världen i den tron, att människor äro milda till sinnelaget och älska det fredliga uppbyggandet. Vi skola vara som de fromma sju sovare, som räddades undan våldets tid för att se, att lycka och fred kunna vända åter, att nöd och elände inte äro det enda, som jorden bjuder sina arma barn.»

Då Den fridsamme hade uttalat dessa ord, hörde han två olika ljud. En vindpust for fram genom dimman, ormlikt väsande. Det var det ena. Det andra var ett svagt eko ur den arma vandrerskans bön. »Hjälp de krigförande till fred, Herre Gud!» ljöd det från långt avstånd. Det lät nästan som en varning, men han lät inte hejda sig.

»Låt mig gå här i min trädgård, dimma,» utbrast han, »och upptäcka nya små skönheter! Lär mig att fästa blicken vid det närliggande! Låt mig verka på det sätt, som är mitt eget, syssla med ting, som jag kan sköta! Låt mig slippa att som en sinnesrubbad löpa kring landet för att söka ställa till rätta det, som jag inte är man till att behärska!»

Då detta var sagt, hördes på nytt ett sus i dimman. Han tyckte sig uppfatta något, som liknade ett »Ske dig, som du vill».

Men detta var naturligtvis endast ett självbedrägeri. Nästan i samma ögonblick kom en frisk vind farande. Den rev dimman i bitar, som den slungade åt alla håll. Allting återtog sin vanliga gestalt, och han smålog åt de tankar, som dimman hade väckt inom honom och som aldrig skulle gå i verkställighet. Men sådana önskningar som hans äro farliga att framställa. Naturmakterna göra sig stundom ett elakt nöje av att tillmötesgå våra dåraktigaste infall.

Alltifrån denna dag märkte Den fridsamme, att budskapen från kriget, trots att de tilltogo i ohygglighet, inte mera plågade hans känslor som förut. Allt, som skedde, föreföll honom främmande och avlägset och tycktes inte vidkomma honom. Han skötte sitt vanliga arbete utan att störas av ångest över att världen höll på att förintas.

Mannen, som inte förstod, att det var dimman, som hade hört hans bön och lagt sig förslöande över hans själ, hängav sig åt den tron, att han hade vunnit i jämvikt och vishet.

Han prisade sin klokhet och sin försiktighet. All lust att finna ett medel att hejda den syndaflod, som var

lössläppt över världen, drunknade också i det töcken, som, utan att han märkte det, omhöljde hans förstånd. All lust att handla föll till marken i rådlöshet, men han var så förslöad, att han prisade sig lycklig, därför att han hade vishet nog att hålla sig stilla och låta bli att överanstränga sig med en hopplös strävan.

Han såg, att andra, som inte voro förmer än han, framträdde för att säga sitt ord, men han märkte inte, att de vunno något med sitt talande. Han liknade dem vid kvinnan, som han hade hört ropa till Gud i den dimmiga höstmorgonen. Han ansåg, att deras själar måste vara förvirrade, eftersom de företogo sig något, vartill de varken hade makt eller befogenhet.

Men innerst inne i själens djup hade han dock följt deras handlingar med brinnande ångest. Under sköna, stjärnklara nätter förlorade dimman sitt välde över hans själ, och då tänkte han med förtvivlan på den stund, då han måste lämna det jordiska och föras inför sin domare. Och han visste, att i den stunden komme kvinnan, som gick och ropade på vägen, att stå jämte honom inför Guds tron. Och till honom skulle Gud fader säga med sträng röst: »Jag släppte en storm lös över jorden i din tid. Hur kom den tanken till ditt hjärta, att du skulle gömma dig undan för stormvädret?» Då ville Den fridsamme försvara sig och säga: »Det var övermänskligt, det som du begärde att jag skulle göra. Jag teg stilla, därför att jag ingen utväg såg. Det hörde inte till min syssla att dämpa din storm. Jag fruktade, att jag mera skulle skada än gagna.»

Då skulle den högste domaren säga: »Jag vet, att jag inte hade givit dig förstånd nog att dämpa stormen. Men jag hade givit dig krafter nog för att visa medlidande och öva barmhärtighet.»

Då skulle Den fridsamme peka på kvinnan, som stod bredvid honom inför Guds tron. »Den kvinnan har talat och talat utan uppehåll,» skulle han säga, »och vartill har det hulpit?»

»Ingalunda har det ropandet kunnat beveka de jordiska makthavarnas hjärtan,» skulle då han svara, som råder över himmel och jord. »Men min famn har det öppnat för henne och vägen till min härlighet.»

Då skulle Den fridsamme veta, att för honom fanns intet hopp, och i sin förtvivlan skulle han sjunka ned från Guds tron djupare och djupare, till de rymder, där allt är köld och mörker och tystnad och förstening och förslöande töcken.

DEN LILLE SJÖMANNEN

Juli 1916.

Det är en vacker söndagseftermiddag, och jag sitter ensam på en bänk i den gamla herrgårdsträdgården utanför en liten västkuststad. Det är en mycket fredlig och lugn plats, fastän den numera, är upplåten åt allmänheten. Här och där stå några bord och stolar uppställda under träden. Här och där sitta några stillsamma gäster, som tala lågt, nästan viskande sinsemellan. En enda gammal uppasserska sköter serveringen. Hon tar lugnt och vänligt emot beställningarna och utför dem omsorgsfullt, men utan minsta brådska. När hon i sinom tid kommer med en fullastad kaffebricka och sätter ner den framför en gäst, småler hon välvilligt, som en värdinna, vilken bjuder sitt främmande det bästa huset förmår.

Litet bakom mig ha tre personer tagit plats kring ett bord. De sitta så orörliga och tysta, att det dröjer en stund, innan jag märker, att de finnas där. Det är endast med långa mellanrum, som någon av dem säger ett ord.

Det lilla sällskapet består av två gamla fruntimmer i allvarsamma, svarta dräkter och en ung man om ungefär tjugu år, klädd som någon bättre sorts sjöman. De båda gamla äro så gripna av att sitta ute bland främmande, finklädda människor, att de absolut inte kunna hitta på något samtalsämne, men den unge mannen håller det tydligen för sin plikt att då och då säga något.

»Mor och Moster,» utropar han, »vad det var roligt, att vi fick så vackert väder till den här utflykten!»

»Ja, det var bra roligt,» svara de båda gamla med en mun, och så faller tystnaden över dem igen.

Jag flyttar mig en smula på bänken för att kunna se bättre. Den unge sjömannen sitter litet självsvåldigt bakåtlutad med händerna i byxfickorna och vaggar på stolen. Han ser alls inte uttråkad ut. Han har tvärtom ett belåtet uttryck över sitt gossaktiga ansikte.

De två gamla fruntimmerna, som sitta på ömse sidor om honom, äro alldeles ovanligt fula. De se inte ens vänliga ut, utan sitta här sträva och dystra, märkta av mödosamt arbete och en tung, glädjelös livsuppfattning. Men var gång den unge mannen möter deras blickar, ljusnar han upp och småler. Det är inte bara den vackra eftermiddagen, som ger honom hans goda trevnad, utan framför allt dessa gamla kvinnors närvaro.

»Vad det är roligt, Mor och Moster, att vi fick så vackert väder till den här utflykten!» utropar han än en gång, och de gamla instämma som förut.

Jag för min del tänker, att det inte är så alldeles säkert, att de två gamla kvinnorna äro nöjda med utflykten. De äro troligen så invanda stadsbor, att de trivas bäst i sina egna små rum, vid sin egen välkända gata. Troligen tycka de inte riktigt om att visa sig på ett sådant här förlustelseställe. Låt vara, att man inte serverar annat än kaffe och te; de känna sig ändå otrygga. De skulle vara vida bättre till freds, om de sutte i kyrkan och hörde på aftonsången.

Det är naturligtvis »gossen», som har varit ivrig att få dem med ut för en gångs skull. Han har velat glädja dem genom att föra dem ut till grönska och blommor. Han har trott, att det skulle roa dem att se de många fina herrskaperna, som gärna vandrade ut till denna fridfulla plats.

Då den gamla uppasserskan kommer fram till gruppen med en tung bricka, ser hon mer än vanligt nöjd och välvillig ut. Detta är alldeles efter hennes hjärta: en son, som är ute med sin mor och en annan gammal släkting för att bereda dem en glad stund.

Det blir något livligare nu, då kaffet drickes. Det är den unge, som är värd, och de gamla allvarliga fruntimmerna måste nästan skratta, då de se hur resolut han reser sig och griper kaffekannan. Detta är ju den upp- och nervända världen. Det är de, som bruka sätta fram undfägnad åt honom, som bruka bjuda honom att ta för sig. Nu måste de låta det ske, att han häller upp kaffe, lägger i socker, slår i grädde, allt i överflöd.

Han är kanske inte fullt säker på hur mycket kannan rymmer, för han vågar inte slå i något i sin egen kopp. Trots alla protester gör han det inte. Han har druckit så orimligt mycket kaffe förut i dag. Och inte heller lägger han för sig något småbröd. Men till sina gäster plockar han över så många kakor, att de ligga runt om faten.

Därpå sätter han sig ner och betraktar de båda gamla med strålande uppsyn. Han gör sig ingen möda att dölja hur stolt han är över att få undfägna dem, över att ha lyckats föra dem ut i naturen, locka dem bort från deras trånga gata.

Allt hittills har det varit de, som ha fått sträva och slita för honom, men denna gången har han kommit hem med riklig hyra. Avlöningarna ha ju blivit mångdubblade nu under kriget. Nu är det han, som kan bestå, och de, som få ta emot.

Medan han lutar sig bakåt för att komma i en så bekväm ställning som möjligt, tänker han på att ett sådant här nöje ha modern och mostern kanske aldrig förr smakat. När han kommer ut på havet igen, så skall han räkna sig det till godo, att han skänkte dem en sådan glädjestund.

Den lille sjömannen har varit en smula förströdd, medan de gamla ha ätit och druckit, men i samma ögonblick, som de sätta kopparna ifrån sig, far han upp för att bjuda påtår. Gummorna krusa en smula, men han slår åter upp fulla koppar åt dem.

»Mor och Moster får lov att hålla till godo, eftersom jag i morgon ska ut på långresa igen.»

Men till tretåren säga gummorna rakt nej. Det är något, som de aldrig ha kunnat med. Det måtte han väl veta.

Så snart som han är övertygad om att de verkligen äro nöjda, slår han i åt sig själv och dricker kopp efter kopp. Han tömmer kannan på varenda droppe och småbrödskorgen på varenda kaka. Det går så fort och så lätt, att de gamla bli förfärade.

»Jo, du är just den rätte, du! Att säja, att du inte ville dricka mer kaffe i dag!»

Han skrattar och är lycklig över sin lilla list, och de båda gamla glömma sig så långt, att de småle, de också.

Men då kaffebrickan tas bort, blir det slut på livligheten, och tystnaden faller över dem igen. Båda gummorna se sig omkring, som vore de ängsliga, att någon skulle ha märkt, att de hade haft roligt. De sträcka upp sig och sätta på sig den stränga kyrkminen.

»Det var allt bra roligt, att vi fick så vackert väder för den här utflykten,» säger sonen. Han säger det med en min, som om det skulle ha varit han, som hade ställt om med solskenet och lugnet och sommarfägringen och ville ha beröm för det. Och de förstå detta och berömma honom, men därmed låta de samtalsämnet falla.

Den lille sjömannen har emellertid blivit livlig efter kaffet, och han vill verkligen locka dem in i ett samtal.

»Se, Mor, så många svalor!» säger han.

Modern lyfter huvudet, men ser åt orätt håll. Hennes ögon äro gråa av starr, och hon ser inga svalor, men det gör detsamma. »Ja, tänk så vackert de flyger!» svarar hon.

Om en stund blir det tal om att gå hem och sluta upp med detta roliga. Det är de gamla, som väcka förslaget, men den unge ber dem helt ivrigt, att de skola stanna än en stund. Han har det så bra här.

Och han sitter där gungande och småvisslande, sedan alla samtalsämnen ha fallit till marken. Han önskar sig ingalunda därifrån. Han är alldeles nöjd med sin värld.

Det kommer en skara av fem, sex ungdomar vandrande genom trädgården. De tala mer högröstat än de förutvarande gästerna, föra med sig en helt annat stämning än den, som förut har varit rådande under de himmelshöga träden.

De vandra tätt förbi bordet, där den lille sjömannen sitter, nicka och vinka för att göra sig uppmärksammade av honom, men tilltala honom inte, utan gå vidare.

Men en av dem stannar, en ståtlig flicka, vacker, finhyllt, med stora, bedjande ögon.

»Godda, Kristensson!» säger hon och närmar sig tvekande.

Den lille sjömannen nickar och småler, men reser sig inte och tar inte händerna ur byxfickorna.

»Godda, Anna!»

»Kristensson kom inte med på seglingen i förmiddags?»

»Nej, Anna förstår ju, att jag ville gå ut till kyrkogården och se hur de begrov den tyske matrosen.»

»Men i kväll kommer väl Kristensson med på dansen?»

Hon talar helt försagt och hopplöst med tårar i rösten.

»Tack, Anna! Men jag har så mycket att ställa med hemma i kväll. Anna vet, att jag ska bort i morgon.»

»Jaså. Adjö då, Kristensson!»

»Adjö, Anna!»

Han låter henne gå, bara gungar vidare och börjar på nytt med visslandet.

De två gamla ha följt den lilla scenen med spändaste uppmärksamhet. Då flickan går, drar en skymt av ett leende över deras ansikten. De kunna ändå inte låta bli att glädja sig över att gossen föredrar att stanna hos dem, fast ungdom och kärlek locka.

Båda två gummorna resa sig beslutsamt. Nu äro de alldeles nöjda. De måste hem för kvällsvarden skull. De tacka honom helt ceremoniellt för kalaset, men mitt i raden av de fina orden utbrister modern: »Den här kvällen ska jag komma ihåg i min sista stund.»

Den lille sjömannen är visst inte glad åt uppbrottet. Han blir sittande i det längsta; man ser på hans min, att han skulle ha kunnat stanna hur länge som helst.

Medan de avlägsna sig, följer jag dem med ögonen framåt trädgårdsgången. Den lille sjömannen går bredvid sin mor. De ha att passera ett ställe, där vägen går fram över en kal klipphäll. Då slår han armen om modern och stöder henne.

Men även sedan de ha kommit förbi det farliga stället, fortsätter han att gå på samma vis med armen om modern.

Och det förefaller mig nu, som om den unge egentligen inte stöder henne, utan snarare håller sig fast vid henne. Han griper om henne för att få skydd.

»Han är rädd,» tänker jag. »Det syns på de sammandragna axlarna, att han är rädd. Han är utom sig av fasa, och liksom förr i världen, då han var ett litet barn, smyger han sig intill sin mor för att få skydd. Men vad är han rädd för?»

Jag kastar en nästan förfärad blick på stolarna, där de tre människorna ha suttit. Har det inte i själva verket funnits fyra gäster vid det lilla kaffebordet? Har inte den bleka skuggan av den tyske matrosen, mannen från Horns rev, vars vinddrivna lik hade hittats ute bland skären och förts in till staden för att begravas, suttit med i kretsen? Hade inte den lille sjömannen hela tiden sett honom där, skrämmande med havets fasor? Var det inte han, som med sin hemska närvaro hade drivit den unge från lust och lek och tvingat det ångestfulla hjärtat att söka skydd i den gamla, trygga hamnen?

Han har velat, att hans mor skall bedja för honom med visshet om hans odelade kärlek. Han har velat äga det skydd, som en mors välsignelse kan ge, då den skänkes rikt och oförbehållsamt.

STJÄRNAN

(Brev från en svensk arbetare.)

20 april 1917.

Det är en stjärna, som är på väg. En stor planet har satt sig i rörelse ner emot jordklotet. Jag har sett den långt borta i världsrymden. Den faller och faller, och för var dag, som går, kommer den närmare.

Jag är ingen av dem, som brukar gå omkring och se syner, och inte heller är jag någon botpredikant. Jag har aldrig besvärat mig med att sitta och leta efter profetior i Uppenbarelseboken, utan jag rättar mig endast efter sådant, som jag själv har erfarit. Jag är ingen av dem, som tala i fåvitsko.

Jag vill berätta för Högädla Författarinnan vem jag är. Jag är en verkstadsarbetare, och helt nyligen är jag hemkommen till Sverige efter att ha varit i tjänst hos en tysk firma i tio års tid och efter att ha suttit hela tre månader i ett tyskt fängelse. Jag har fått leva på soppa, kokt av vicker och rovor, och på något slags jolm, som skulle kallas för kaffe, och inte mer än två och en halv skiva bröd har jag haft i dagsranson. Jag hade inte så mycket som en bibel att läsa i, och jag fick bara snäsor och ovett till svar, då jag bad att få låna en tidning.

En redlig svensk är jag. Jag har aldrig förfördelat en människa, och jag behöver inte fördölja varför jag har suttit fången. Jag låg en natt på ett hotell i Köln, utan att det blev anmält för ordningsmakten, och det kunde inte försonas med mindre än tre månaders inspärrning.

I tio års tid har jag levat i Tyskland. Hos en tysk firma har jag tjänat under mina bästa ungdomsår, och jag har betyg om stor skicklighet och ospard flit och ett gott uppförande. Jag fick min lön för det alltsammans under min hemresa, när polisen i Köln tog hand om mig och lät mig leva på vicker och rovor i hela tre månader.

Men jag talar inte om detta för att beklaga mig, för jag har, Gud ske lov, inte blivit skadad till hälsan. Jag vill bara förklara hur jag kom mig så bra i gång med att undra och fundera. För jag tänkte på allt, som fanns mellan himmel och jord, medan jag satt inspärrad, och mest av allt tänkte jag på själva världsordningen. Jag fick klart för mig, att det måste bli ett slut på det nuvarande eländiga tillståndet.

Det vet var och en, som någon tid har stått på en verkstad, vad det fordras för en ordentlighet och uppmärksamhet och hur kvick en får vara att passa det, som en har blivit satt till att sköta, för att det hela skall hållas i gång och det inte skall ske några olyckor. Men vad skall en då säga, när en tänker på det stora världsmaskineriet med alla löpande dragremmar och svingande hjul och farliga kraftkällor och ömtåliga maskindelar???

Vart en ser, så är det inte annat än lättja och oförstånd. Det är fel hos de ledande och det är fel hos dem, som skola ledas. Ingen är det, som riktigt tar reda på folk och håller dem till sina plikter, utan var och en får sköta sig, som han bäst kan. Och när allt, som skall utföras, göres med pock och tvång och motvilja och ledsamhet, så minsann det är något skäl att förundra sig över att det exploderar jämt och samt och att folk var dag kommer till skada i maskinerna.

Jag såg det så klart, där jag satt instängd i fängelset, att det inte kunde fortsätta, som det gjorde. Jag förstod, att Överledningen hade mist tålamodet och ville göra sig av med en hop av de nuvarande arbetarna, att den ville överge de gamla fabriksanläggningarna och försöka med nya metoder och med nytt arbetsfolk.

Jag kunde inte förtänka Överledningen detta, för den hade inte visat någon kort långmodighet. Men när den klämmer till en gång och vill göra rent hus, då blir det inte tal om några kompromisser och milda uppgörelser. Då skickar den efter världskriget med dess huggande bila, och genast ha många miljoner i

flygande hast fått slänga ränseln på ryggen och ge sig av till en annan värld. Och den skickar efter revolutionen med dess sopande kvast, som röjer undan det vanskötta och vräker omkull de gamla fabrikshusen.

Det insåg jag klart, att det inte kunde få fortsätta, som det hade varit. Men fråga var om det skulle stanna med den förödelsen, som redan var skedd, fråga var om det inte skulle komma något än värre, så att de landen, där krigslågan hade brunnit starkast, skulle bli helt och hållet förintade.

Men sedan jag nu är hemkommen till mitt kära fädernesland och inte mer har de trånga cellväggarna omkring mig och inte behöver sitta och höra på hur vakten marscherar fram och tillbaka i korridoren eller undra på om jag någonsin mer skall bli en fri man, nu försöker jag att sätta i bur mina oroliga tankar, som ha blivit lössläppta i fängelset.

»Ni ska inte vara så ängsliga, tankarna mina,» säger jag till dem. »Det var bara instängdheten och den dåliga kosten, som gjorde er så försagda och skräckslagna. Nu ska vi hoppas, att vi snart få fred och att Överledningen inte alldeles ska förstöra oss.»

Men mina tankar ville inte lägga sig till ro. Det var, som fanns det något inom mig, som visste, att eländets mått inte var fullrågat.

Och i förrgår, på natten mellan den 18 och 19 april, då jag låg och stred med mina sömnlösa tankar, blev jag befalld att resa mig upp i bädden och se ut genom mellanrutan på fönstret. Och när jag lydde rösten och tittade ut genom mellanrutan, då såg jag långt borta i himmelens höjd en stjärna, som gick runt i en cirkel och for upp och for ner och svängde både åt höger och vänster.

Jag hörde rösten säga, att detta var den stora planeten Jupiter. Nu hade den lossnat från sitt rum, nu var den på väg genom världsrymden.

»Stå upp!» sade rösten. »Stå upp och förkunna, att nu gäller det för det gamla Europa! Ty då stjärnan närmar sig, skall en stor hetta uppstå på jordklotet. Och runt om England skall havet bli uttorkat, och i Tyskland skall allt levande förbrännas till aska, och av Ryssland skall ingenting mer bli kvar än torr ökensand. I de sköna Medelhavsländerna skola floderna strömma med kokande vatten, och bergen skola smälta och rinna bort som flytande eld.

Det är Guds hämnd, det är hans rättvisa straff. Du skall ropa ut, att det är förbi med det gamla Europa. Det skall förgås med alla sina synder, med sitt myckna krigande och sin stora fåfänglighet.

Det skall bliva en stor jämmer över det gamla Europa, över dess stora städer och fruktbärande fält och miljoner av människor, ty det skall svedas bort såsom ett ont sår. Men jordens andra länder skola varda förskonade.»

Och rösten sade till mig, att jag skulle sjunka på knä och lägga mina händer mot varandra, så att finger stödde mot finger. Och då jag detta hade gjort, så talade den på nytt.

»Detta befaller dig den Högste i sin barmhärtighet. Du skall skriva ner allt det, som du har sett, och kungöra det för myndigheter och folk, så att den, som litar på tecknet och tror dina ord, må kunna fly undan och rädda sig.

Du skall säga, att det är ingen dag utsatt för stjärnan. Den far fram och tillbaka. Den kan komma om en månad, den kan komma om ett år. Men alla furstar och regerande skola skynda sig att göra slut på världskriget och ge folken fria ur krigstjänsten, så att de kunna fly bort ur det gamla Europa.»

Och mera varken hörde jag eller såg under den natten, utan jag föll i en tung sömn.

Men på morgonen, då jag vaknade, var jag tvehågsen. Jag sade till mig själv: »Vem är jag, att jag skulle tala till myndigheter och folk? Vem är jag, att jag skulle göra min stämma hörd över en hel världsdel?»

Därför vänder jag mig till Högädla Författarinnan. Må hon kungöra min syn för myndigheter och folk, må hon uppmana dem, som forska i stjärnorna, att de rikta sina synrör mot himmelen, att de efterspana den stora planeten Jupiter, om den har övergivit sitt förra rum.

Jag är ingen av dem, som bruka gå omkring och se syner, och inte heller är jag någon botpredikant. Jag har aldrig besvärat mig med att sitta och leta efter profetior i Uppenbarelseboken, men sedan den natten, då jag såg stjärnan, bor en isande skräck i min lekamen.

Det är ingen tid till tvekan.

Må den, som kan tala, upphöja sin röst. Det är mycket på tiden, att hela världen får veta vad det är för en gäst, som närmar sig, vad det är för en gäst av eld och fasa, som närmar sig.

BÅLET

(Brev från en dansk krigsfånge.)

Maj 1917.

Förut i livet har jag knappast författat en rimmad rad, men nu gör jag ingenting annat än skriver vers. Jag vill lära mig konsten att forma mina tankar till oförglömlig dikt. Jag vill lära mig att svinga det mäktiga trollspöet, som tvingar hela världen till åtlydnad.

Jag tycker det är märkvärdigt, att jag kan skriva, som jag gör, ty jag har just inte något lämpligt arbetsrum. Det råder ingen tystnad omkring mig, och vad som kallas för diktarfred, det får jag inte mycket njuta av. Jag sitter i en fångbarack i Irkutsk i det förbannade landet Sibirien, och jag har nio och nittio kamrater omkring mig här i rummet.

De bullrar och stojar beständigt, och jag tror, att de gör vad de kan för att störa mig. De sätter sig bredvid mig och sjunger visor, och de tjuter tyska rätt i öronen på mig. Det är, som om de inte skulle tåla, att jag sitter och skriver vers. Det är, som skulle det vara förbjudet att skriva vers i fångbaracken, liksom jag tänker mig, att det är förbjudet att sjunga psalmer i helvetet.

Men jag skriver i alla fall, därför att jag vill skaffa mig vapen i händerna. Jag vill öva mig, så att jag må kunna slå ner Kriget. Jag vill kasta det till marken, jag vill sätta min fot på dess nacke. Det skall få ångra den orätt, som det har begått emot mig.

Jag säger inte annat, än att de är olyckliga, alla dessa, som är instängda i fångbaracken. Jag vet, att ett par av dem har blivit tokiga av hemlängtan, och de andra går bara och väntar på att de skall insjukna i tyfus eller kolera. Men de är alla soldater, de har gått ut för att strida och döda, och det skedde dem ingen orätt, då de blev gjorda till fångar och sända till Sibirien.

Mot mig däremot, mot mig gjorde man en stor synd, då man förde mig hit, därför att jag är en fredlig dansk. Jag har aldrig lyft ett gevär till ögat, och mitt land är inte med i världskriget. Jag vet ännu i dag inte varför det stora Ryssland lade sin hand på mig i den lilla staden i Westpreussen, där jag vistades hos mina anförvanter. Jag var ingen spion, jag var ingen förrädare, jag vet inte varför jag fördes bort i fångenskap.

Jag vet inte varför man nekar att ge mig fri. Varför får jag inte resa hem till Danmark och arbeta för de mina? Varför skall jag förstöra mina bästa år i grubbel och sysslolöshet?

Det kan inte vara mer än en mening med allt detta. Jag är hitförd, för att jag skall få smaka Krigets värsta elände. Jag är hitförd, därför att Kriget skall få en fiende, som aldrig vill sluta fred eller gå med på någon förlikning.

Jag skriver och skriver, jag vill lära mig den sköna konsten att sätta tankar på rim. Jag vill, att mina dikter skall bli hårda tänger, som fattar om människors krigslystnad och rycker upp den med rötterna. Jag vill, att de skall bli sjuttonåriga tärnor, som ingen man kan motstå. Jag vill, att de skall bli surrande myggsvärmar, som stör alla sovandes sömn. Men jag är en nybegynnare, och jag ser, att ännu är mina sånger maktlösa. De faller till jorden som torra löv. Det blir ett prassel, när de faller, men det är ingen, som vänder sig om och ser efter vad det var, som föll.

Om någon visste, om någon visste vad det vill säga att sitta och dikta i fångbaracken. Ibland kan jag inte skriva, därför att jag måste laga min gamla rock. Vi har desamma kläderna på oss som för tre år sedan, och de är så trasiga, att de faller i bitar. Ibland är det så kallt här framme vid fönstret, att fingrarna vill stelna, och ibland kan jag inte tränga mig fram till lampan. Men jag skriver och skriver. Jag söker efter det farliga ordet, som kan slingra sig omkring Kriget som en mäktig orm och kväva det. Jag vill stoppa ner det i en smutspöl. Jag vill låta det dö i en fångbarack i det förbannade landet Sibirien.

Jag skriver och skriver. Det är inte så underligt, att de ryska väktarna gör narr av mig och tror, att jag är tokig. Det är många, som bär sig konstigt åt i fånglägret, men de har inte sett någon, som här fått ett så besynnerligt infall som jag.

Men jag vet, att det blir aldrig fred, förrän jag får gå ut i världen med mina små sånger, förrän jag slipper lös och får läsa upp dem för fiskare och för bönder, för kvinnor och barn, för alla dem, som strider i skyttegravarna, och för de fångna och för de i kriget lemlästade. Det blir aldrig fred, förrän mina vers får flyga omkring och tända hjärtan, liksom eldgnistor tänder höstackar.

När jag då kommer till en stad, då skall jag ställa mig på torget, på rådhustrappan, och män och kvinnor skall församlas omkring mig. Och när de hör mina ord, skall det inom dem uppstå en förfärlig vrede mot Kriget. De skall samla halm och ved på torget och tända upp ett stort bål, och de skall skynda till sina hem och komma åter med alla förgörande vapen, med alla krigsböcker och krigsmålningar. De skall komma med uniformer och trummor, med de skallande trumpeterna och de fladdrande fanorna. Och allt detta skall de kasta på bålet till att förbrännas.

Ja, fredsbålet skall brinna. Gamla vers om blodiga hjältedater skall brinna, och barn skall kasta på bålet sina leksakshjälmar och träsvärd. Rostiga riddarrustningar skall vräkas ut från museerna och smältas ner tillsammans med sablar och kulsprutor. Alla Krigets äretecken, alla dess proklamationer och all dess egendom skall förtäras av lågor.

Och kasernerna skall rivas för att ge näring åt det stora fredsbålet, murar och fästningsverk skall störta samman i skenet därav, och skyttegravarna skall förintas, och kanoner och mörsare skall varda till skrothögar.

Låt fredsbålet brinna! Låt det brinna till glädje för människorna! Låt det knalla av granater och kartescher! Kasta dit örlogsskeppen, kasta dit undervattensbåtarna, kasta dit flygmaskinerna! Låt det flamma och gnistra till glädje för Gud och för människor! Låt fredsbålet brinna! Kasta dit hatet, kasta dit människohjärtats ondska, kasta dit övermodet, kasta dit grymheten! Då skall Kriget frukta sig och mänskligheten göra sig fri ur sin förtryckares hand.

Jag skriver och skriver. Jag söker efter den flammande kraften, som skall göra mina ord till tändande eldgnistor.

Jag har slutat upp med att skriva. Det blev inte något av med att tända fredsbålet. De ryska väktarna lade sin hand på mig. När jag skriver detta, ligger jag på sjukhuset.

Men jag har inte tyfus, jag, som människorna omkring mig. Jag skall inte dö som de andra. Jag har bara feber efter att skriva, efter att bränna Kriget till aska på det stora fredsbålet.

Jag har hört, att det har kommit en svensk beskickning till Irkutsk, och i dag har jag sett en svensk Rödakorssyster på sjukhuset. Jag tänker på att be henne ta hand om mina vers, om mina små fattiga sånger. Jag kan inte tåla, att de skall ligga kvar här på sjukhuset och bli brända som sopor.

Jag skall be henne, att hon tar dem med sig till hemlandet.

Hur skall det gå mina vers, då de kommer hem? Skall någon ta upp mina dikter och föra dem vidare? Jag vet, att de är svaga och dåliga, men de är arv efter en krigsfånge, som är död i Sibirien.

Skall någon trycka dem? Skall någon bry sig om dem? Skall folk bara sätta sin fot på dem och förakta dem? Skall de bli upplästa på torgen? Skall de bli i stånd att tända fredsbålet?

Jag ligger på lasarettet i Irkutsk i det förbannade landet Sibirien. Det är tyfus det gäller. Det är ingen, som brukar komma ut härifrån levande.

Mina stackars fattiga vers, skall de leva, skall de leva, när jag är bortgången ur livet?

ALBERT THEODOR GELLERSTEDT

(Inträdestal i Svenska Akademien den 20 december 1914.)

Mina herrar!

Då Svenska Akademien än ytterligare tillökade den övermåttan stora tacksamhetsskuld, som den redan har åsamkat mig genom att välja mig till sin ledamot och därmed ge mig den största hedersbevisning, som den har att utdela, gjorde den mig en särskild gunst genom att låta mig intaga platsen efter blommornas och fåglarnas skald, Albert Theodor Gellerstedt, med åtföljande förpliktelse att lämna en minnesteckning över honom. Under de gråa dagarna av en värmländsk november kunde jag inte ha en kärare uppgift mig förelagd än att leva mig in i hans diktarvärld. Många gånger har jag därvid haft en så tydlig förnimmelse av att vara omgiven av fladdrande och musicerande småfåglar, av prunkande ädelrosor och glittrande solsken, att jag måste se upp från boken för att återfinna verkligheten.

Men en minnestecknare har inte rätt att enbart försjunka i den glädje och fridsstämning, som den Gellerstedtska dikten sprider omkring sig, utan måste forska och undersöka. Och det, som vid en dylik granskning först och främst springer i ögonen, är väl, att skalden i de sju små böcker, som han har efterlämnat, aldrig talar om annat än sådant, som han själv har sett och upplevat. Han satte sig inte ner att skriva dikter och småhistorier om ting, som aldrig hade funnits till, eller om händelser, som aldrig hade timat, ja, han kunde inte en gång nöja sig med att återberätta vad andra hade meddelat honom. Självsett och själverfaret måste det vara, som skulle sätta hans penna i rörelse.

Ur detta, att han beständigt hämtade ämnen för dikten från sin egen värld, framgick det helt naturligt, att han då och då kom att lämna en liten upplysning i förbigående om vad han själv var för en, om var han bodde och vad han sysslade med. Och för mig, som ännu befann mig i den diktens lustgård, som han hade

framtrollat, blev det en kär tanke, att jag av dessa små antydningar skulle kunna sammanfoga en helbild av honom själv. Jag skulle då inte behöva gå utanför detta inhägnade lilla område, där jag tyckte mig trivas lika bra som han. Jag skulle kunna arbeta med en känsla av att den gamle diktaren satt under den väldiga vita rosenbusken på Sommartorp och berättade för mig om sådant, som han hade funnit anmärkningsvärt i sitt liv, medan tusen rosor utsände vällukt i luften och trädgårdssångaren uppstämde sin drill borta över den stora vinbärsbusken, som aldrig bar vinbär, men fick stå kvar på det trånga området, därför att den passade så utmärkt till stöd för små sångarbon och skydd för små sångarungar.

Men detta sätt att gå till väga var naturligtvis inte det, som jag först tänkte välja, utan jag började arbetet med att insamla underrättelser om Gellerstedt hos hans vänner och anhöriga. Med största tacksamhet skall jag minnas hur beredvilligt de lovade mig sin hjälp och de viktiga, upplysningar de gåvo mig, men jag kom dock endast att göra en kort vandring på denna väg i det att jag snart föll för den stora frestelsen att i minnesteckningen blott återge sådant, som den gamle har berättat om sig själv.

En sak vill jag ändå gärna anteckna från dessa första forskningar. Det är den vänliga blink i ögat, det goda, leende, som visade sig, då hans vänner talade om honom. Den gamle diktaren var ett minne, som det gjorde dem glädje att tänka på. Vemod över att han var bortgången märktes väl också, men glädjen över att de en gång hade ägt honom var övervägande.

Man skall inte behöva lyssna länge till vad Gellerstedt har att berätta, förrän man får höra honom försäkra, att han är född i Sörmland. På flera ställen talar han om, att han har vuxit upp i den småkulliga, vattenrika Sörmlandsnaturen. Men å andra sidan lär det nog stå antecknat i Säterbo församlings kyrkobok, att åt kanalbyggmästaren Lars Gellerstedt och hans hustru föddes den 6 oktober 1836 en son, som fick namnet Albert Theodor. Och Säterbo församling ligger ju i Västmanland, om den än sträcker sig ner emot Sörmland. Hur som helst, så få vi väl härvidlag ge kyrkoboken orätt och Gellerstedt rätt. Han var en gränsbo, härstammade från trakten öster om Hjälmaren, där tre landskapsgränser sammanstöta, och det är detta, som har vållat förvirringen. I den stora svenska trädgård, som heter Sörmland, var han uppsprungen. Den har väl knappast fostrat en son, som burit mer tydlig prägel av den jordmån, som alstrat honom.

Om man låter Gellerstedt få rätt i detta, att han är ett Sörmlandsbarn, måste man i stället ta emot ett par andra uppgifter, som han lämnar om sin första tid, med mer varsamhet. Det är väl inte alldeles att ta efter orden, när han förklarar, att han var född på en vassrugge, och liknar sig vid Moses, därför att han har tillbringat sina tidigaste dagar på vattnet. Det är visserligen sant, att de hade god tillgång på vatten där borta i Hjälmartrakterna, men hans fädernehem var i alla fall ett rött timmerhus med vita knutar och luckor och stod stadigt på en kulle ovanför den gamla kanalen, som alltsedan Gustav Vasas tid har förmedlat förbindelsen mellan Hjälmaren och Arboga-ån.

Det var inte något stort hus, som han växte upp i. Det hade ett väldigt kök, och det fick man sätta värde på, eftersom alla de sysslor, som mor jämt stökade med, krävde sitt utrymme, men det var också beklagligt, därför att de andra, rummen på nedre botten, förmaket, salen och hans eget, i stället hade blivit alltför små. Lyckligtvis voro de inte heller många, som bodde där, inga, fler än far och mor och han, så att de behövde inte stort svängrum, allra helst som det rådde sämja och frid i det stilla hemmet.

Båda föräldrarna voro ena riktiga arbetsmyror, och det var inte att tänka på att sonen skulle undslippa att ta sin andel av möda och ansträngning. Han var inte gammal, när han blev skickad att hämta hem korna från betet eller när han lärde sig att tröska med slaga på logen. Det var inte bara på lek utan för att göra riktig nytta, som han var med om att hacka löv och skära vass. Under den bråda skördetiden blev han strängast tagen i anspråk, men han hölls nog i verksamhet året runt. Han förvärvade också färdighet i ett otal av sysslor: han kunde binda vispar, han spolade väften till sina hemvävda kläder, tog in bina, då de svärmade, och ritade mönster åt mor. Fiske sysslade han med varje dag. Det var ju halvt om halvt ett nyttegöra, men

det var ju också det största av alla nöjen.

Men trots allt detta arbete hade han ändå tid att roa och förströ sig på egen hand.

Det var en liten tilldragelse i tidiga barndomsår — han tror inte själv, att han var mer än fyra år gammal, då den inträffade —, som gav uppslag till mångt och mycket i den vägen. Det begav sig nämligen då, att han för första gången kom att riktigt noga se på en fågel. Det var en ärla, som kom trippande på gärdesgården utanför fönstret med silkessvart bröst och vippande stjärt. Hans förtjusning blev så stor, att hans tystlåtna gamla farmor, som tillfälligtvis vistades i hans hem, tog sig för att berätta honom en liten legend om hur ärlan en gång fick i uppdrag av jungfru Maria att hämta hennes sax och hennes svarta silkesnystan. Men ärlan var en dålig budbärare. Hon kom inte tillbaka, förrän jungfru Maria var dragen åt annat håll, och sedan dess flyger fågeln omkring med nystan och sax och söker sin matmor. Alltjämt ropar den bli kvitt, bli kvitt, bli kvitt i sin iver att avlämna det anförtrodda godset.

Att det kunde hända dylika smådjur något så märkvärdigt, det måtte ha gripit fyraåringen. Det blev att ge akt på andra ärlor och höra efter om de sjöngo på samma visa, ja, det blev att ge akt på andra småfåglar också för att ta reda på hur de voro klädda, vad de sade och vad de hade upplevat. Och det befanns, att även de, som inte hade varit så lyckligt ute som ärlan, hade sitt intresse. Den märkligaste tilldragelsen i deras liv inföll under försommaren, då de byggde bo och lade ägg. Det blev en av de lediga stundernas viktigaste sysselsättningar att leta reda på dessa bon och att lära känna lätet hos varje fågel för att ha någon ledning vid sökandet.

Ett annat område av världen, som skulle bereda honom stor förströelse, inte bara under hans ensamma barndom utan allt framgent, kom den lille Albert Gellerstedt att upptäcka under en resa till Stockholm, som han och föräldrarna företogo, då han var omkring fem år gammal. Det har ju blivit sagt många gånger, att det inte är lätt att inse värdet av det, som man ständigt har under ögonen; det vill avstånd och saknad till, och det var väl härpå det berodde, att han just då kom att beundra och älska en vild törnrosbuske, som blommade utmed en strandskoning borta åt Norrtullshållet. Han skulle kanske inte ha lagt märke till den, om han hade sett den hemma i all det överflöd av blommor och grönska, som där fanns. Men här i staden intog den till den grad hans hjärta, att han sedan aldrig, kunde glömma den. När han vände hem tillbaka, fick han lov att se efter om det fanns något lika vackert också här. Det blev att söka reda på de blommor, som frodades i täppa och hage, i äng och skog, i å och sjö. Det blev att lära sig var de helst höllo till, när de blommade som bäst, alla dessa små älsklingar, som blevo honom kärare, än han då kunde omtala, än han någonsin kunde beskriva.

Med all denna naturdyrkan var han en slitvarg, en rustibus, en riktig pojke, rädd för att visa minsta spår av vekhet. Men en gång råkade han liksom oförvarandes att röja litet av sin verkliga natur. Det var en julafton med gott skridskoföre. Han hade varit ute på sjön i sällskap med all traktens ungdom och råkat ut för ett litet äventyr, som gjorde, att han kom sent hem. Då han äntligen trädde in i bästa rummet, där julklapparna voro framlagda och granen stod färdig att tändas, voro föräldrarna i dåligt lynne. Denna kväll borde han ha kunnat lämna kamraterna i tid; han visste ju, att de här hemma väntade honom. Han blev då tvungen att berätta för dem, att barnskaran ute på isen hade träffat på en karl, som hade suttit dödfull på en kälke och helt säkert skulle ha frusit ihjäl i kölden, om inte han och ett par pojkar till hade släpat hem honom. Men det hade varit lång väg och ett drygt lass. Han hade inte kunnat komma förr. Det blev större glädje i hemmet över detta, än gossen hade väntat. Julaftonen blev rikare, varmare än någonsin förr. Och det var ju inte heller underligt: föräldrarna visste nog redan, att de hade en son, som var ovanligt rikt begåvad, vaken och klok; men att den vildbasaren också kunde visa barmhärtighet och hjälpsamhet mot en olycklig, det hade de kanske knappast vågat hoppas.

Då Gellerstedt var elva år gammal, kom han i skola i Arboga, men han ger sig inte något gott betyg varken

för flit eller uppförande. I skolgossarna hade han fått jämnåriga kamrater att leka med, i lärgossarna jämnåriga fiender att slåss med — det tycks vara den väsentliga behållningen åtminstone under de första skolåren. Under det sista Arboga-året fick han lära något av högsta värde, fastän den kunskapen inte heller inhämtades på skolbänken.

Sista höstterminen — han var säkert inte mer än femton år då — mötte han en dag på gatan en ung flicka av ungefär hans egen ålder, såg ett vackert ansikte, hörde en välljudande röst säga ett par ord och kände med ens, att en stor och mäktig förändring hade försiggått inom honom.

Han var inte alls i tvekan om vad det var, som hade hänt, utan visste från första stund, att nu var han förälskad. Men det föll honom inte in fördenskull att söka bli bekant med den unga flickan. Under hela terminen drev han det inte längre än till att ta reda på var hon bodde för att så ofta som möjligt kunna gå förbi hennes fönster och stjäla sig till att få se en skymt av henne. På vårterminen åter kom han henne litet närmare. Då voro han och hon ute och samlade vitsippor och guldvivor i den lilla stadens omgivningar, som ungt folk brukade göra på den tiden. Och på hennes vink lade han då bort att slåss med lärpojkar, att plundra fågelbon och att säga mustiga eller simpla ord. Inte blev det något tal om kärlek mellan honom och »Rut», men hon visste nog ändå hur han hade det, och vänner och bekanta voro inte heller i okunnighet om den saken.

Den sista kvällen, som han dröjde kvar i Arboga, anordnade en barmhärtig vän en liten båtfärd neråt ån. Rut och han och några andra ungdomar blevo inbjudna. De gledo snart fram mellan de frodiga åstränderna under en härlig aftonhimmel. De ryckte upp näckrosknoppar ur vattnet, de gingo i land och samlade in blommor, de sjöngo visor, de lyssnade till en av deltagarnas fiolspel, de skämtade och skrattade, och Ruts vackra ansikte lyste upp hela festen. Men tiden gick hastigt, det började lida mot midnatt, och de måste vända om hem. Gellerstedt skötte årorna, och på aktertoften mitt framför honom satt Rut och gjorde i ordning en bukett blå veronika, de där små, lätt avfallande blommorna, som kallas »trohet i döden». Han tänkte vemodigt på allt det, som han nu måste lämna. Han skulle kasta boken nu, skulle ut i världen för att bli byggmästare som fadern, men han ämnade inte nöja sig med att sköta om slussverk och kanalbräddar, utan han skulle resa väldiga byggnader med torn lika höga som Arbogakyrkornas. Han var mycket nöjd med att föräldrarna hade tillåtit honom att gå konstnärsvägen, men det var långt till målet. Han visste inte ens om han skulle bli antagen som elev vid konstakademien i Stockholm. Det enda, som var säkert, det var, att allt här nu var slut. I morgon redan skulle han vara långt borta från den, som han hade gett hela sin kärlek.

Sorg och saknad fingo med ens makt över hans blyghet. Just som de första stadshusen kommo i sikte, reste han sig, gick fram till Rut, grep en av hennes blåa blommor och stack ner den i sin bröstficka. Ingenting sade han och ingenting hon, men hon blev så stilla och så vacker. De, som sutto med i båten, blevo smått rörda och höllo sig alla tysta. Endast den lille violinisten stämde upp: »Allt under himlens fäste där sitta stjärnor små.»

Det blev inte något mer av detta på ett sätt. Det kom varken till förlovning eller giftermål. Men den första ungdomskärlekens fina doft låg kvar i själen hos den unge, som skulle resa bort till storstaden och söka lyckan. Den bar i sig frön till mognad och utveckling. Den hade kommit just i passande tid för att bli till skydd mot allt, som skulle möta honom av ondska och last.

På Utklippans fyrplats söder om Karlskrona, ett par nakna, låga skär, som knappast skulle märkas från land, om inte en liten fästningsutpost vore rest på det största av dem, byggdes ett nytt fyrtorn sommaren 1870. Den, som ledde bygget, var en ung ingenjör, nu några och trettio år gammal samt gift sedan fem år tillbaka. Han hade alltsedan 1864 haft tillsyn över lots- och fyrinrättningens byggnader här i riket.

Men det höga fyrtornet var inte det enda byggnadsföretag, som det året var i gång där ute på skäret. Där

funnos nämligen en mängd hussvalor, som hade ditlockats av tångbankarnas insektsvärmar, och i rättan tid hade dessa börjat syssla med sina bon. Den unge ingenjören hade gett akt på hur de fäste såna små hängtorn på väggarna till den gamla donjonen. Först klenades en ring av ler fast på väggen. Den växte ut, och snart nog såg man bottenvåningens rundning. Men längre kom det inte heller. Så snart som ett av de små svalbona var halvfärdigt, lossnade det från väggen och föll till marken.

Så skedde med det ena boet efter det andra. Intet enda fick sådan hållbarhet, att det kunde användas. På hela sommaren blev det inte fråga om någon äggläggning och än mindre om något uppfödande av ungar bland svalorna på Utklippan.

Detta var ju en rätt säregen företeelse och inte lätt att förklara. De små byggmästarna kunde nog sin sak, men det var kanske något fel med det byggnadsmaterial, som det året stod till förfogande.

Medan den mänsklige byggmästaren, som också arbetade här ute på skäret, stod och såg på hur svalornas bon föllo sönder, tänkte han på sin egen lyckas hus, som han hade hållit på att timra alltifrån uppbrottet till Stockholm dagen efter den ljuvliga båtfärden på Arboga-ån. Byggde han det av rätt material? Skulle det bli hållbart? Skulle det kunna bära honom och vad honom tillhörde? Kanske det skulle störta till marken, det också, när det inte var mer än halvfärdigt?

Det var ju inte tal om annat, än att han hade haft framgång. Han hade stått ängslig och försagd utanför konstakademiens järngrindar, men allt hade gått bra, och han hade blivit mottagen i arkitektklassen. Där hade han fått ledning av en så snillrik lärare som Scholander och vunnit det högsta erkännande: medalj och stort resestipendium. Sedan hade han vistats utomlands i hela tre år, sett, njutit, studerat. Då han kom hem igen, var han väl förberedd att resa de svindlande stora kyrkorna och slotten, som han i barndomen hade drömt om, men ingen hade kallat honom till sådana värv. För att kunna gifta sig och sätta bo hade han sökt ingenjörsplatsen vid lotsverket. Och nu for han omkring och byggde fyrar! Var det att resa upp lyckohuset på det rätta sättet?

Det kom än starkare grubbel upp i honom. Hade han valt riktigt, då han hade gjort sig till arkitekt? Inte kunde han tänka sig ett liv utan konstnärlig verksamhet, men om det nu inte fanns bruk för en byggnadskonstnär i hans land och i hans tid?

Om han tänkte tillbaka på de år, då hans anlag först gåvo sig till känna, måste han medge, att många tecken tydde på att han hade varit skapad till målare. Han hade alltid haft en stor förmåga att få det, som han såg, fast och klart in i ögonen. Han hade målat och ritat som barn, hade ju aldrig helt och hållet upphört att syssla med pensel och färger. Kanske att han också hade kunnat utbilda sig till skald? Det hade alltifrån barndomen varit så, att han hade velat läsa ut en mening i det han såg. Och nu här ute på skäret hade han till och med börjat forma några små vers. Han kunde ju likaså gärna ha valt en av dessa konstgrenar. Målaren och författaren hade båda lättare än arkitekten att få utöva sitt yrke.

Tänk, om han aldrig skulle komma att bygga annat än fyrar och lotsstugor! Det var levebröd, och levebröd, det hade svalorna också här på skäret, men lyckobygget, det som skulle ge livet innehåll, det förmådde de inte uppföra.

Hade han inte hamnat på en utklippa, på en plats, dit han hade längtat för utkomstens skull, men därifrån han snart måste bryta upp, eftersom där felades så mycket av det, som för honom var det väsentliga?

Han gick där länge i denna oro, men en dag fann han ett slags tröst. Det var ett barndomsminne, som väcktes hos honom.

Han kom ihåg de stora gamla pilarna, som växte längs brädden av den trehundraåriga kanalen. De voro lika

så stora som gamla, och var och en av dem sände ut många stammar, somliga utöver vattnet, andra rätt mot skyn, andra inåt mot land. Som barn hade han begagnat pilarna som bryggor för att vingla sig ut till näckrosorna, som blommade ute i kanalen, och det var på det sättet han hade lärt att se skillnad på dem och andra träd och kommit att hålla mer av dem än de övriga. Andra träd hade bara en stam, men pilarna hade många, och det kunde ju inte vara annat än ett företräde. De voro tåliga: man fick bryta av dem hur många smågrenar som helst, utan att det bekom dem det minsta. Vattenkära voro de och så där lagom folkkära: de höllo alltid till vid sådana vattendrag, där också människor tyckte om att bygga och bo, men där ville de gärna ha sin plats för sig. Ödmjuka och försynta voro de: runt omkring dem, både på land och i vatten, kunde det växa och blomstra. Tacksamma voro de: bara man gjorde ett försök att plantera dem, slogo de rot.

Nu tyckte han, att pilarna kommo och påminde honom om att också de voro träd, fastän de inte sköto mot höjden med en enda stam. Blevo de stäckta eller hindrade, böjde de sig och fogade sig, men växte gjorde de ändå. Varför skulle han inte göra på samma sätt? Nöja sig med att vara pilträdet bland konstnärerna? Ge sin begåvning rätt att sträcka ut sig åt så många håll den förmådde? Vad betydde det, om han bleve ett högt träd, bara det väsentliga, skapar- och diktarlyckan, inte förnekades honom?

I den ljuvliga barndomstrakten borta vid Hjälmare kanal fanns det något, som hette Tyskhagen. Om sommaren var den ett vidsträckt, grönt valv, som vilade på smärta björkpelare, om våren en enda sammanhängande matta av blåsippor. Samma år, som Gellerstedt lämnade hemmet för att börja sina studier i Stockholm, hade han under påsklovet gått i den där hagen och plockat stora mängder av de små blommorna. Han såg till, att han skulle få sippor av alla skiftningar, ljusblåa, gredelina och rödaktiga, han visste ju så väl var han skulle finna både de ena och de andra.

Mitt uppe i samlingsivern blev han helt förvånad stående framför några vita blomtuvor, som han aldrig hade lagt märke till. Var det möjligt, att här i hagen fanns en blomsort, som han inte hade sett förut?

Det var heller ingen ny bekantskap, det var bara några blåsippor, som av en eller annan anledning hade behagat kläda sig i vit dräkt. Kanske endast för att göra sig rara för honom, som hade varit deras vän alltifrån barnaåren och nu skulle dra bort på allvar. De visste väl hur sorgetunga hans tankar hade gått till hemmet, till kanalen, till Rut, till allt, som han nu skulle lämna, medan han hade vandrat omkring i hagen.

Det var inte långt ifrån, att han trodde, att det förhöll sig på det sättet, åtminstone hade han aldrig sedan kunnat glömma de vita blåsipporna och den glädje och tröst, som de hade givit honom.

Några andra vita blåsippor såg han inte heller till förrän våren 1871, hela nitton år efteråt, också då under påsken.

Det mesta, som hade hänt honom under mellantiden, hade ju varit lyckosamt — lyckosamt också i den meningen, att han hade fått förbliva barnsligt glad åt livet. Men i de dagarna hade det kommit sorg till honom, och en morgon hade han gått ut från sitt hem i Stockholm så förtvivlad, att han inte en gång visste vart han ställde sina steg.

En gång under vandringen vaknade han emellertid upp till medvetande om var han befann sig. Han gick över Hötorget, och i torgets ena hörn hade en mängd fattigt småfolk från landet slagit sig ner med sina foror av vårgrönt och blåsippor. Det var kanske den kända doften av späd grönska, som hade väckt honom ur bedövningen.

Han hejdade sina steg, och se! Då lågo mitt framför honom, överst på en av de små blompyramiderna, två knippor vita blåsippor.

Där voro de igen, kommo nu som förra gången för att hjälpa honom över ett tungt avsked. Han blev

förunderlig till mods, såsom man alltid blir, då man tycker, att den stora naturen omkring oss på ett eller annat sätt vill visa oss, att den deltar i vår sorg eller vår glädje.

Ett par timmar senare blevo de vita blåsipporna nerstuckna i kistan till en liten död pilt, som hade burit namnet Sten. Han var helt och hållet bäddad på blåa sippor, men under hans små knubbiga händer vilade de vita avskedsblommorna, trösteblommorna.

Det är nu, då Gellerstedt är hunnen fram till sin mannaålder, som jag plötsligen finner, att min metod att låta honom vara sin egen biograf har sina stora vanskligheter. Ty vad är det väl, som jag efter hans egna böcker kan återge av hans liv och verksamhet?

Jag kan först och främst berätta, att han nu bor i sin egen lilla stenvilla långt borta på Östermalm, att han där utanför har anlagt en trädgårdstäppa, som med sin alnsdjupa matjord och sin rikliga sol snart blir till ett litet paradis, samt att trädgården omges av ett staket, som blivit uppsatt av en försupen arbetare, herre till den trogna hunden Hektor. Jag kan berätta, att en talgoxe med hög, vit löskrage och svart ordensband över bröstet brukar komma och knacka på rutan om vinterdagarna för att »göra affärer i hampfrö och talg», att en vår uppsattes i trädgården en fågelholk, som efter vartannat intages av en rödstjärt, som ingen maka finner, av en svart och vit flugsnappare, vars käresta blir kattens rov, och till sist av en sjuk talgoxe, säkert en livstrött gammal enstöring. Jag kan berätta om hur bojägaren från Sörmlandshagarna har förvandlats till en man, vars svåraste sorg det är att se ett fågelbo härjas, att av den femårige svärmaren för en skär nyponbuske har blivit en fanatisk odlare och dyrkare av de skönaste ädelrosor. Jag kan berätta om Nina-rosen, om rosen, som kallas »den sjuarmade ljusastaken». Det ena rosenlivet efter det andra kan jag återge efter hans beskrivning. Jag kan berätta om de flammande tulpanerna, om den nöjsamma krassen och den efterhängsna Bellis perennis, som frodas i hans täppa. Jag vet, att han åtminstone under de första åren fortsätter att resa och se till sina fyrar. Jag följer honom till Västergarn, till Kapelludden, till den lilla fyren i Kalmarsund, »som liknar en nattduksbordstake på en spegelbricka».

Jag vet också att berätta om hur storstaden mer och mer hotande närmar sig den lilla trädgårdstäppan, hur den reser upp omkring den sina höga hus, sina fula brandgavlar. Det ges ingen nåd: rosorna berövas sitt solsken, människorna sin trevnad. Till sist lever man där som på bottnen av ett stenbrott, utan luft och ljus. Det återstår snart inte annat än att sälja den kära lilla tomten och flytta bort. Det unga fyrti-meters askträdet, som Gellerstedt själv hade fört dit som treårig planta, måste falla för yxan, medan allt, som räddas kan, ädelrosor och blomsterlökar, syrener och bärbuskar, skänkes bort till bekanta eller också flyttas till Sommartorp, den »lilla jordlappen» borta på Värmdön, som har tagits på femtioårigt arrende.

Denna flyttning från det förtjusande egna hemmet i staden ägde rum år 1902, och sedan börjar Sommartorps saga på allvar. Där funnos från början en usel torpstuga och ett par sandiga land, som hade burit potatis alltsedan »Alströmers tid», men Gellerstedt har där rest en liten sommarvilla och planterat och sått i varje kvadrattum jord. Hur väl har han inte gjort mig bekant med livet där ute i hans ålders lugna bo, lika väl som med det kära barndomshemmet! Där går den fanatiske grävaren Johan från Kräklinge och bryter sten och mark. Där ge de vilda rosenbuskarna prov på en förunderlig livskraft; där går man och vaktar de små sylviornas oskyddade bon; där sörjer man över nötskrikans och kattens fula bragder; där hör man snöskatan hålla konsert, hon, som är lika underkunnig om alla andra fåglars läten som någonsin Gellerstedt själv. Där kryper snoken upp i äppleträdet, där grubblas över alla naturens nycker, där hålles noggrann bokföring över ädelrosornas prestationer.

Allt detta har jag alltså god reda på, men hur otroligt mycket är det inte, som jag dessutom borde veta! Jag har själv varit Gellerstedts samtida, och jag minns, att han en tid var professor i arkitektur vid Tekniska högskolan, en tid chef för Överintendentsämbetet. Jag har inte kunnat undgå att höra honom omtalas som en högt skattad akvarellist och etsare, jag vet, att han har fått Egron-Lundgrens- medaljen och blivit kallad till

ledamot av Akademien för de fria konsterna samt i flera år varit dess sekreterare. Och ännu mindre kan jag ju vara i okunnighet om att Svenska Akademien har tilldelat honom Karl-Johans-priset för hans dikter, och att han år 1901 blev kallad att tillhöra dess egen krets.

Men då jag går den gamle diktaren in på livet för att få veta mera om allt detta, kommer jag till korta. Var han tillfredsställd? Sörjde han över att han nästan inte alls hade fått verka som skapande arkitekt? Var han nöjd med att i sitt huvudfack få arbeta endast som lärare och ämbetsman? Är det något av hans sådd av idéer och uppslag, som i våra dagar har burit mångfaldig och härlig frukt?

Inte heller får jag följa honom på hans målarutflykter. Han har varit de stilla gamla grändernas målare, räddat från glömskan deras pittoreska och nu snart förgångna skönhet. Men om den glädje, om den hängivenhet, varmed han har utfört detta arbete, nämner han inte heller många ord.

Och hans böcker! Jag har framför mig fyra band, fyllda av små korta dikter, två band prosastycken och en versifierad början till självbiografi, som inte har kommit ut i bokhandeln. Vad är deras historia? Var han ängslig, han som andra, då han sände ut dem i världen? Var han glad åt de vänner, som de skaffade honom? Lade han märke till att en mängd av dikterna blevo klädda i musik? Drömde han om att en gång, då han kom till ro, få göra större ting, som skulle ta djupare tag i människohjärtat, som skulle än kraftigare inpränta den levnadsvishet, som han under sitt långa liv hade insamlat?

Han, som i tre riktningar hade nått så högt, som en människa över huvud kan önska sig, kände han sig glad över det sätt, varpå han hade förvaltat sina pund? Var det tillräckligt för honom att vara pilträdet med de många stammarna? Grubblade han inte över hur det kunde ha varit, om han med samlad kraft hade skjutit mot höjden som en enda stam?

Det förefaller till och med, som om Gellerstedt skulle ha känt på sig, att en blivande minnestecknare komme att göra honom dessa och liknande frågor. Han börjar ett av sina prosastycken med att erkänna, att han har blivit mycket bortskämd med allehanda utmärkelser, och han lovar att berätta om en av dem, den första. Och efter denna löftesrika början får man veta, att han vid fem års ålder hedrades av en tacksam skolmoster med en ask sockerpullor. Det är nästan, som om han ville roa sig på den stackars efterträdarens bekostnad.

Det var den kalla och sena våren 1906. Gellerstedt och hans hustru hade rest till Paris, de hade levat där ett par veckor, och nu, i början av juni, voro de på hemväg. Och vid dåligt lynne var han. Han hade inte varit nöjd med någonting där ute, hade förargat sig över såväl toaletter som ansikten, över både blomrabatter och konstverk. Hela resan, för så vitt som den skulle vara ett nöje, hade varit misslyckad.

Han ville väl inte säga det just, men misshumöret kom sig kanske mest därav, att han inte tyckte om att vara borta från täppan i maj och juni.

Allt som åren hade gått, hade nog mycket annat förlorat sitt intresse, men kärleken för blommor och småfåglar, den hade bara tagit till. Och att vara tvungen att resa bort just i den årets tid, då de gjorde honom mest glädje, det hade han inte kunnat bära med tålamod.

Hela Paris var inte värt en dag ute på Sommartorp.

Men vad blev det för roligt att komma dit i år? Tulpanernas eld var utslocknad, äppleblommornas snö nersolkad, syrenernas balsam förskingrad av vinden.

Nu var han äntligen på hemväg. Han jagades av längtan utan att ha mycket att hoppas på. Han kunde inte hejdas varken i Köpenhamn eller Lund. Det var, först när han stod utanför Stockholms Central, som han kunde andas ut en smula. Det tycktes ju, som om våren inte skulle vara riktigt över här hemma, fastän man hade kommit ända fram till den tionde juni.

Han och hustrun vandrade utan dröjsmål ner till ångbåten för att resa ut till »jordlappen».

Där möttes de av en stor överraskning. Ingenting var utblommat — tvärtom. Strax innanför grinden stod den stora stamsyrenen »Ludvig Späth» så tyngd av mörkgredelina blomklasar, att den lutade mot marken. Och inne i trädgården höllo de persiska syrenerna på att blomma ihjäl sig, tulpanernas facklor lyste utmed rabatterna, äppleblommorna lågo som ett tunt flor över träden, bellis vitnade på sandgången, gräset strålade ljusgrönt, väpplingen rodnade. Alltihop hade kommit på en gång, utan ordning, som det kan bli, då våren har fördröjt sig.

Det var värt att göra en Parisresa för att komma hem till en sådan blomsterfröjd och blomsterprakt. Misshumör och ålderdom voro glömda, då han gick och inspekterade hela det leende området. Stamrosorna hade stått sig så tämligen, det fanns ett fågelbo i vinbärsbusken, clematisrankan hade än en gång överlevat vinterns besvärligheter, den vita jätterosenbusken lovade att bli lika rikblommande som förra året.

Mig har det gått så, att av allt, som Gellerstedt har skrivit, är det den där hemkomsten till det blomstrande sommarstället, som har inpräglat sig starkast i mitt minne. Kanske att andra ha gjort samma erfarenhet.

Man får tänka på att han var en sjuttio års man, då detta hände, och att hans naturdyrkan var lika varm som någonsin.

Man börjar förstå, att det inte ligger något tillfälligt i att han går tyst förbi så mycket av sitt liv. Han skriver och diktar endast om det, som har ägt hans högsta kärlek. Det är inte människolivets växlingar, utan naturens, som ha intresserat honom. Det är dess rikedom eller armod, dess gåvor, dess gåtor, som ha satt hans hjärta i dallring.

Må man bara bläddra litet i hans diktning! Han talar om rödhakesångaren, lärkan, bastardnäktergalen; minst ett halvt hundrade av hans små dikter äro tillägnade olika slags fåglar. Blommor och träd ha fått ännu fler. Vart man kommer, är det bilder ur naturens värld, som möta en. Han besjunger vattnet i alla dess företeelser, både som hav och som daggdroppe. Han besjunger ljuset, både då det strömmar mot oss från den glada vårsolen och från den bleka höstmånen.

Människolivet är inte alldeles uteglömt, men vilken förhållandevis ringa del har det inte fått! Det är först och främst Stens tio små visor, några kärleksdikter till hans hustru, några tillfällighetsvers till hans vänner och bekanta, några små visor av blandat innehåll.

Och det är kanske skäl att lägga märke till att de människor han skriver om gärna ha något med hans stora kärlek att göra. De äro trädgårdsmästare, rosenodlare, fågelkännare.

Å andra sidan glömmer han ju inte helt och hållet oss stackars människor, då han besjunger sina älsklingar ute i det fria. Det är något hos honom av en örtkunnig läkare, som samlar in markens växter för att bereda helande salvor och läkande drycker. Ur varje liten blomma vet han att utpressa en lärdom till hugnad för sjuka och ängsliga människosinnen.

Det är väl intet tvivel underkastat, att han inte fann naturens värld mycket förmer än människornas, mycket mera vis och rättrådig och vacker. Och den belönade honom härligt för all hans kärlek. Eftersom hans rike inte var av samma värld som alla andras, fick han gå så underligt fredad och vördad, utan avundsmän och belackare. Jäktande oro för framtiden slog aldrig rot hos den, som satte sin största ära i att lyckas ympa en ros. Höghet och glans kunde inte förstöra ett hjärta, som drömde sig som den skönaste lott att en gång få vända tillbaka hit som en gulbröstad sångare och bygga sitt bo i kronan av ett mångblomstrande, lövrikt stamrosträd.

Men det är orätt att komma med överord. Inte så länge dröjde det, förrän det visade sig vem det var, som

hade den största makten över Gellerstedt, vem som bodde djupast inne i hjärtat hos honom.

Det finns en liten dikt i »Gamla visor», som heter »Blott du!», och den lyder så här:

Om bris i sommarkvällar det gällt och lustseglats, jag ett par muntra sällar i båten bjudit plats.

Nu saken så sig ställer, att allt jag måste våga. När liv och död det gäller, blott *du* blir satt i fråga.

Det var sagt till hans hustru, och det var sagt på allvar.

Hur allvarligt det var menat, visste kanske varken han eller hon, förrän den stunden kom, då de måste skiljas.

Det var år 1912, som Gellerstedt förlorade sin trogna gamla livskamrat, och sedan kunde han inte finna sig till rätta i livet. Rosor och småfåglar, de funnos kvar, solskenet glittrade som förr på Saltsjövågorna utanför Sommartorp, men han kunde inte erfara någon glädje av allt detta. Dagen blev lång och glädjelös, arbetet tungt och plågsamt. Det fanns ingen motståndskraft hos honom mot ohälsa och ålderdomssvaghet, och då döden kom, den 7 april 1914, var han glad att få vandra bort på de dunkla vägar, där han kunde hoppas att återförenas med den saknade.

HIMLATRAPPAN

(Minnestal över Kronprinsessan Margareta, hållet i Svenska Akademien den 20 december 1920.)

Under det år, som har gått, sedan vi sista gången samlades kring det långa bordet i börssalen, ha vi undgått smärtan att förlora någon medlem av vår Akademi, och det vill därför tyckas, som om dagens sammankomst inte borde, som så ofta förr, vara uteslutande ägnad åt att fira död mans minne. Men även om skördarens lie inte har blänkt över vår åker, nog veta vi, att den har härjat på andra fält, och gärna ville jag för några korta ögonblick vända Edra tankar till en kostelig blomma, som har brutits, till en skimrande ädellilja, som inte mera lyser i örtagården.

Jag vill berätta för Eder hurudan hon har visat sig för mig och var jag har sett henne leva och blomstra. Fördenskull: låt oss nu se bort från allt det, som vi ha inför våra ögon, och låt det synas Eder så, som om Ni stode med mig på ett av denna världens marknadstorg med handel och köpslagan omkring oss på alla sidor!

Mitt på det torget, ur det täta vimlet av bodar och stånd, reser sig en hög trappa. Den leder på mäktiga valv upp till ett tempel, som är byggt på en svindlande brant. Men templet ligger så högt uppe bland dimmor och moln, att knappast något mer därav är synligt än den smyckade portalen, varur det strålar fram ett så klart ljus, att man kunde tro, att den förde in i Guds himmel.

Runt omkring på torget gå människorna i sin ävlan och sitt arbete, men uppför den höga trappan se vi ingen vandra. För några synes den väl för mödosam, och andra frukta att svindla och falla, om de skulle nå den förfärande höjden. Ja, det finns till och med många, som inte alls märka trappan, fastän den reser sig mitt ibland dem och trappstegen äro breda och lagda av vitaste marmorsten.

Medan vi stå och förundra oss över den väldiga tempeltrappan, se, då kommer en ung kvinna vandrande mellan raderna av bodar och stånd. Hon går där i sida och pälsbrämade kläder, och hon ter sig som en, som är fru i ett stort hus. Hon är utgången på marknaden med man och barn och tjänare för att göra sina uppköp och sörja för de sinas uppehälle och trevnad, som det anstår en myndig matmoder.

Hon är en av dem, som se trappan, och hennes blickar ila uppåt ända till tempelporten, varur det bländande ljuset strålar fram. Ett ögonblick viker hon av mot trappan, liksom ville hon hasta uppför den, men så tänker

hon väl på hur mycket hon ännu har att beställa nere på torget och hejdar sig.

Hon går där med nyckelknippa vid bältet och penningpung i sin hand, hon gör sina uppköp med klokhet och omsorg, och medan hon går från stånd till stånd, får hon beröm av torgfolket, därför att hon förstår vad hon gör och vet vad hon vill och ger klart besked. Och hennes tjänare instämma i lovet över den unga matmodern och säga, att i hennes hus råder ordning och trevnad och goda, fridsälla dagar.

Om nu Edra ögon följa henne, medan hon fyller sina tjänares korgar med livsmedel och låter barnen välja bland leksakshandlarnas skatter, då förvånar det Eder säkert, att hennes blickar ofta vända sig mot torgets mitt till den höga marmortrappan och att i dem läses en så stark önskan att bestiga den, ty Ni kan inte undgå att märka, att hon är en av dem, som finna sig väl till rätta i denna världen.

Hon står ännu kvar vid stånden, där man bjuder ut livets nödtorft, då det vill synas oss, som om något skulle börja röra sig på trappans lägsta steg.

Det är något, som har hennes gestalt och utseende, men på samma gång är det som en genomskinlig dimma. Vi kunna dock inte tro, att det vi se har något med den unga kvinnan att göra, ty hon går i allsköns lugn kvar på torget med de sina.

Hon är nu hunnen till blomsterhandlarnas stånd, som stå tätt intill varandra utmed en lång gata.

Hos dem är det gott om blommor både från drivhus och lustgårdar, och den unga kvinnans ögon lysa upp vid deras åsyn. Men om hon ser blommor, som illa vårdas, då kan hon inte giva sig till tåls, utan hon stannar och befaller, att den rosen, som försmäktar i solskenet, skall flyttas in i skuggan, och för en knippa avklippta violer, som ligga utkastade på disken, låter hon hämta en skål vatten. Men av en fattig gummas vildblomster köper hon ett helt fång för att visa, att de i hennes ögon äga samma värde som de odlade. Och hon tager de vilda blommorna i sin hand och kallar på sina barn och säger dem, att här voro några, som hade blivit smyckade med de skönaste namn, som människor hade kunnat utgrunda, och att där voro andra, om vilka det hade diktats heliga sägner, och att åter andra hade tjänat som läkemedel och att några hade burit kärleksbud mellan älskande och att några voro minnes- och trohetsblomster.

Här förstå vi att hennes hjärta känner sig hemma. När hon lägger sin hand på en avskuren blomma, tyckes den vakna till nytt liv. När hon går fram mellan stånden, strömmar doften från salubjudna liljor och rosor rikare än eljest, därför att de vilja locka till sig den unga kvinnan, som älskar dem.

När vi se henne bland blommorna, börja vi tro, att gestalten på trappan intet annat är än en synvilla. Men se, när vi vända ögonen åt det hållet, finnes den där alltjämt. Men den skiftar och växlar, så att ibland synes den oss som en lekande solstrimma, ibland vill man tro, att det är den vänaste fjäril, som med liljevita vingar fladdrar fram över trappstegen.

Åter ge vi akt på den unga kvinnans vandring över denna världens marknadstorg. Vi se henne gå in i de lekandes och tävlandes tält och se hurusom hon där kastar av sig all högtidlighet och börjar deltaga i övningarna och spelen. Hon är ung och sund, hennes skratt klingar sorglöst som ingen annans, ögonen blixtra av mod, rösten befaller. Sällan ha vi sett någon med sådan iver och lust hängiva sig åt tävlan och lek.

Men även under det att hon sköter sina bollar och ordnar sina tävlingslag, glida hennes blickar bort mot den stora trappan. Och vi förstå, att det, som där rör sig och än är som en solstrimma, än som en fjäril, än som en blek dimskepnad, måste vara hennes själ, som är stadd på en sömngångarvandring uppför den höga himlatrappan. Och utan att rätt veta varför börja vi att ängslas. Vi veta inte vad ände det skall taga på denna vandringen.

Men där nere på denna världens marknadstorg se vi hur den unga kvinnan stundom möter barn, som ha

håliga kinder, och kroppar, som förvissna i tärande sot. Hon stannar bland dem, som hon stannade bland blommorna, och hon öppnar sin famn för dem, och hon ger sig ingen ro, förrän hon har fört dem bort till läkarnas och de örtkunnigas stånd, att de måtte bli skötta och helade.

Vi se henne också inträda i glitterstånden och i lustbarheternas tält. Där inne är det många blickar, som följa henne, och henne bjudes mycken hyllning, därför att hon är skön och högättad. Men aldrig se vi henne så allvarsam som bland flärd och fåfänglighet, aldrig stråla hennes ögon så glatt, som då hon möter allvar och verklighet.

Vad hon än företager sig, alltjämt rör sig detta, som är hennes liknelse och beläte, uppåt den höga trappan, som leder till templet på himmelens berg. Den strävar mot höjden ihärdigt och utan tvekan, fastän vi väl kunna se, att den bävar för den svindlande höjden och den aldrig upphörande raden av hala marmortrappsteg.

Men under det att vi sålunda följa den unga kvinnans vandring på torget och på trappan, utbryter stort tumult och häftig oreda på världens marknadstorg. Månglare slå igen sina stånd, och förevisare rycka upp sina tältpålar. Kyrkklockor sända ut sitt varnande dån, och flyktingar ila förbi med sin egendom. Överallt ropas det, att kriget är kommet och att lågan av dess förhärjande brand redan lyser vid synranden.

Då vänta vi, att också den unga kvinnan skall skynda undan faran in i sitt hus. Men hon står i stället stilla och blickar efter en skara krigare, som ha ilat bort för att vakta och värna sitt land. Det finns många ibland dem, som äro så fattiga, att de inte ha kläder nog att skydda sin kropp för regn och storm. Och medan hon betraktar dem, blir hennes ansikte blekt, och hennes ögon börja glimma.

Och plötsligen träder hon fram på torget för att anropa människors barmhärtighet. Hon kuvar blygheten för att tigga om gåvor åt de fattiga, som måste värna och vakta, på det att de inte måtte gå under, medan de tjäna sitt land.

Men i detsamma hon sålunda börjar tigga och bedja, då stiger hennes liknelse på trappan med ny lätthet och tillförsikt mot alltmera svindlande höjder.

Där nere på världens marknadstorg draga ännu eländigare varelser förbi henne. Där komma sådana, som ha deltagit i slaktningar och blivit gjorda till fångar, och föras bort till främmande land med sårade och nödställda kroppar, plågade och förtvivlade själar.

Och vi se hurusom hennes ögon tåras vid deras åsyn. Hon tar mod till sig och tillropar dem, att vad hon förmår vill hon göra för att komma dem till hjälp.

Och för deras skull gör hon sig liksom till en försäljerska på denna världens marknadstorg och bjuder ut de arma fångars arbeten, så att hon måtte kunna sända dem vad de behöva av kläder och mat, av skodon och läkemedel.

Medan hon sålunda handlar och insamlar för de i fiendehänder fallna, se, då ilar hennes liknelse liksom med vingade steg uppför trappan, så att vi skulle vilja ropa och varna: »Är det ingen, som märker, att denna kvinnas själ är på väg upp till templet på himmelens berg? Äro inte de, som älska henne, rädda för att de skola förlora henne?»

Åter möter hon en flock kvinnor, som vrida sina händer i sorg och hava ögonen brinnande av längtan. De äro sådana, som äro systrar eller hustrur eller mödrar eller trolovade till män, som ha uppslukats av kriget, och nu ingenting veta om dessa, som ha älskat dem.

Och då se vi hur den unga kvinnan sätter sig vid skrivarnas bord och hur hon blir de arma kvinnornas

hjälpare och upplysare. På samma gång skrider hennes liknelse mot trappans översta höjd så lugn och trygg, som en drottning vandrar över tröskeln till sitt slott.

Men där nere på denna världens marknadstorg ha allt flera fått kunskap om hennes makt att hjälpa och villighet att bispringa, och alla de blinda, som förr tiggde på torget, församla sig omkring henne. »Vi äro mörkrets fångar,» ropa de till henne. »Tänk också på oss i vårt elände!»

Hon hör deras bön, och hon hjälper dem, och medan hon samlar och handlar för deras räkning, då kommer gestalten på trappan så nära templet på himmelens berg, att skenet ur porten gjuter sig över den som en mantel och strålar över huvudet som en krona av stjärnor.

Efter detta börjar hennes kropp, som ännu vandrar kvar på världens marknadstorg, mattas av sjukdom, och man för till henne läkare, men ingen kan bota henne, därför att hennes själ har stigit uppför trappan till himmelens berg och längtar att försvinna in i ljuset.

Inte heller känner hon någon miskund med sin kropp, utan föraktar att spara den. Hon låter den gå under, liksom för att den inte skall hindra henne och hålla henne kvar vid det jordiska.

Och en dag kommer, då hennes själ är så nära vid målet, att den inte mer kan hejda sin längtan. Då rycker hon sig med en kort kamp lös från allt, som binder, och vi se henne skynda över tempeltröskeln och genom den strålande portalen glida in i Guds härlighet.

Men då detta var skett, kommer stor sorg över alla, som handla och sträva på denna världens marknadstorg. De sänka sina glädjefanor och höra upp med sin lek. De låta sina pipor tystna och hölja sig i sorgedok.

Där en möter en annan, där trycka de varandras händer och viska, att nu ha människorna på detta marknadstorget mistat den, som var deras ögons glädje och sol, nu är den borta, som var deras stöd och deras tröst.

I blomsterhandlarnas gata går en man med en knippa liljor i handen. Han ropar och säger, att dessa voro hennes älsklingsblommor, och för hennes skull har han fört hem dem från främmande land. Det är en så tung missräkning för honom, att han inte fick glädja hennes ögon med deras åsyn.

Mitt i folkhopen står en ung man, som är blind. »Jag hade min gång i hennes hus,» säger han, »och hon uppmuntrade mig, och för hennes skull arbetade jag mer än en seende. Nu har jag fått mitt mästarbrev, men vad glädje kan det göra mig, då jag inte får lägga ner det för hennes fötter?»

Från landsbygden kommer en fattig vandrerska. Hon stannar och frågar varför alla äro så bedrövade, och då hon får veta det, brister också hon i gråt. »Jag var ju inkommen till staden för att visa henne vad det har blivit av det garnet, som hon har skickat mig,» säger hon. »Men vem skall nu bli glad åt mitt arbete?»

»Varför skulle hon lämna oss?» klagar en. »Vem var lyckligare än hon? Hon skulle ha lärt oss lyckans hemlighet.»

»Varför skulle hon lämna oss?» utbrister en annan. »Vem var klokare än hon? Hon skulle ha lärt oss att gå de rätta vägarna.»

»Varför skulle hon lämna oss?» så hörs det från alla håll. »Vem var mera samvetsgrann än hon? Hon skulle ha lärt oss att betrakta våra plikter som våra bästa vänner.»

»Vem var gladare, vem var flitigare, vem var dugligare? Varför skulle hon lämna oss?»

Aldrig har det varit ett så stort uppror mot döden. Aldrig ha människor varit så fyllda av bitter visshet, att de

hade förlorat sitt yppersta.

Medan sorgen är som störst, då komma alla de gamla gråterskor, som eljest bruka jämra sig över de bortgångna, tågande över torget. Men de vandra inte fram till den dödas bår i sorgehuset, utan de taga plats vid foten av den höga himlatrappan på torgets mitt.

Och de höja inte sina röster till klagan, utan de börja prisa och lovsjunga den unga kvinnan för hennes lyckosamma vandring uppför den förfärande branten.

»Säll är du,» ropa de, »därför att du har förstått denna trappas hemlighet. Säll är du, därför att du på den har nått upp till himmelens berg.»

Människorna på torget, de ha av allt detta, som de ha hört, och av allt, som de själva ha erfarit, upptänts av brinnande kärlek till den försvunna. De gå omkring i saknad såsom barn, som ha förlorat sin mor.

»Var är hon?» säga de. »Var kunna vi finna henne?»

Då se de gråterskorna vid trappans fot och höra hur de höja sin röst till att prisa och lovsjunga.

»Säll är du, som har funnit den rätta vägen, den enda, som för in till ljuset och härligheten.»

Då människorna höra detta, närma de sig trappan och ämna bestiga den, därför att de vilja finna den saknade; och hur kunna de nå henne, om de inte följa henne efter på den väg, som hon har vandrat?

De gamla gråterskorna slå ring om trappan. »Säll är du, därför att du vandrade på jordens stigar och var väl hemma i denna världen,» ropa de. »Pris ske dig, därför att du gladde dig åt jordelivets skönhet, åt dess rikedom och åt dess plikter. Pris ske dig, att du kunde uppfatta allt mänskligt, upphöja det låga, upprätta det förtappade.»

Människorna tränga allt närmare trappan, men gråterskorna fortfara att ropa:

»Pris ske dig, därför att du visste denna trappas hemlighet. Pris ske dig, därför att du aldrig försökte att bestiga den med din fot. Ty alla de, som detta ha prövat, de ha halkat på marmorn eller tröttnat under uppstigandet.

»Säll är du, att du visste, att för vandringen på världens marknadstorg är människan skapad. Det är endast sin själs längtan, som hon uppför denna trappa kan sända till himmelen.»

GUSTAF FRÖDING

(Prolog vid Frödingsfesten å Kungl. teatern i Stockholm den 8 februari 1921.)

Si, många dagar äro farna, sedan vi hörde vår väns harpa i Klarälvslandet, sedan han lade oss i bojor med danslåtar och gjorde oss till trälar med strängaspel, ty hans toners dejelighet var såsom doften av vild- honung, och deras makt var som kärleksdryckens, då den är väl tillredd av trolldomskunnig häxa en torsdagsnatt.

Sägen mig, I Värmelands döttrar, I, som vallen i bergen eller sitten utefter vägakanten glammandes: Varför är vår väns harpa tystnad? Varför är det så stilla på älvgrunden i månskens- natten? Varför ryter forsen vredgat, liksom ville den fråga: O, var är du?

Si, vår väns spel var såsom en dans över ängarna och såsom en stor konungs dotters dans. Det var fröjdesamt som ett fågelkvitter i vintrig skog, som en vårbäcks sorl under snödrivan. Det var solsken efter

åskbyar och dagg under torksomrar. Det var bättre hälsomedel än alla de apotekares pulver.

Jag smög mig ut för att höra vår vän spela, då aftonen svalkades och skuggorna förlängdes. Men jag sökte honom inte vid vägaskälet, där Värmelands söner och döttrar kommo samman till dans. Jag sökte honom på små, barrströdda skogsstigar, på tå smög jag mig fram över sandmoar, tills jag fann honom vid forsstupet, där skumflingor svingade och vågor gingo till ringdans kring gråstenshällar.

Si, vår vän var den förnämste av alla mästare. Han var som näktergalen bland hela hopen av sångfåglar. Han var den spelemannen, som spelar i ström- dragen. Han var näcken med guldharpan. Han satt näckroskransad i månskensnatten, hans händer fladdrade över strängarna såsom elds- lågor.

Och jag satte mig invid forsen för att lyssna. Vår vän spelade lusteliga och fröjdade sig som en härmfågel. Han spelade allt, vad han hört hade: sotarerop och skojareglam, skogsrålekar och bergtrollstramp, gubbeträta och flickskratt, vällingklockor och vallhjonslåt. Allt spelade han med glädje och stort behag.

Men vår vän var en strömkarl i strömdraget. Han var av vattenandarnas släkte, det, som suckar efter salighet. Och snart hörde jag honom spela om sin ganska stora längtan. Han förde mig neder till helvetet med sin förtvivlan, och med sitt trots jagade han mig upp på skyhöga berg, liksom ville han storma himmelens portar. Vår väns hjärta var fullt av vemod som Sauls, hans huvud var fullt av grubbel som Salomos, men hans harpa var såsom Davids, den var hans tröst och hans vän och hans tillflykt i sorgestunder.

Men många dagar äro farna, sedan jag första gången lyssnade till vår väns harpa i forsdjupet. Hur blevo dessa toner förstummade, de, som göto lyckoskimmer över själen, liksom aftonrodnad gjuter guldglans över skogsåsar?

Sägen mig, I Värmelands döttrar, I, som vallen boskap i bergen eller glammen utefter vägakanten, höllen I noga vakt över vår vän, då han spelade? Stöden I omkring honom som en hög häck av hagtorn, den där ingen kan överspringa, såsom en bred stadsmur, som vaktas av många krigare?

Vår väns spel bragte mycken ära åt Klarälvslandet. Det började yvas såsom en mäktig segrare, såsom en hövding, den där sitter främst i rådslagen och är mycket hedrad och avundad. Det kastade av sin fattigmansdräkt och smyckade sig med ringar och kedjor. Det var tonerna från vår väns harpa, som voro dess ädelstenar och pärlsnören. O, I Värmelands döttrar, höllen I noga vakt över vår vän, medan han spe- lade?

Vår vän var en ganska skygg fågel. Han var ömtålig som häggblomstret och lätt att bryta som pilen på strandbrädden. I Värmelands döttrar, vaktaden I noga, att ingen fick störa vår vän, medan han spelade?

Det kom en natt, då vår vän spelade lusteliga, med mycken konst rörde han strängarna, och böljor svingade, furor lutade lyssnande över forsdjupet, stjärnor gingo sakteliga till dans i himmelens sal. Då föll spelmansyrseln över vår allrakäraste, såsom den brukar falla över forskarlar, då blev hans spel mycket vilt och illfundigt.

Sägen mig, I Värmelands döttrar, bleven I mycket skrämda över vår väns spel? Måsten I rusa bort med händren för öronen? Måsten I skyla ert ansiktes rodnad bak trädstammar? Hörden I upp, I Värmelands döttrar, hörden I upp att vaka över vår vän, medan han spelade?

Ty allt i den samma natten, under ljuset av samma stjärnbilder, nåddes vår väns öra av en grym människostämma: »Varför låter du dina toner störa nattfriden, ström- konung? Vet du ej, att ditt spel är synd och lockar andra att synda? Vet du ej, att du själv är en fördömd och lockar andra in i fördömelsen?»

Då tystnade guldharpan, då sjönk spelmannen neder i forsdjupet, då gick en rysning genom barrskogen, då brusade forsen vredgat och vilt, liksom ville den kasta sig över en fiende.

Sägen mig, I Värmelands döttrar, varför höllen I upp att vakta över vår allrakäraste? Han var ömtålig som häggblomstret och lätt att bryta som knäckepilen. Han var en ganska skygg fågel. Glömden I, att han hade ett mycket ädelt sinne, att han var av vattenandarnas släkte, det, som suckar efter salighet?

Trodden I, att han skulle vända tillbaka en annan natt? Det är förgäves, att I vanten på strandbrädden, I Värmelands döttrar. Aldrig mer röres guldharpans sträng av hans ström- karlshand. Aldrig mer skolen I se honom med näckroskransad tinning, med svarta lockar fallande ner över skaldepannan, med händerna löpande snabba som eldslågor och halvöppen mun och lysande stjärnögon.

Om I ännu en gång fån se honom, då ligger han tyst på vågen, flyter med strömmen gammal och grå och viljelös. I tan honom kanske för en storfura, nedvräkt från bergshöjden, ända tills I möten hans ögon, som stirra mot stjärn- ljuset, de förfärliga strömkarlsögonen, de där varken veta av hopp eller längtan, de där endast tigga och be om förintelse.

Si, många dagar äro gångna, sedan vi hörde vår väns harpa i Klarälvslandet, sedan han lade oss i bojor med danslåtar och gjorde oss till trälar med strängaspel. Men jag besvär Er, I Värmelands döttrar, I, som vallen boskap i bergen eller glammen utefter vägakanten: hållen vår väns minne levande! Ty vår vän var framföre alla andra. Han var som näktergalen bland hopen av sångfåglar, och hans toners makt var som kärleksdryckens, och deras dejelighet var såsom doften av vild- honung.

INNEHÅLL.

Magister Frykstedt 5
Tomten på Töreby 17
Dödskallen 35
Hur adjunkten fick prostdottern 51
I emigrationsfrågan 63
Solförmörkelsedagen 73
Luciadagens legend 83
Artilleristen 115
Syster Olives historia 125
Prinsessan av Babylonien 145

Stämningar från krigsåren:

Rakels gråt 153
Ödekyrkan 163
Dimman 171
Den lille sjömannen 185
Stjärnan 195
Bålet 203

Till minnet:

Albert Theodor Gellerstedt 211
Himlatrappan 239
Gustaf Fröding 253